

CİHANNÜMA DERGİ

www.cihannuma.org | SAYI 14 | 2023

Gündem

Dış Politika ve
Denizlerimiz

Dosya

Türk Deniz Doktrini:
Mavi Vatan

İzlenim

Kıbrıs Gezi
Notları

Söyleşi

Ersin Tatar
KKTC Cumhurbaşkanı

MEMORIAL FOR THE
MARTYRS OF
THE 1915 GENOCIDE
IN VAN

Sunuş

Doç. Dr. Ebubekir CEYLAN

Genel Yayın Yönetmeni

Üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye'nin bu durumdan yeterince istifade edemediği ve denizlere ilişkin stratejiler geliştiremediği yönünde eleştirileri yakın zamana kadar hepimiz duyardık.

Ancak son yıllarda Türkiye'nin denizlerine yönelik politikalarında pro-aktif bir tutum izlediği görülmektedir. Bu kapsamda Cihannüma Dergi'nin bu sayısını Türk Dış Politikasında Denizlerimiz temasına hasretmek istedik.

Deniz hukuku terminolojisi bakımından, şimdiye kadar çoğumuz karasuları ve kıta sahanlığı gibi kavramlara aşina iken, artık bitişik bölge, deniz yetki alanları ve münhasır ekonomik bölge gibi kavramları her gün duyar hale geldik. Şüphesiz deniz hukukuna ilişkin kavramları yerli yerinde kullanmak konuyla ilgili tartışmaları daha doğru bir zeminde değerlendirme imkânı taniyacaktır.

Türkiye'yi çevreleyen denizlerdeki gelişmeler ve ülkemizin izlediği politikalar Türkiye'yi bölgedeki en önemli aktör haline getirmiştir. Tarihsel olarak denizlere hâkim olmak ile uluslararası arenada hâkim güç olmak arasında mevcut olan ilişki bugün de geçerliliğini korumaktadır. Türk denizlerinin jeo-politiğini dosya konusu yaptığımız bu sayımızda Osmanlı/Türk deniz gücündeki değişim ve dönüşümü (önce kadirgandan kalyona sonra buharlı gemilere geçişi) ele alan bir yazıyı Adalar (Ege) Denizindeki Türk-Yunan gerilimi, NATO-Avrasya kısılacında Türkiye konularını tartışan yazılar takip etmekte.

Türkiye'nin, denizlerindeki pro-aktif politikası "Derin Deniz Uykusu"ndan uyanması olarak değerlendirilmiş, Türkiye ile Libya arasında 2019 yılında deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin imza edilen protokollerle birlikte Akdeniz'de kartlar yeniden karılmaya başlamıştır. Bu bağlamda Türk Deniz doktrini olan Mavi Vatan'ın ana odak noktası, bölgesel sahiplik ilkesinden yola çıkarak Doğu Akdeniz'in bir barış ve diplomasi denizi haline getirilmesi ve kıta sahanlığı sorunlarından hidro-karbon enerji paylaşımına kadar birçok konuda hakkaniyetli bir paylaşım önerilmesidir. Bölgedeki rekabet ve mücadelenin merkezi doğal olarak Kıbrıs üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkleri Akdeniz'den uzaklaştırma siyasetine büyük bir darbe vuran 1974 Kıbrıs çıkartması üzerine bir yazı ile tarihi bağlamı sizleri aktarmaya çalışırken diğer taraftan da KKTC Cumhurbaşkanı Sn. Ersin Tatar ile yaptığımız röportaj ile de Akdeniz'de güncel konulara temas ediyoruz.

Dosya dışı konulardaki yazılarımızın da dikkatinizi çekeceğini ümit ediyor, keyifle okuyacağınız bir sayı olmasını diliyorum.

CIHANNÜMA DERGİ

52

Ersin Tatar

KKTC Cumhurbaşkanı

SÖYLEŞİ

Türkiye ve Kıbrıs'ın da içinde bulunduğu bölgemizde sıcak gelişmeler yaşanıyor. Lozan Anlaşmasına aykırı olarak Ege'deki adaların silahlandırıldığı bir gerçek.

44

DOSYA

Doç. Dr. Cihat YAYCI

Türk Deniz Doktrini:

Mavi Vatan

Mavi Vatan Doktrininin ana odak noktası, bölgesel sahiplik ilkesinden yola çıkarak Doğu Akdeniz'in bir barış ve diplomasi denizi haline getirilmesi ve hakkaniyetli bir paylaşım sağlanmasıdır.

74

İZLENİM

Prof. Dr. Adnan ÇALIK

Kıbrıs Gezi Notları

Kıbrıs'ın aslında Hicri 648'den bugüne kadar İslam yönetiminde olduğunu ve İslami eserler noktasında Selçuklu-Osmanlı camii, kervansaray, han, liman, türbe ve benzeri anıtlarıyla dolu olduğunu gördük.

Erbakan Hoca, Kıbrıs Harekâtı ve Mavi Vatan

PROF. DR. İSMAİL ŞAHİN

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

Türk siyasi hayatının unutulmaz isimleri arasında yer alan akademisyen, siyasetçi, fikir adamı ve milli görüş düşüncesinin mimarı, merhum lider Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın (1926-2011) hayatı boyunca üzerinde kafa yordığı konulardan birisi de dış politikaydı. Erbakan, tam bağımsızlığın timsali olarak dış politikayı işaret ediyordu. Ona göre Türkiye, dış politikada istediği kararı alabilme ehliyetine sahip olmalıydı, bu konuda herhangi bir tereddüt ya da taviz söz konusu olamazdı. Bu nedenle siyaset yaptığı günlerde Türkiye'ye karar hakkı tanımayan veya Ankara'yı edilgen duruma düşüren tüm siyasi ilişkilere, antlaşmalara, NATO ve Avrupa Birliği (AB) kararlarına karşı durdu. Erbakan'ın bu tavrını iki kutuplu sistemin hâkim olduğu Soğuk Savaş Dönemi'nde de görmek mümkündür. O, Türkiye merkezli bir siyaseti referans aldığı için Türkiye'nin ne Batı kampına ne de Doğu kampına katılmasına taraftardı. Bu konuda şöyle diyordu: "Bir defa Türkiye'nin herhangi bir yerin parçası olmadan önce ben hür bir ülkeyim, ben büyük bir ülkeyim, her şeyi yapabilmeliyim. Dışarıya bağlı olmadan karar alabilmeliyim, kendi kendimi müdafaa edebilmeliyim."¹ Erbakan Hoca, kurulu uluslararası sisteme insanlığa adil yaşam hakkı tanımadığı için sürekli karşı çıkıyordu. Ona göre mevcut uluslararası yapı, gerçekte

Erbakan'a göre Türkiye, dış politikada istediği kararı alabilme ehliyetine sahip olmalıydı, bu konuda herhangi bir tereddüt ya da taviz söz konusu olamazdı.

¹ Necmettin Erbakan, Türkiye'nin Meseleleri, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1991, s. 53.

yeni bir “sömürü düzeni” idi. Bu bakış açısından dolayı Erbakan, hiç bir zaman sisteme uyum sağlayan bir liderlik sergilemedi, geri adım atmadı, düşüncelerini gözden geçirme ihtiyacı hissetmedi.

Merhum Başbakan, Türkiye’deki kurulu düzeni de tenkit etmekten geri durmuyordu. Türkiye’nin “Batı taklitçiliği” yaparak kendi tarihinden, kültüründen ve inancından uzaklaştığını ve bu yüzden de büyük bir zafiyete düştüğünü belirten Erbakan’ın bu konu hakkındaki düşünceleri şöyleydi; “Biz iki yüzyıldır yıldır Batı’yı arıyoruz. Ancak ne Avrupalı olabildik ne de Müslüman kimliğimizi koruyabildik. İki yüzyıldır batılılaşmak için savaş veriyoruz. Eğitimden aile düzenine, devlet örgütlenmesinden adliye düzenine kadar her şeyi Avrupa kültürü içinde aradık. Avrupalı olmak için kendi kültürümüzü, değerlerimizi tarihimizi ve kimliğimizi reddettik.”² Erbakan için ne kapitalizm safında ne de komünizm safında yer almak bir çözümdü. Esas çözüm ve kurtuluş, Türkiye’nin kendi tarihine ve kendi kültürüne geri dönmesiydi; zira o, “taklitçilerin millete vereceği hiçbir şeyin olmadığını” savunuyordu.

Şahsiyetli dış politika

Erbakan’ın dış politikaya ilişkin kullandığı en sık tanımlamalardan birisi de “şahsiyetli dış politika” ifadesiydi. Açıkçası bu ifadenin odağında, Batı’nın üstünlüğünü kabul eden ve ona göre bir siyaset üreten siyasi partiler veya zihniyetler vardı. Erbakan için tüm bunlar milletin benliğine uymayan dış politikalar ve iç politikalar üretilmesine neden oluyor ve bu durumdan hep Batı lehine sonuçlar çıkıyordu. Bu bağlamda Erbakan, Batı menfaatlerini koruyup kollayan dış politika anlayışına ivedi bir şekilde son verilmesini tavsiye ediyordu. 1987 yılında bu konuya ilişkin şunları söylüyordu; “İşte biz bu yüzden şahsiyetli dış politika derken taklitçi görüşleri bırakmayı, birtakım yerlere bağımlı çalışmaya son vermeyi ve tamamen milli ve manevi değerlerimizden doğan politikaların uygulanması çağrısında bulunuyoruz.”³

Erbakan’ın Kıbrıs meselesine yaklaşımı da yukarıdaki duygu ve düşüncelerin bir yansımasıydı. Nitekim 20 Temmuz 1974 ve 14 Ağustos 1974 tarihlerinde icra edilen Kıbrıs harekâtında Erbakan’ın bu kararlı ve milli duruşunu görmek mümkündür. Şurası açıktır ki Kıbrıs harekâtı gibi önemli bir kararın hayata geçirilmesinde Erbakan’ın rolü oldukça fazladır. Bilindiği üzere 26 Ocak 1974 tarihinde uzun süren hükümet krizinin ardından Bülent Ecevit’in Başbakan, Necmettin Erbakan’ın da Başbakan Yardımcısı olduğu CHP-MSP ko-

Erbakan’ın “şahsiyetli dış politika” ifadesinin odağında, Batı’nın üstünlüğünü kabul eden ve ona göre siyaset üreten siyasi partiler/ zihniyetler vardı. Erbakan için tüm bunlar milletin benliğine uymayan dış politikalar ve iç politikalar üretilmesine neden oluyor ve bu durumdan hep Batı lehine sonuçlar çıkıyordu.

² Erbakan, Türkiye’nin Meseleleri, s. 27-28.

³ Erbakan, Türkiye’nin Meseleleri, s. 84.

Erbakan Kıbrıs'ta iki devletli çözümden yanaydı. Bu amaca ulaşabilmek için adanın tamamının alınmasını öneriyordu. Buradaki hedef adanın tamamına sahip olmak değil, coğrafi taksimi Rum tarafına kabul ettirebilmek adına daha güçlü bir şekilde müzakere masasına oturabilmektir.

alisyon hükümeti kurulmuştu. Hükümet, petrol krizinin, uluslararası borsalarda yaşanan çöküşlerin, Yom Kippur Savaşı'nın siyasi etkilerinin en sert bir şekilde hissedildiği kaotik bir ortamda iş başına gelmişti. Türkiye ise işçi eylemleri, öğrenci olayları, ekonomik krizler ve ABD baskısı gibi birçok sorunla boğuşurken, diğer taraftan da 12 Mart 1971 Muhtırası'nın siyasi etkileriyle uğraşıyordu. ABD baskısının zirvede hissedildiği böyle bir dönemde, Türkiye'ye hükümet etmek hiç de kolay değildi. İçeride ve dışarıda krizlerin at başı gittiği bir konjonktürde Yunanistan'daki Cunta Hükümeti'nin desteğiyle Kıbrıs'ta Hükümet Başkanı Makarios'a karşı 15 Temmuz 1974 tarihinde bir darbe gerçekleştirildi. Nikos Sampson liderliğindeki darbecilerin amacı, Kıbrıs'ta Yunan egemenliğini tesis etmektir. Bu, stratejik ve siyasi bir hataydı. Türkiye'nin bu darbeye ve onun getireceği sonuçlara hem Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliği hem de Türkiye'nin ulusal güvenliği bakımından göz yumması mümkün değildi. Garantör ülke sıfatıyla Türkiye'nin adaya müdahale etme hakkı söz konusuydu. Ancak bu kolay değildi. Önceki yıllarda da Türkiye Kıbrıs'a müdahale kararı almış ancak ABD'nin baskısıyla bu kararlarından geri adım atmak zorunda kalmıştı.

Hükümetlerdeki bu kararsızlık askerleri de olumsuz etkiliyordu. Garantör ülkelerden Yunanistan darbe yapmış, İngiltere ise buna göz yummanın derdindeydi. Bu kriz karşısında Türkiye'nin hızlı ve kararlı davranması son derece önemliydi. Başbakan Ecevit keyfiyetin farkındaydı ama o da krizin sulh ve diplomasi yoluyla halledilmesine taraftardı. Bu nedenle krize bir çözüm aramak adına Londra'ya gitmişti. Erbakan ve askerler ise askeri müdahaleden yanaydı. Erbakan o günleri şöyle anlatıyor; *"Ecevit bizi toplantıya çağırıyor son derece endişeli ve rahatsız görünüyor. Ecevit'in tereddütleri ve şiddetli Amerikan baskısı yüzünden hareketin gerçekleşmeme ihtimali bulunuyordu (...). Generaller benim konuya bakış tarzımı takdir ettiklerini fakat hükümetin müdahale konusunda kesin ve kararlı olduğuna emin olmak istediklerini söylüyorlardı. Çünkü önceki dönemlerde Ordu iki defa müdahalede bulunmak istemiş ancak hükümet son anda kararından dönmüştü. Esas korku Amerika'nın veya Rusya'nın olaya itirazları veya Yunanistan ve Bulgaristan'ın Birleşmiş Milletleri harekete geçirme ihtimalleriydi. Fakat sonunda hepsini ikna ettik. Allah'ın yardımı ile de her türlü engele rağmen harekât başladı."*⁴ Erbakan Kıbrıs'ta iki devletli çözümden yanaydı. Bu doğrultuda adanın coğrafi taksimini destekliyordu. Hatta bu amaca

⁴ Erbakan, Türkiye'nin Meseleleri, s. 191.

ulaşabilmek için adanın tamamının alınmasını öneriyordu. Buradaki hedef adanın tamamına sahip olmak değildi. Coğrafi taksimi Rum tarafına kabul ettirebilmek adına daha güçlü bir şekilde müzakere masasına oturabilmektir.

Tek çıkar yol: İki devletli çözüm

Erbakan nazarında Kıbrıs meselesi 1974'te çözülmüştür. Zira Kıbrıs hareketiyle zulüm sona ermiş, Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliği garanti altına alınmıştır. Ona göre Kıbrıs Harekâtı, Türkiye'ye, Kıbrıs'a ve İslam alemine yapılan en büyük hizmetlerden birisidir. Erbakan'ın Kıbrıs konusundaki düşünceleri oldukça net ve açıktır. Bu konuda asla şüpheye düşmez ve geri adım atmaz. Onun için adada bağımsız iki devletin varlığı esastır ve bu konuyu tartışmaya açmanın hiçbir anlamı yoktur. Bu çerçevede Türkiye'nin yapması gereken Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) yaşatmak ve güçlendirmektir. Şöyle diyordu; "1974'ten beri yeşil hatla çizili olan sınıra kadar KKTC dediğimiz bölgede Kıbrıs Türkü huzur içerisinde yaşamaktadır. Bu bölge şimdi tam bir bağımsız Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'dir. Bu devletin bağımsızlığı ilan edilmiş ve Türkiye bunu tanımıştır. Şimdi kalkıp böyle bir yapıda durup dururken ortaya Kıbrıs sorunu diye bir sorun atmak başımıza iş almak demektir. Orada bizim için iki devlet vardır ve ikisi de birbirinden bağımsızdır. Bunu ister Rum tarafı ister Yunanistan ister Batı ve ister Amerika kabul etsin etmesin bizi hiç enterese etmez. Onlar kabul etmiyorlar diye mevcut statüyü bozmak dengeleri gözeticeğiz diye tavizler vermek akıllı insanların yapacağı iş değildir."⁵

Bugünden geriye dönüp bakıldığında Türkiye'nin 1974 yılında sadece Kıbrıs'a değil Akdeniz'e bir çıkarma yaptığı görülür. Bu, bir tutunma mücadelesidir. Dolayısıyla tarihi bir kırılmaya işaret eder. Nitekim 20. yüzyıl başında Batılı güçlerin en büyük hedefi, Türkiye'yi Akdeniz'in tüm limanlarından ve adalarından uzak tutmaktı. Bir başka ifadeyle Türklerin Akdeniz'deki hükümranlığına tamamıyla son vermektir. Bu düşünce, 20. yüzyılda birdenbire ortaya atılmış değildi. Köklü bir geçmişi bulunuyordu. Türkler, Avrupa'dan Anadolu'dan Suriye'den, Filistin'den ve tüm Akdeniz kıyılarından çıkartılmalı fikri, Orta Çağlardan itibaren Avrupa saraylarında konuşulan konuların başında geliyordu. İlerleyen zamanlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla bu projeler kendisine hayat sahası bulmaya başladı. Böylece Türklerin Akdeniz yolundan Asya, Afrika ve Avrupa'yla bağlantı kurmasının önüne geçmek için bir dizi siyasi plan yürürlüğe kondu.

Türkiye, 1974'te sadece Kıbrıs'a değil Akdeniz'e bir çıkarma yapmıştır. Bu, bir tutunma mücadelesidir. Dolayısıyla tarihi bir kırılmaya işaret eder. Nitekim 20. yüzyıl başında Batılı güçlerin en büyük hedefi, Türkiye'yi Akdeniz'in tüm limanlarından ve adalarından uzak tutmaktı.

⁵ Erbakan, Türkiye'nin Meseleleri, s. 84-85.

Kıbrıs Harekâtı, “Türkleri Akdeniz’den atmak için” yapılan girişimleri sonlandıran askeri bir müdahaledir. Bu yönüyle tarihin akışını değiştiren bir olaydır. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki varlığının bu harekât sayesinde cereyan ettiği görülebilir. Şüphesiz “Mavi Vatan” da, Kıbrıs Barış Harekâtı’nın bir mahsulüdür.

Cesaret, kararlılık ve vizyon

Kıbrıs, Türklerin Akdeniz’de hüküm sürdüğü son adaydı. Türklerin hükümlanlık hakları, Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran uluslararası antlaşmalarla teyit edilmişti. Ancak 1960 yılında kurulan bu ortaklık cumhuriyetini Rumlar kabul etmekte bir hayli zorlanıyordu. Onlara göre Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kuran antlaşmalarla Türklere haddinden fazla haklar verilmişti. Açıkçası Rumların hayali, Kıbrıs’ın bir Yunan adasına dönüşmesiydi. Adanın Yunanistan’a bağlanması anlamına gelen Enosis yolunda yoğun bir çaba harcamışlardı. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla işler hiç ummadıkları bir noktaya varmıştı. Kıbrıs Türkleri ve Türkiye’nin ortak mücadelesiyle defedilen Enosis, 15 Temmuz 1974 darbesiyle yeniden sahneye konulmuştu. Darbenin birçok amacı bulunuyordu. İçlerinden en önemlisi, adadaki Türk egemenliğine son vermektir. Zaten 1963-74 arası dönemde Kıbrıs Türklerinin egemenlik yetkileri büyük ölçüde gasp edilmişti. Bu defa darbe üzerinden tasarlanan oldubittiyle, Türkiye’nin Kıbrıs’taki hakları ile Kıbrıs Türklerinin hükümlanlık hak ve yetkileri tamamıyla ortadan kaldırılmak istenmiştir. Bu sayede Türklerin elindeki son Akdeniz adası da ele geçirilmiş olacaktır. Yunanlılar ile Rumları bu hamleleri yapmaya sevk eden itici güç, “Türkiye’nin Kıbrıs’a asla müdahalede bulunamayacağı” düşüncesiydi. Türk hükümetleri, 1964-1974 arası dönemde birçok defa Kıbrıs’a müdahale kararı almış fakat son anda uygulamaktan vazgeçmişti. Birkaç defa tekrar eden bu durum, Rum ve Yunan ikilisine cesaret vermişti. Dolayısıyla Başbakan Yardımcısı Erbakan’ın şahsiyetli dış politika anlayışı çerçevesinde hükümetteki tüm şüpheler ve endişeler ortadan kaldırılmış ve devletin tüm karar mekanizmaları harekete geçirilerek Türklerin Akdeniz’den geri itilmesi önlenmiştir.

Kıbrıs Harekâtı, “Türkleri Akdeniz’den atmak için” yapılan girişimleri sonlandıran askeri bir müdahaledir. Bu yönüyle tarihin akışını değiştiren bir olaydır. Tarih içindeki yeri ve etkilediği koşullar dikkate alındığında Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki varlığının bu harekât sayesinde cereyan ettiği görülebilir. Şüphesiz “Mavi Vatan”, Kıbrıs Barış Harekâtı’nın bir mahsulüdür. Ayrıca konu sadece Mavi Vatan’la da sınırlı değildir. Doğu Akdeniz krizinde KKTC’nin oynadığı stratejik rol bir kez daha teyit etmiştir ki Kıbrıs, Türkiye’yi Asya ve Afrika’ya bağlayan en önemli halkadır. Kıbrıs adasının jeopolitik konumu ancak negatif bir statüyle hesap edilebilir. Yani kazanımlar yerine kayıplar dikkate alınmalıdır. O nedenle Kıbrıs’ın kaybı her şeyden önce Türkiye için Akdeniz’in kaybıdır. Böyle bir durumda Türkiye

sürekli savunmaya dönük edilgen bir dış politika izlemek zorunda kalacaktır. Nitekim Ege adalarının kaybıyla oluşan güvenlik zafiyeti, İskenderun kıyılarına kadar yayılma fırsatı bulacaktır. Yunanistan ile Suriye'nin Türkiye'yi hedef alan politikaları hesaba katıldığında Kıbrıs'ın Türkiye'ye tek çıkış yolu sunan stratejik kapı olduğu görülür. Öte yandan, eskiden olduğu gibi, Türkiye'yi Akdeniz'den uzak tutmak isteyen devletler, stratejik ve iktisadi açılardan bir hayli önemli olan Akdeniz'in bu köşesini Türklere bırakmak konusunda direnmelerinin bir nedeni de bahsekonu yaklaşımıdır.

Günümüzde devam eden Doğu Akdeniz krizine yakından bakıldığında yine Türkleri Akdeniz'den uzak tutma niyeti taşıdığı fark edilir. Bunun yanında Türkiye ile Afrika arasına Doğu Akdeniz'i bir tampon bölge olarak tasarlamak ve Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni (GKRY) bu uğurda elverişli bir araca dönüştürmek başta Fransa olmak üzere birçok devletin çıkarına uygundur. Türkiye'nin Doğu Akdeniz siyaseti, doğalgaz kaynaklarının kullanımından ziyade Kıbrıs Türkleri ile kendi egemenlik hakları üzerine kuruludur. Son zamanlarda bu siyasete, Libya'nın güvenliği de eklenmiştir. Bu, çok yerinde bir yaklaşımdır. Zihinlerde uzak bir yer olarak düşünülse de Türkiye'nin milli güvenliği bakımından Libya'nın önemi bir hayli fazladır. Libya, Türkiye'nin deniz ve kıyı güvenliği için son derece stratejik bir coğrafyadır. Batı Anadolu kıyıları ile Ege Adaları'nın emniyeti büyük ölçüde Libya'ya bağlıdır. 2019 yılının sonunda yapılan Türkiye-Libya anlaşmaları ile iki ülke arasındaki güvenlik ilişkisi bir kez daha teyit edilmiştir. Başta Yunanistan ve Fransa olmak üzere birçok devletin iki ülke arasında yapılan anlaşmalara sert tepki vermelerinin bir sebebi de Türkiye ile Libya'nın tarihi ve coğrafi referanstan hareketle bu jeopolitik gerçekliğe yapmış oldukları atıftır. Sonuç itibarıyla 1950'li yılların ortalarından itibaren Türk devlet adamlarının Kıbrıs konusunda gösterdiği kararlılık ve sergiledikleri vizyon, kartopu etkisiyle günümüzde Mavi Vatan'a dönüşmüş ve böylece Türkiye'nin Akdeniz'deki pozisyonunu güçlendirmiştir.

Kıbrıs adasının jeopolitik konumu ancak negatif bir statüyle hesap edilebilir. Yani kazanımlar yerine kayıplar dikkate alınmalıdır. O nedenle Kıbrıs'ın kaybı her şeyden önce Türkiye için Akdeniz'in kaybıdır. Böyle bir durumda Türkiye sürekli savunmaya dönük edilgen bir dış politika izlemek zorunda kalacaktır.

Doğu Akdeniz Mücadelesinde Güçlü Yumruk: Libya-Türkiye MEB Anlaşması

NUMAN AYGEN

GÜNÜMÜZDE, Doğu Akdeniz'i "Tunus'un Bon Burnu'ndan başlayarak İtalya'nın Sicilya Adası'nın batıya uzanan ucundaki Lilibeo Burnu arasında çizilmiş olan hattın doğusundaki bölge" olarak tanımlayabiliriz. Bu tanımlama doğrultusunda Doğu Akdeniz'e kıyı ülkeleri; İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus şeklinde sıralayabiliriz. Genel olarak bakıldığında verimli hilal denilen bölgede yer alan Doğu Akdeniz, tarih boyunca oluşan uygarlıkların, günümüzdeki küresel ve bölgesel güçlerin hakimiyet elde etmek istedikleri merkezlerin başında yer almaktadır. Doğu Akdeniz, bir taraftan Türkiye ve Suriye üzerinden Mezopotamya ve Yakındoğu'ya diğer taraftanda Arap Yarımadası'na ve Basra Körfezi'ne bağlanarak Dünya'nın doğusu ile batısı arasındaki ticaret köprüsü olmuş, Kıbrıs, Sicilya ve Malta adaları ile bölgedeki hakimiyet açısından ilgi odağı haline gelmiştir. Özellikle bölgedeki Kıbrıs Adası, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in kontrolünde, "sabit bir uçak gemisi" gibi olması nedeniyle önem arz etmektedir. Doğu Akdeniz Havzası tarih boyunca; kara ve deniz hakimiyeti elde ederek Asya, Avrupa, Afrika ve Asya-Pasifik bölgelerinde etkin olmak isteyen güçlerin hakimiyet kurmayı hedefledikleri yerdir. Dolayısıyla, bu bölgelerde

*Akdeniz Havzası tarih boyunca;
kara ve deniz hakimiyeti elde
ederek Asya, Avrupa, Afrika
ve Asya-Pasifik bölgelerinde
etkin olmak is- teyen
güçlerin hakimiyet kurmayı
hedefledikleri yerdir.*

etkin olma gibi bir hedefi yada imkanı olmayan ancak Doğu Akdeniz Havzası'nda sınırı bulunan ülkelerin mücadeleyi tribünden izlemeleri, Doğu Akdeniz'e güç ve çıkar amaçlı yaklaşan küresel aktörlerin hedeflerine ulaşmalarını kolaylaştırmaktadır.

Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya ve Fransa gibi küresel güçler, bu bölgedeki enerji, ulaşım ve askeri üstünlüğü, menfaat ve güvenliklerini elde edebilmek için tamamen güç ve çıkar odaklı dizayn etmektedirler. Güç ve çıkar odaklı hareket etmelerinin sunucunda ise gerektiğinde kendilerine rakip olan diğer küresel ya da bölgesel güçlerin güçlenmesini öneyecek hamleler yapmaktadırlar. Bu nedenle bölgede küresel güçlerin birbirleri arasında dahi güçlü çekişme ve raketbet olduğu söylenebilir. Kıbrıs Adası'nda İngiltere'nin hakimiyetinde bulunan Ağrotur ve Dikelya üsleri sayesinde Ortadoğu'yu yakından takip etmesi ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) ilan ettiği sözde Münhasır Ekonomik Bölge'sinde (MEB) hak iddia edebilecek konumda olması, ABD'nin Suda Üssü aracılığı ile Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'yu izlemesi, uçak gemilerini ve 6'ncı filoyu bölgede bulundurması ve en büyük petrol şirketi Exxon Mobil'in bölgede son yıllardaki en büyük keşif olan 142 ile 227 milyar metre küp arasında değişen miktarda doğalgaz bulduğunu duyurması, Rusya'nın Devlet Başkanı Vladimir Putin'in tarafından "Akdeniz politikalarını Rusya'nın birinci derecede ulusal çıkarı" olarak açıklaması, bu politika doğrultusunda Rusya Savunma Bakanlığı tarafından Rusya'nın Suriye'deki Tartus ve Hmeymim askeri üstlerinin bölgede kalıcı olacağı yönündeki açıklamaları ve Mısır'da hava üssü elde etmek istemeleleri, Fransa'nın uluslararası hukuka aykırı bir şekilde GKRY ile Andreas Papandreu Hava Üssü'nü ve Evangelos Florakis Deniz Üssünü kullanmak amacıyla işbirliği antlaşması gerçekleştirilmesi, bölgede süregelen jeopolitik ve jeostratejik mücadelenin önemli göstergeleridir.

Doğu Akdeniz'de ulaşım olarak yılda ortalama 220.000 gemi seyir halinde bulunmaktadır. Enerji ihracatı açısından değerlendirildiğinde bölgede bulunan boru hatlarını kontrolünde bulundurduğu için ham petrol taşınmasında Doğu Akdeniz'in önemli rolü bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında, Doğu Akdeniz bölgedeki ticari emtianın ve enerjinin hem Batı'ya hem de yakın coğrafyaya ithal ve ihraç edilmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bununla birlikte, bölge enerji kaynakları açısından değerlendirildiğinde ortaya çıkan

Doğu Akdeniz bölgedeki ticari emtianın ve enerjinin hem Batı'ya hem de yakın coğrafyaya ithal ve ihraç edilmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır.

Yunanistan'ın bölgedeki asıl hedeflerinin; bölgeye örnek ve liderlik edebilecek, aynı zamanda bölgeye en uzun anakara kıyısı olan Türkiye'nin saf dışı bırakarak, bölgedeki dengeleri kendi çıkarları doğrultusunda oluşturmaktır

durum, bölgede faaliyet göstermek isteyen küresel ve bölgesel güçler arasında gerçekleşen çekişmenin boşuna olmadığını göstermektedir. Zira, Doğu Akdeniz'de keşfedilen 1,5 trilyon dolarlık 30 milyar varil petrole eşdeğer hidrokarbon yataklarının, Türkiye'nin 572 yıllık, Avrupanın ise 30 yıllık doğalgaz ihtiyacını karşılayabilecek seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bölgede yapılan araştırmalar neticesinde bölgede 400 milyar dolar değerinde olan petrol yataklarının da bulunduğu değerlendirilmektedir.

Doğu Akdeniz'de gerçekleşen küresel mücadelenin yanı sıra bölgesel aktörlerin arasında da özellikle enerji kaynaklarının paylaşımı doğrultusunda mücadeleler bulunmaktadır. Bu mücadeleler kapsamında ilk uyumsuzluk GKRY ve Türkiye arasında gerçekleşmiştir. GKRY Avrupa Birliği'nde desteği ile bölgedeki dengeleri kendi çıkarlarına göre dizayn etmek için Mısır ile 17 Şubat 2003 tarihinde, Lübnan ile 17 Ocak 2007 tarihinde ve İsrail ile 17 Aralık 2010 tarihinde ikili anlaşmalar gerçekleştirmiş ve Libya ile de aynı anlaşmayı yapmak için girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin girişimleri sonrasında GKRY'nin Lübnan ile yaptığı anlaşma onaylanmamıştır. GKRY, yaptığı bu anlaşmalar ve 21 Mart 2003 tarihinde geçerli olmak üzere ilan ettiği MEB ilanında Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türkiye'nin bölgedeki yasal haklarını yok saymıştır.

Türkiye Doğu Akdeniz'de GKRY ile birlikte Yunanistan tarafından da sıkıştırılmaya çalışılmıştır. Yunanistan'da Türkiye'nin haklarını hiçe sayarak bölgedeki dengeleri kendi lehine çevirmek için stratejiler geliştirmiş, bu doğrultuda tam anlamıyla sonuç alamasa da Mısır ve Libya ile anlaşmak için çaba sarf etmiştir. Yunanistan aynı zamanda bölgedeki diğer ülkelerin haklarına tecavüz etmekten geri durmamıştır. Dolayısıyla GKRY ve Yunanistan'ın bölgedeki asıl hedeflerinin; bölgeye örnek ve liderlik edebilecek, aynı zamanda bölgeye en uzun anakara kıyısı olan Türkiye'nin saf dışı bırakarak, bölgedeki dengeleri kendi çıkarları doğrultusunda oluşturmayı hedeflediği söylenebilir.

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfi sonrasında ortaya çıkan amansız paylaşım mücadelesi kapsamında Mısır, Yunanistan, İsrail, Ürdün, Filistin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İtalya ülkeleri Doğu Akdeniz'de Gaz formunun oluşturulması için anlaşmaya varmıştır. Amerika'nın, Fransa'nın ve Avrupa Birliği'nin de desteği ile gerçekleşen bu Forumda Doğu Akdeniz'i paylaşma denklemi kurularak, bölgede en çok kıyıya sahip ülkelerden birisi olan Türkiye'nin

çalışmaları engellenip, hakları tekrar gasp edilmeye çalışılmıştır. Buna karşılık Türkiye, Libya ile uzun çalışmalar neticesinde 27 Kasım 2019 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu Deniz Yetki alanları sözleşmesiyle dışlandığı bölgede söz sahibi olarak masaya oturmuştur. Anlaşma ile Türkiye ve Libya'nın denizden komşu olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda; iki ülkenin Doğu Akdeniz'deki tüm egemenlik haklarının ve yetkilerinin, uluslararası hukuk anlaşmaları çerçevesinde ve bütün faktörler göz önünde bulundurularak, adaleli bir şekilde sınırlandırılması sağlanmıştır.

Bölgede gerçekleştirilen yoğun diplomatik ilişkiler ve çok yönlü çalışmalar sonucunda Türkiye'nin saf dışı bırakılması engellenerek Yunanistan'ın ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin oyunları bozulmuş, Avrupa Birliği'nin bölgede dayattığı haritanın önüne geçilmiştir. Tüm kınamalara ve engellemelere rağmen Türkiye, bir taraftan Libya'nın meşru Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne Darbeci Hafter'a karşı destek olurken, diğer taraftan anlaşma ile belirlenen ve kara haritasının dörtte biri oranında alana sahip olan bölgeyi Mavi Vatan'a ekleyerek sınırlarını genişletmiştir. Libya-Türkiye anlaşması ile iki ülke Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından hak talep edebilir hale gelirken Türkiye, bölge ülkelerine, Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren küresel güçlere rağmen haklarını elde edebileceklerini göstermiş oldu.

Genel olarak bakıldığında Doğu Akdeniz'de söz konusu olan iki MEB ekseninden bahsedebiliriz. Bunlardan ilki, Avrupa'nın desteğiyle imzalanması planlanan ama uygulanamayan; tamamen çıkar ve güç odaklı, GKRY'nin ve Yunanistan'ın kendi leyhlerine çevirmek istediği, bölgedeki diğer ülkelerin haklarını minimize eden sınırlardır. İkincisi ise, Türkiye'nin savunduğu ve sınırların bölge ülkelerinin tamamına karşı adil bir şekilde belirlendiği alandır. Dolayısıyla Libya anlaşması ile bölgedeki ülkelere aynı zamanda *“Türkiye adil bir ülkedir ve bu ülke ile masaya oturan kazanır”* mesajı verilmiş oldu.

Türkiye, hukuki ve uluslararası anlaşmalar çerçevesinde gerçekleştirdiği mücadelede Doğu Akdeniz'deki haklarını ne pahasına olursa olsun koruyacağına dikkat çekmiş, bölgede kendisinin dahil olmadığı denklemlerin yanlışlığını göstermiştir. Buna müteallik; imzalanan Libya anlaşması haricinde de yapılması muhtemel olan *“Filistin'e Libya Modeli Deniz Yetki Sözleşmesi”* ile Türkiye'nin bölgedeki faaliyetlerinin sadece Libya ve Filistin'e değil, bölgede kıyısı bulunan Mısır'a ve İsrail'e de birçok kazanım sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Libya anlaşması ile bölgedeki ülkelere aynı zamanda “Türkiye adil bir ülkedir ve bu ülke ile masaya oturan kazanır” mesajı verilmiştir.

*Doğu Akdeniz Bölgesi'nde
Türkiye'den bağımsız yapılan
anlaşmalar neticesinde
kaybeden taraflardan birisinin
de İsrail olduğunu söylemek
yanlış olmayacaktır.*

Mısır, bölgedeki en büyük kıyası olan ülkeler arasında olmasına rağmen İtalya ve Yunanistan'ın içinde bulunduğu oluşum ile yapmış olduğu anlaşma ile petrol ve doğalgazdan alması gerekenden çok az bir pay (Yaklaşık olarak %5) almaktadır. Türkiye'nin hukuki ve uluslararası anlaşmalar çerçevesinde teklif etmesi için hazırlanan anlaşma ile Mısır'ın elde edeceği alanda çıkan doğal kaynaklarından alacağı oranın yaklaşık olarak % 10'un üzerine çıkacağı düşünülmektedir. Türkiye'nin anlaşmanın böyle bir anlaşmanın yapılması için resmi adımlar atması akabinde, Mısır'ın kazanacağı toplam alan yaklaşık olarak 21.303 km² şeklinde ifade edilmektedir. Bu durumun, büyük gerilimler geçiren Türkiye-Mısır ilişkileri sonrasında ikili yakınlaşma olarak da değerlendirilen ve geçtiğimiz günlerde devam eden üst düzey diplomatik ve siyasi ilişkilerin devamında, ikili ilişkilere olumlu olarak yansıtacağını söyleyebiliriz.

2010 yılında, GKRY'nin ve İsrail'in arasında deniz yetki alanının belirlenmesi anlaşması gerçekleştirilmiştir. Bu anlaşmada GKRY sınırlarının büyük olduğu imajını oluşturarak deniz yetki alanının resimde görünen orta hattan belirlenmesini sağlamıştır ve İsrail'in hakkı olan alan GKRY'ne geçmiştir. Daha sonra bu durumun uluslararası deniz hukukuna aykırı olduğu ifade edilmiştir. Sonuç olarak İsrail bölgede bulunan onikinci parselin bir kısmını geçtiğimiz yıllarda rumlardan geri alarak, 2010 yılında yapılan anlaşmanın gözden geçirilmesinin gerektiğini bildirmiştir. Bununla birlikte İsrail'in bu bölgede yapılacak sismik araştırma ve sondajın sorunlar hakkaniyetli bir çözüme kavuşana kadar ertelenmesi gerektiğini şirketlere duyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Türkiye'den bağımsız yapılan anlaşmalar neticesinde kaybeden taraflardan birisinin de İsrail olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Filistin'e Libya modeli deniz yetki anlaşması önerisi ile İsrail'in bölgedeki kazanımının da 4515 km² olacağı ön görülmektedir. Böylelikle İsrail, Filistin ile yapılması muhtemel olan bir anlaşmaya kendi kazanımları doğrultusunda karşı çıkmayacaktır.

Türkiye ile deniz yetki alanı sınırlandırması antlaşması yapmaları durumunda, Filistin yaklaşık asgari 8510km² , İsrail yaklaşık asgari 4515km² ve Mısır ise yaklaşık asgari 21303km² deniz yetki alanı kazanacaktır. Bu kazançların sebebi ise; Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin başkaları ile sınırlandırma anlaşmaları yaparken, sınırlandırmanın nasıl olacağını belirleyen uluslararası hukuk prensiplerini çiğnemiş olmasıdır. GKRY, hakkaniyet prensibini, orantılılık prensibini, ka-

patmama prensibini ve coğrafyanın üstünlüğü prensibini tamamen görmezden gelerek diğer ülkeleri kandırmış ve kendi hakkından daha fazlasını almıştır. Bu nedenle Mısır, İsrail ve Filistin kendi hakları olan deniz alanlarını Türkiye ile yapacakları uluslararası hukuk ilkelerini izleyen bir anlaşma ile geri kazanacaktır.

Yunanistan ise Libya ve Mısır'ı aynı şekilde orantılılık, hakkaniyet, kapatmama ve coğrafyanın üstünlüğü gibi uluslararası hukuk ilkelerini ihlal ederek bölgede önemli olan alanları kendine almaya çalışmıştır. Libya Doğu Akdeniz bölgesinde kıyısı olan Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum yönetiminin engelleme girişimlerine rağmen 27 Kasım 2019'da Doğu Adeniz bölgesinde Türkiye ile yaptığı uluslararası hukuk ilkelerinin uygulandığı deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmasını imzalayarak kendi hakkı olan yaklaşık 39.083,42km² olan deniz yetki alanlarını kazanmıştır. Mısır ise Yunanistan yerine eğer Türkiye ile bir anlaşma yaparsa, hakkı olan asgari 6443km² deniz yetki alanı kazanacaktır. Doğu Akdeniz'in daha batısında aynı şekilde GKRY yerine Türkiye ile bir anlaşma yaparsa kazancına 14860 km² deniz alanı ekleyecektir.

Sonuç olarak Türkiye, Libya ile yaptığı anlaşmanın sonucu olarak 3 Ekim 2022'de Libya ile Hidrokarbon alanında işbirligi mutabakat muhtırası imzalamıştır. Türkiye bu muhtıra ile belirlenen bölgelerde enerji keşifleri yapabilecek ve bu keşif sonucunda elde edilen enerji kaynaklarından yararlanabilecektir. Türkiye, yakın dönemde oluşturduğu enerji filosu ile gerek kendisinin gerekse işbirligi yaptığı ülkelerin MEB alanında bulunan enerji kaynaklarının çıkarılmasında ve kullanılmasında etkin bir şekilde rol oynayabilir ve gelişen askeri teknolojisi ile Doğu Akdeniz'de "Bölgesel Enerji Güvenliği" konusunda da etkin bir şekilde kendisini gösterebilir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin enerji filosu oluşturmasının ve gerçekleştirdiği askeri teknoloji atılımının, ülke menfaatleri doğrultusunda ne derece gerektiği anlaşılmaktadır. Bütün bunların gerçekleşmesi için yakın zamanda Mısır, Suriye, İsrail ve Lübnan gibi ülkelerle ikili ilişkilerin düzelerek devam edeceği değerlendirilebilir.

Türkiye, yakın dönemde oluşturduğu enerji filosu ile gerek kendisinin gerekse işbirligi yaptığı ülkelerin MEB alanında bulunan enerji kaynaklarının çıkarılmasında ve kullanılmasında etkin bir şekilde rol oynayabilir.

Uluslararası Deniz Hukuku Kavramları ve Türkiye

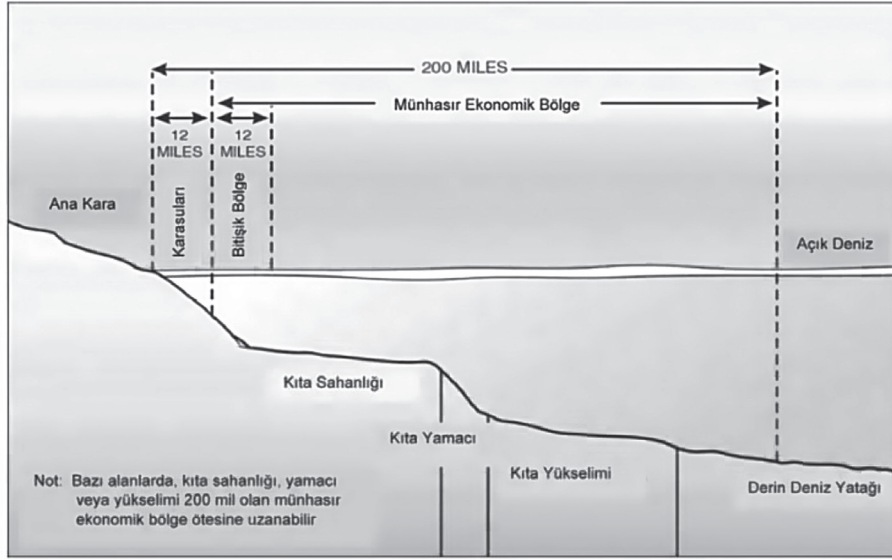
MUSTAFA BAŞKARA

Ankara Üniv. Deniz Hukuku Ulusal Araş. Mrk. Md.

DENİZLER, Dünyanın %70'ini oluşturmaktadır. Ülkemiz ise Akdeniz, Ege Denizi ve Karadeniz ile çevrelenmiş, Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan bir yarımada konumundadır. Hızla artan dünya nüfusu karşısında karasal kaynakların yetersiz kalması ve teknolojik gelişmelerin sağladığı imkânlarla son yüzyılda deniz kaynaklarına yönelim daha da yoğunlaşmıştır. Halihazırda uluslararası ticarete konu malların yaklaşık %90'ı deniz yolu ile taşınmaktadır. Deniz taşımacılığında çalışan gemi adamlarının sayısı bir milyonu geçmiş durumdadır. Denizlerdeki balıkçılık gibi doğal kaynakların işletilmesi kıyı şehirlerinin ekonomisi için önemli bir girdi haline gelmiştir. Deniz tabanındaki doğal gaz ve petrol kaynakları gibi minerallerin işletilmesi dünya ekonomisine ciddi oranda girdi sağlamaktadır. Denizde rüzgâr, güneş enerjisi, gelgit ve dalga gibi yenilenebilir enerji kaynakları da denizlerden yararlanmanın farklı yolları olarak son dönemde karşımıza çıkan görece yeni alanlardır.

19. yüzyılın başlarına kadar dünya denizlerinde denizlerin serbestliği ilkesi hâkim olmuştur. Bu sayede her devlet ve kişi denizleri serbestçe kullanabilmekteydi. Ancak teknolojideki gelişmelerle birlikte denizlerden yararlanma alanlarının çeşitlenmesi, denizdeki canlı kaynakların tükenebilir olduğunun fark edilmesi, kıyı devletlerinin denizden gelebilecek tehditlere karşı güvenlik endişelerinin artması gibi nedenler denizlerin hukuki statüsünün daha kapsamlı düzenlenmesi ihtiyacına yol

Günümüzde değişen teknoloji ve güvenlik anlayışı gibi nedenler denizlerin hukuki statüsünün daha kapsamlı düzenlenmesi ihtiyacına yol açmıştır.

Devletlerin denizlerdeki egemenlik yetki alanları; iç sular, karasuları, bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığından oluşmaktadır.

açmıştır. Yazımızda devletlerin üzerinde kullanabileceği hak ve yetkilerin düzenlendiği deniz alanlarını tanımlamada kullanılan kavramları ve Türkiye'nin bu kavramlara yaklaşımını ele alacağız.

Devletlerin egemenliklerinin tam olduğu iç sular ve karasuları gibi deniz egemenlik alanları ile devletlerin bazı egemen hak ve yetkilerini kullandığı bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığından oluşan egemen yetki alanları deniz alanlarını oluşturmaktadır. Hiçbir devletin münhasır yetkisinde olmayan açık deniz ile saha olarak adlandırılan açık deniz tabanı diğer deniz alanlarındandır.

Deniz alanlarına ilişkin kurallar genellikle mesafe ölçütü temelinde kavramsallaştırılmıştır. Mesafe ölçütünün başlangıç noktası ise kıyı çizgisi ile belirlenmektedir. Uluslararası hukukta normal esas hat yöntemine göre kıyı çizgisi en düşük cezir hattı esas alınarak belirlenir. Bu sayede kıyı devleti dalgaların çekildiği zaman oluşan hattı esas olarak daha geniş deniz alanına sahip olabilir. Girintili çıkıntılı veya yakın ada/adacıklarla çevrili kıyılarda kullanılabilen bir diğer yöntem ise düz esas hat yöntemidir. Coğrafi koşullarının el vermesi durumunda kıyı devleti bu yöntemle, dış sınırlardan çizilecek düz bir hat ile daha geniş deniz alanına sahip olabilmektedir. Türkiye deniz alanlarının belirlenmesinde 2674 sayılı Karasuları Kanunu'na göre düz esas hat sistemini kullanmaktadır.

İç sular kavramı coğrafi anlamda kıyı devletinin esas hattı ile kara ülkesi dış sınırı arasında kalan alanı ifade etmektedir. Körfezler, koylar ve limanlar da iç sulara dâhildir. Kıyı devletinin iç sulara egemenliği tamdır. Bir diğer deyişe kıyı devleti iç sulara kara ülkesinde kullandığı

*BM Uluslararası Deniz
Hukuku Sözleşmesi'nde
karasuları genişliğinin 12
deniz miline kadar olabileceği
kabul edilmiştir. Türkiye bu
sözleşmeye haklı nedenlerle
taraf olmamıştır.*

tüm hak ve yetkileri haizdir. Diğer devletler ve vatandaşları iç sulara izin almaksızın giremez. Kıyı devleti iç sularındaki yabancı gemiler ile kişiler üzerinde de yetkilidir ve bunlara kendi yasalarını uygular. İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara denizinden oluşan Türk Boğazları ile Antalya Körfezi de dahil olmak üzere tüm körfezler ve limanlar Türk iç sularının parçasıdır.

Karasuları da kıyı devletinin egemenlik alanlarındandır. Kıyı devletinin bu alandaki egemenliği yalnızca diğer devlet gemilerinin zararsız geçiş hakkı ile ve yabancılara tanınabilen bazı bağımsızlıklarla sınırlandırılmıştır. Zararsız geçiş hakkı diğer devlet gemilerinin kıyı devletinin karasularından önceden izin almadan o ülkenin iç sularına ya da farklı bir deniz alanına geçiş yapma hakkıdır. Karasularının genişliği konusu uluslararası hukukta uzlaşma sağlamanın zor olduğu bir deniz alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir taraftan gelişmiş ülkeler serbest denizlerden faydalanma istekleri doğrultusunda karasuları genişliğinin daha dar olmasını savunurken, diğer devletler güvenlik ve canlı kaynaklardan faydalanma gibi nedenlerle karasularını geniş tutma çabasındadır. Nihayetinde, 1982 tarihinde kabul edilen ve hâlihazırda 169 devletin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde karasuları genişliğinin 12 deniz miline kadar olabileceği kabul edilmiştir. Türkiye bu Sözleşme'ye, çekince koyma hakkının da tanınmaması sonucunda, haklı nedenlerle taraf olmamıştır. Bu nedenlerden biri de Sözleşmenin karasuları genişliğini düzenleyen 3. maddesidir. Türk karasuları, Akdeniz ve Karadeniz'de 12 deniz mili, Ege Denizinde ise 6 deniz mili olarak uygulanmaktadır.

Bitişik bölge kıyı devletinin gümrük, maliye, sağlık ve göç konularındaki yasalarına riayetsizliklerin önlenmesi ve cezalandırabilmesi amacıyla kıyı devletine karasularının ötesinde haklar tanıyan bir deniz alanı olarak tanımlanmıştır. Bu deniz alanının genişliği 1982 tarihli Sözleşme öncesi dönemde yapılageliş hukukunda karasuları genişliğinin iki katı olarak uygulanmaktayken Sözleşme'de esas hattan itibaren 24 deniz miline kadarlık bir alanı kapsayabileceği düzenlenmiştir. Bu da 6 deniz mili karasularına sahip bir kıyı devletinin karasularının üç katı genişlikte bir alanda bitişik bölge uygulaması yapabilmesine imkân tanımaktadır. Bu durum kendine özgü coğrafi özellikleri bulunan denizler bakımından sorun teşkil etmektedir. Türkiye bu nedenle Sözleşme'nin bitişik bölgeyi düzenleyen 33. maddesine Sözleşme hazırlık süreçlerinde karşı çıkmıştır ve halen de bu maddeye ilişkin ısrarlı itirazcı tutumunu sürdürmektedir.

Kıyı devletlerinin denizlerdeki hak ve yetki kullanabilecekleri alanları genişletme çabaları, esasında jeolojik bir kavram olan, kıta sahanlığı terimini deniz hukuku terminolojisine kazandırmıştır. Kıta sahanlığı kara ülkesinin deniz tabanındaki doğal uzantısıdır. Hukuki bir çerçevede kıta sahanlığı genişliğinin saptanmasında başlangıçta deniz derinliği ve kıyı devletinin teknolojik imkânlarla deniz yatağındaki kaynakları işletebildiği alan gibi ölçütler geliştirilmiş olsa da teknolojik gelişmeler sonucu bu ölçütler yerine 1982 tarihli Sözleşme ile yeni bir kural benimsenmiştir. Bu kurala göre kıta sahanlığı kıyı çizgisinden itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar uzanabilmektedir. Kıyı devletinin karşı kıyılarında kıta sahanlığını kesen başka bir devletin bulunmaması durumunda, kıyı devletinin deniz tabanındaki doğal uzantısı devam ediyorsa, 200 deniz milinin ötesinde, 350 deniz miline kadar, kıta sahanlığına sahip olunabilmektedir.

Kıta sahanlığı kıyı devletinin kendiliğinden ve ilana gerek olmaksızın sahip olduğu bir deniz yetki alanıdır. Kıyı devleti kıta sahanlığındaki mineraller ve cansız kaynaklar ile deniz tabanına sürekli temas halinde yaşayan canlı kaynaklar üzerinde münhasır yetkiye sahiptir. Kıyı devleti ayrıca doğal kaynak aramak ve işletmek amacıyla platform ya da tesis kurmak ve bunların etrafında 500 metrelik bir güvenlik alanı oluşturmak haklarını da haizdir. Diğer devletlerin kıyı devletinin kıta sahanlığında kablo ve boru hattı döşeme hakları ise saklıdır. Türkiye'nin kıyası bulunan denizlerin kapalı/yarı kapalı statüde olması, bir diğer deyişle Türkiye'nin karşı kıyılarında farklı devletlerin yer alıyor olması ve bu denizlerinin genişliğinin 400 deniz milinden daha dar olması nedeniyle 350 deniz miline kadar uzanabilen kıta sahanlığı kuralı Türkiye için uygulama alanı bulmamaktadır. Türkiye, Akdeniz'de kıta sahanlığı koordinatlarını Birleşmiş Milletler'e bildirmiştir. Diğer devlet veya yönetimlerin bu koordinatlar içerisinde Türkiye'nin haklarına hanel getirebilecek bir eylemde bulunmasına engel olunmaktadır. Türkiye'nin Karadeniz'deki kıta sahanlığı alanı 1978 tarihinde SSCB ile yapılan Karadeniz'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması ile belirlenmiştir. Türkiye'nin Ege Denizindeki kıta sahanlığı ilana gerek olmaksızın, kendiliğinden bir hak olarak kara ülkemizin deniz tabanındaki doğal uzantısıdır. Yapılan çalışmalarda bu uzantının coğrafi anlamda Yunanistan ana karası ile Türkiye arasındaki ortay hatta tekabül ettiği ortaya konmaktadır.

Kıyı devletlerinin denizdeki canlı ve cansız kaynaklardan münhasıran faydalanma eğilimleri münhasır ekonomik bölge kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Münhasır ekonomik bölge kıyı çiz-

Türkiye'nin karşı kıyılarında farklı devletlerin yer alıyor olması ve bu denizlerinin genişliğinin 400 deniz milinden daha dar olması nedeniyle 350 deniz miline kadar uzanabilen kıta sahanlığı kuralı Türkiye için uygulama alanı bulmamaktadır.

*Münhasır Ekonomik Bölge
(MEB) sağladığı haklar
bakımından Kıta Sahanlığını
da kapsamaktadır.*

gisinden 200 deniz miline kadar uzanabilmektedir. Kıyı devleti bu bölgedeki su kütlelerinde, deniz tabanı ve altında, deniz üzerindeki hava sahasındaki tüm canlı ve cansız kaynaklar üzerinden münhasır yetkiye sahiptir. Diğer devletler ve kişiler kıyı devletinin izni olmaksızın bu alandaki kaynaklar üzerinde faaliyette bulunamazlar. Kıyı devleti kıta sahanlığında olduğu gibi bu bölgede de tesis kurma ve güvenlik bölgesi ilan etme haklarını haizdir. Kıyı devleti egemen olmadığı bu alanda belirtilen bu hakları münhasıran kullanma ayrıcalığına sahiptir. Diğer devletler bu alanda seyrüsefer gibi diğer hakları kullanmakta serbesttirler.

Münhasır ekonomik bölge sağladığı haklar bakımından kıta sahanlığını kapsamaktadır. Ancak kıta sahanlığı kavramı halen önemini korumaktadır. Bunun öncelikli sebebi kıta sahanlığının ilana tabi olmaksızın kendiliğinden var olan bir hak olmasıdır. Zira birçok devletin kıta sahanlığı hakları saklıdır ancak münhasır ekonomik bölge ilan etmemişlerdir. Türkiye de sadece Karadeniz’de münhasır ekonomik bölge ilan etmiştir. Kıta sahanlığının gerekli koşulların sağlanması durumunda 200 deniz mili ötesine uzanabilmesi ise bu kavramı münhasır ekonomik bölge kavramından ayıran diğer bir özelliktir.

Ada kavramı ve adaların sahip olabileceği deniz yetki alanları konusu uluslararası deniz hukukunda tartışılmaya devam edilmektedir. Her ne kadar 1982 tarihli Sözleşme ada kavramını ve sahip olabileceği deniz alanlarını 121. maddede tanımlanmışsa da Türkiye bu maddeye başlangıcından itibaren sürekli bir şekilde itirazcı konumunu sürdürdüğünden ilgili maddedeki tanım üzerinde uzlaşma sağlandığı söylenebilir.

Devletlerin egemenlik alanları ile egemen yetkiler kullandıkları alanların dışında kalan deniz alanları açık deniz olarak tanımlanmıştır. Bu kavrama göre kıyı devletlerinin egemenliğinde bulunan iç sular ve karasuları ile egemen yetkiler kullandığı münhasır ekonomik bölge dışında kalan tüm dünya denizleri açık denizlerin parçasıdır. Münhasır ekonomik bölge ise kıyı devletine tanınan münhasır yetki alanları dışındaki diğer haklar bakımından açık deniz rejimine tabiidir. Kıyı devleti münhasır ekonomik bölgesindeki diğer devletlerin bu serbestilerini kısıtlayamaz. Açık deniz serbestisi bu alanda; seyrüsefer, uçuş, kablo ve boru hattı döşeme, yapay ada ve tesis inşa edebilme, balıkçılık faaliyeti ve bilimsel araştırma yapma alanlarını kapsar. Devletler açık denizdeki serbestileri diğer devletlerin çıkarlarını gözeterek ve iyi niyetle kullanır.

Kıta sahanlığının ötesindeki deniz tabanının tabii olduğu rejim başlangıçta açık deniz rejimi olarak benimsenmiş olsa da teknoloji-deki gelişmelerle bu alandaki minerallerden de faydalanabilme imkânı oluşmuş ve bu alanı yeni bir hukuki statü ile tanımlanması sonucunda saha kavramı ortaya çıkmıştır. Uluslararası deniz yatağı olarak da tanımlanan hiçbir devletin egemenliğinde bulunmayan bu deniz alanı 1982 tarihli Sözleşme’de insanlığın ortak mirası olarak nitelendirilmiştir. Sözleşme ile bu alanın korunması, bu alandaki kaynakların kullanılması ve işletilmesi amacıyla Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi kurulmuştur. Sözleşmeye taraf olan ülkelerin doğal üyesi olduğu bu Otorite sahadaki kaynakların insanlığın ortak çıkarına uygun kullanımı ve elde edilen gelirin üye devletler arasında hakça paylaşımını düzenlemektedir. Ancak Türkiye, ABD, Venezüella, İsrail gibi sözleşmeye taraf olmayan ülkelerin durumu Sözleşmede belirlenmemiştir. Türkiye Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi’ne gözlemci üye statüsündedir. Sözleşmeye üye olmayan devletlerin sahadaki haklarına ilişkin bir düzenleme ihtiyacı bulunmaktadır.

Uluslararası deniz hukukunda deniz yetki alanlarına ilişkin kavramların tanımlanmasında ve devletlerin bu alanlardaki hak ve yetkilerinin belirlenmesinde 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi önemli rol oynamaktadır. Dünya devletlerinin çok önemli bir kısmının taraf olduğu Sözleşmeye Türkiye yukarıda açıklanan haklı gerekçelerle taraf olmamıştır. Türkiye’nin ısrarlı itirazcı konumunu sürdürdüğü Sözleşme’nin 3, 33 ve 121. maddelerine çekince koyma imkânı olsa idi Türkiye’nin 320 maddelik bu sözleşmeye taraf olması mümkün olabilirdi. Dünya denizlerindeki kuralları yeknesaklaştırma hedefi doğrultusunda kendine özgü coğrafi özellikleri bulunan denizlerin göz ardı edilmesi sebebiyle Türkiye’nin bu Sözleşme’nin ilgili maddelerine ısrarlı itirazcı konumunu koruması, bu maddelerdeki düzenlemelerin uluslararası örf ve adet hukuku kuralı haline gelmesine mâni olmaktadır. Sözleşmedeki Türkiye’nin itiraz etmediği diğer maddeler ise uluslararası örf ve adet hukuku olarak Türkiye bakımından da uygulama alanı bulmaktadır.

Türk deniz yetki alanlarının ve bu alanlarda kullanılacak yetkilerin tanımlanacağı bir mevzuat düzenlemesi ile deniz hukuku mevzuatının geliştirmesinin yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

Türk deniz yetki alanlarının ve bu alanlarda kullanılacak yetkilerin tanımlanacağı bir düzenleme ile deniz hukuku mevzuatımızın geliştirilmesi gerekmektedir.

Küresel Gelişmelerin Enerji Piyasaları Üzerindeki Etkisi

MİTHAT CANSIZ

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
Eski Bakan Yardımcısı

24 Şubat 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle başlayan ve hâlihazırda devam etmekte olan savaş başta Avrupa olmak üzere tüm dünyanın enerji alanındaki kurulu düzenini ve planlamasını alt üst etmiştir.

Dünya enerji piyasası esasında Rusya-Ukrayna savaşı öncesinde de çok pozitif bir ortam içerisinde bulunmamaktaydı. Koronavirüs (Covid-19) salgınının hafiflemesiyle artan enerji talepleri global ortamda enerjiye dayalı tüm emtialarda fiyat artışlarını beraberinde getirmişti. Soğuk geçen kış koşulları nedeniyle sınırlanmış doğal gaz (LNG) yönelik artan muazzam talep sonucu özellikle Avrupa ülkeleri yüksek elektrik fiyatlarıyla boğuşmak zorunda kaldı. Rusya-Ukrayna savaşı bu tabloyu daha da karmaşık hale getirdi ve özellikle enerji bağımlılığı olan Avrupa için bazı yeni kararlar alınmasını zorunlu kıldı.

Savaş başladıktan hemen sonra AB Komisyonu, Rusya'yı cezalandırmak ve Avrupa Birliği'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak adına 2022 sonuna kadar Rus gaz alımını üçte iki oranında azaltma kararı aldı. AB Komisyonu buna ilave olarak 5 Aralık 2022 tarihi itibarıyla deniz yoluyla Rusya'dan gelen Avrupa destinasyonlu petrol tankerlerine tam ambargo uygulayacağını ilan etti. Bu ambargo kararları ile Dünya enerji piyasalarının üzerine oturduğu "Eski Düzen"nin adeta sallanmasına ve yakın gelecekte yeni enerji krizlerinin ortaya çıkmasına kapı aralanmış oldu.

AB Komisyonun Rusya gazına yönelik ambargo kararları, Dünya enerji piyasalarının üzerine oturduğu "Eski Düzeni"nin sallanmasına ve yeni enerji krizlerinin ortaya çıkmasına neden oldu.

Öte yandan, pandemi dolayısı ile uygulanan gevşek para politikaları sebebiyle tarihi zirveler yapmış olan enflasyon oranları bütün dünya ülke merkez bankaları (*Türkiye istisna olmak üzere*) tarafından faizleri artırmak suretiyle dizginlenmeye çalışıldığı bir sürece girildi. Tam da bu kontrol edilemeyen enflasyon sorunu sebebiyle ABD hükümeti devreye girerek AB'nin dışında Rusya petrolü satın alacak diğer ülkeler için bir "tavan fiyat" uygulaması mekanizmasını teklif etti. Söz konusu bu mekanizma ile tavan fiyatın üstünde Rus petrolü satışı yapılması halinde AB ve İngiltere merkezli navlun ve sigorta hizmeti veren kurum ve kuruluşlara mezkûr hizmetleri sunmama zorunluluğu getiriliyor. Bu tavan fiyatı uygulaması ile ayrıca Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü savaşı finanse etmesinin engellenmesi ve global enflasyon sorunsalının daha da derinleşerek bir enerji krizine dönüşmesinin önüne geçilmesi de amaçlanmaktadır. G-7 ülkeleri ve AB tarafından olumlu karşılanan bu tavan fiyat uygulamasının şu sıralarda hangi fiyat ile lanse edileceği ilgili taraflarca yoğun bir şekilde müzakere edilmektedir. Piyasa gözlemcileri varil başına 60 ABD dolarını geçmeyecek bir tavan fiyat uygulaması beklemektedirler.

Rusya bütün bu ambargo hamlelerine karşılık teknik gerekçeleri bahane ederek Kuzey Akım-1 başta olmak üzere Rusya'dan gelip Avrupa'yı besleyen boru hatlarındaki gaz akışlarını 90% oranında azalttı. Rusya'nın bu hamlesi ambargo uygulayan ülkelere Rusya'nın Ukrayna'ya destek veren ülkelere karşı enerjisi silah olarak kullanıyor tepkisi ile karşılandı. Buna ilave olarak, Rusya'nın kendisine yöneltilen tavan fiyat uygulaması tehdidini hasmane karşılayarak bu mekanizmaya dahil ülkelere hepten petrol sevkiyatını kesmesi ve Çin ve Hindistan gibi alternatif piyasalara petrolünü satmaya devam etmesi beklenmelidir. Rusya ayrıca OPEC+ ülkeleri üzerinde de etkisini kullanarak Batı'nın dayatmalarına karşı hamleler geliştirmek için çalışmaktadır. Kısaca, cepheler tarafından karşılıklı atılan bu ve benzeri hamleler ile bu kışın Avrupa için zorlu geçeceği ve petrol ve doğalgaz fiyatlarının dünyada volatilitelerini korumaya devam edeceği görünmektedir.

Diğer taraftan, AB Rus petrol ve doğalgazına yönelik atmış olduğu bu kapsamlı ambargo hamlesi dolayısı ile ortaya çıkacak muhtemel enerji kaynağı açığını gidermeye yönelik olarak orta ve uzun vadeli muhtelif finansal ve teşvik programları ilan etti. Bu bağlamda 8 Mart 2022'de AB Komisyonu, Avrupa'yı Rus gazına bağımlılıktan kurtarmak üzere "Avrupa'nın Hesaplı, Güvenli ve Sürdürülebilir Ortak Hareket Planı"nı (*REPowerEU; Joint European Action for Affordable, Secure and Sustainable Energy*) yayımladı.

Rusya'nın ve Avrupa'nın karşılıklı hamleleri nedeniyle bu kışın Avrupa için zorlu geçeceği ve petrol ve doğalgaz fiyatlarının dünyada volatilitelerini korumaya devam edeceği öngörülmektedir.

*Yaşanan tüm olumsuzluklara
ve maliyet artışlarına
rağmen yeşil ve temiz enerji
yatırımları tüm dünyada
hız kazanarak devam
etmektedir.*

Bu plan doğrultusunda AB farklı inisiyatifleri devreye sokarak öncelikle 2023 kışında enerji fiyatlarını düşürmeyi hedeflemektedir. Örneğin, Avrupa'daki gaz rezerv dolmuş tesislerinin aynı sene içerisinde tamamen doldurulması bir önceliktir. REPowerEU olarak anılan AB'nin enerji alanında yeniden güçlendirilmesi projesinde Avrupa Birliği'nin öncelikleri arasında, yıl sonuna kadar tüm üye ülkelerde gaz talebinin ortalama 15% oranında azaltılması, gaz tedarik kaynaklarının çeşitlendirilmesi, yenilenebilir enerjinin erişilebilirliğinin artırılması, ısınma ve elektrik üretiminde gazın yerine başka tip enerji kaynaklarının ikame edilmesi yer almaktadır.

Bu süreçte, enerji dönüşümü alanında alınan kararların da enerji piyasaları üzerinde ciddi etkileri olmaktadır. İklim değişikliğine paralel şekilde 21. yüzyılın temel olgusu olarak karşımıza çıkan "enerji dönüşümü", bir başka ifade ile "düşük karbonlu enerji sistemlerine dönüşüm" kavramı uluslararası politika yapımcıları tarafından doğrudan benimsenen ve hedeflenen bir dönüşümü ifade etmektedir. Bu haliyle de enerji piyasalarının işleyişinde ve planlamasında tüm paradigmayı değiştirmektedir. Nitekim yakın dönemde dünya enerji dönüşümü üzerine yapılan araştırmaların bulunduğu ortak nokta, yaşanan tüm olumsuzluklara ve maliyet artışlarına rağmen yeşil ve temiz enerji yatırımlarının tüm dünyada hız kazanarak devam ettiğidir.

Günümüzde devletler ve şirketler bir yandan karbondan arındırma hedeflerine giderek daha fazla bağlı kalmaya çalışırken bir yandan da enerji piyasalarındaki jeopolitik gerilimler ile enerji ve kritik madenler talebindeki yükselmeler nedeniyle fiyat artışlarına maruz kalmaktadır.

Paris İklim Anlaşması hedeflerini karşılamak ve küresel ısınmayı 1,5°C ile sınırlandırabilmek için, ülkelerin kolektif bir şekilde on yıl içinde fosil yakıt üretimini (kömür- yüzde 11, petrol- yüzde 4, doğalgaz- yüzde 3) küresel ölçekte yıllık yüzde altı azaltması gerekmektedir. Diğer taraftan, ülkelerin iklim değişikliği konusundaki performanslarını değerlendiren İklim Değişikliği Performans Endeksi 2021'e göre, ülkelerin hiçbiri yaşanan küresel gelişmeler sebebiyle Paris Anlaşması hedefleriyle uyumlu bir yol izleyememektedir.

Özet itibarıyla 21. yüzyılda tüm dünya iklim değişikliği ile hep birlikte mücadele etme mekanizmaları geliştirmeye çalışırken son birkaç yıldır yaşanan pandemi ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi olaylar yarattıkları artçı dalgalar sayesinde bütün ülkeleri enerji politikalarını yeniden dizayn etmek durumunda bırakmıştır.

Mevcut yaşananlar ışığında tüm ülkeler kendileri için enerji üçlemesini (arz güvenliği, sürdürülebilirlik ve uygun maliyet) sağlamaya yönelik

aksiyonlar almaya başlamıştır. Özellikle arz güvenliği güncel durumda çok hayati bir konumda yer almaktadır. Hidrokarbon üreten ülkeler bu dönemde üretimlerini ve gelirlerini maksimuma çıkarmış, artan enerji maliyetleri karşısında ülkeler vatandaşlarını koruyabilmek için çeşitli sübvansiyonları uygulama koymuşlardır.

Artan doğal gaz fiyatlarının 2026 yılına kadar yüksek seyredeceği öngörülmekte olup AB, yıllık talebinin 1/3'ünü oluşturan 150 milyar m³'lük Rus doğalgazını ikame edebilmek için Norveç, Azerbaycan ve K. Afrika'dan boru hattıyla gelen ve ABD ile Katar'dan LNG şeklinde gelen gaz miktarını maksimize etmeye çalışmaktadır. Talebi karşılamaya yeterli olmayan bu doğal gaz miktarı, fiyatların yükselmesine, yükselen doğal gaz fiyatları da otomatik olarak yüksek elektrik fiyatlarına sebep olmaktadır. Bu durum kömürden vazgeçişin kolay olmayacağını gösterirken eş zamanlı olarak nükleer enerjiye dönüşü de hızlandırmaktadır (Örnek; İngiltere ve Fransa).

Türkiye'de Yakın Dönem Enerji Sektörü Gelişmeleri

Türkiye enerji piyasaları son 20 yıldır çok önemli bir dönüşüm içerisinde olup özellikle 2017 yılında ilan edilen Milli Enerji ve Maden Politikası ile bu dönüşümde bir ivmelenmeye geçilmiştir. Bu stratejinin ana hedefi arz güvenliğini, yerleştirmeyi ve daha öngörülebilir bir piyasa yapısına sahip olmayı sağlamaktır. Bununla birlikte, Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması'nı TBMM'de onaylamasından ve 2053'de karbon nötr bir ekonomi olma hedefini belirlemesinden sonra dekarbonizasyon politikaları da enerji gündemimize yerleşmiştir.

Türkiye'nin dekarbonizasyonunu sağlamak için enerji sektörünün odağında dört temel konu bulunmaktadır. Bunlar yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, nükleer enerji ve doğal gazdır.

Yenilenebilir enerjiye baktığımızda, son dönemde yapılan yatırımlarla birlikte Türkiye'nin hidroelektrik dahil kurulu gücü içerisindeki yenilenebilir enerjinin payı %54'e ulaşmış durumdadır. Türkiye kurulu güç açısından güneş ve rüzgârda dünyada 12. Avrupa'da ise 5. sırada yer almaktadır. Bu yatırımlar sayesinde 2020 yılında 70 milyon ton sera gazı emisyonu önlenmiştir. Geliştirilen YEKA modeli ile yenilenebilir kaynaklı elektrik üretim tesislerinin kurulması sağlanmış, ekipmanlarla ilgili ar-ge faaliyetlerinin ve imalat tesislerinin teşvik edilmesiyle de önemli bir ekosistem kurulmuştur.

Enerji verimliliği alanında 2018 yılında yayımlanan ilk Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı kapsamında ciddi hedefler konarak 2023 yılı için 66 milyon ton karbon azaltımı hedeflenmiştir. Bununla birlikte, bu alan hala geliştirilmeye ve proje üretilmeye açık konumdadır.

AB, yıllık talebinin 1/3'ünü oluşturan 150 milyar m³'lük Rus doğalgazını ikame edebilmek için Norveç, Azerbaycan ve K. Afrika'dan boru hattıyla gelen ve ABD ile Katar'dan LNG şeklinde gelen gaz miktarını maksimize etmeye çalışmaktadır.

Türkiye, 540 milyar m³'lük Sakarya Gaz Sahası keşfi ile 2020 yılında dünyanın offshore alanındaki en büyük gaz keşfini gerçekleştirmiştir.

Düşük emisyonlu üretim alanında nükleer enerji Türkiye'nin enerji üretim portföyüne 2023 yılında eklenmiş olacaktır. Akkuyu Nükleer Santralında çalışmalar hızla devam etmekte olup 2026 yılında toplam 4.8 Gwh kurulu güçte emisyon sıfır bir elektrik üretim tesisi üretime geçecektir. Bu sayede yıllık yaklaşık 35 milyon tonluk sera gazından kaçınılmış olunacaktır.

Doğal gaz konusunda Türkiye 60 milyar m³'lük tüketimi ile Avrupa'nın dördüncü büyük piyasası konumundadır. Türkiye'nin doğal gaz tedariki konusundaki boru hattı yatırımları sadece ülkemizin değil Avrupa Birliği ülkelerinin dahi arz güvenliğine katkı koyacak şekilde gelişim göstermiştir. Söz konusu çalışmalar, kaynak çeşitliliğinin artırılıp arz güvenliğinin sağlanması konusunda fayda getirmenin ötesinde Türkiye'nin uzun vadede doğal gaz ticareti için bir merkez olma (*Hub*) gayesine de hizmet etmektedir. Gerçekleştirilen LNG ve FSRU terminali yatırımları ile arz konusunda esneklik kazanılıp LNG ithalatı %13'ten %28'e çıkartılarak kaynak ülke çeşitliliği sağlanmıştır. Buna ilave olarak 2023 yılı itibarıyla Silivri ile Tuz Gölü Depolama tesisleri planlanan kapasitelerine eriştiğinde doğal gaz ihtiyacımızın yüzde yirmi (%20) kadarını da depolayabilme imkanına kavuşulacaktır.

Hidrokarbon aramacılığı konusunda Türkiye 540 milyar m³'lük Sakarya Gaz Sahası keşfi ile 2020 yılında dünyanın offshore alanındaki en büyük gaz keşfini gerçekleştirmiştir. Bu rezervden ilk gazı üretmek ve Türkiye'deki BOTAŞ'ın hatlarına getirmek üzere çalışmalar sürdürülmekte olup bir yandan da Akdeniz ve Karadeniz'de doğal gaz arama faaliyetlerine devam edilmektedir.

Türkiye İçin Fırsatlar

Dünya enerji piyasalarında yakın dönemde yaşanan gelişmelere ülkemiz açısından bakıldığında yaşanan bütün sıkıntılı süreçlerin doğru yönetildiğinde başarılı bir enerji dönüşümü için ciddi fırsatlar oluşturduğunu görmek gerekmektedir.

Avrupa'nın Rus gazına olan bağımlılığını azaltacak kısa ve orta vadedeki hedefleri arasında Rusya dışındaki kaynak ülkelerin ve dolayısıyla gazı Avrupa'ya transfer edecek boru hatlarının çeşitlendirilmesinin yer aldığı bilinmektedir. Bu bağlamda farklı menşeli gazların Avrupa'ya ulaştırılmasında kritik role sahip olabilecek değişik güzergahların kesişim noktasında yer alan Türkiye'nin coğrafi konumunun AB tarafından göz ardı edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle Avrupa Birliği'nin zaman içinde enerji arz güvenliği stratejik planlamaları içerisinde Türkiye ile mevcut ilişkilerini yeniden tesis etmek zorunda kalması ciddi bir ihtimaldir.

Rusya-Ukrayna savaşının sebep olduğu yeni Avrupa enerji güvenliği denklemi içinde Türkiye'nin AB ile bu alanda iş birliği yapma olasılığı ülkemiz için yeni bir fırsat penceresi olarak ortada durmaktadır. Bu nedenle ülkemiz hem yakın gelecekte bir enerji ve fiyatlandırma merkezi haline gelme ihtimali için gereken hamlelerini hızlandırmalı hem de böyle bir olasılığı Türkiye-AB ilişkilerinin çeşitli alanlarında iyileştirilmesi lehine kullanmak üzere bir konu olarak elinde tutmalıdır.

Yakın bir gelecekte AB'nin enerji arz tedarik güvenliğini Rusya'dan bağımsız hale getirebilmesi için Türkiye merkezli birçok boru hattının geçiş güzergahına onay vermesi beklenen bir olasılıktır. Nitekim AB için bu bağlamda hazırlanan öneri planlarında Türkiye geçişli alternatif kaynak ve boru hattı güzergahları arasında (i) Azerbaycan ve Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı'ndan (TANAP) geçecek gaz hacminin artırılması, (ii) Irak gazının İsrail gazı ile bütünleşik olarak Avrupa'ya nakledilmesi, (iii) 2015 tarihli İran nükleer anlaşmasının yenilenmesiyle yaptırımların kalkması halinde İran gazının da AB'ye nakledilmesi gibi çeşitli alternatif opsiyonlar yer almaktadır.

AB'nin halihazırda enerji dönüşüm planları içinde yer alan 2050'de sıfır net karbon emisyonuna ulaşma hedefinde özellikle yenilenebilir enerji alanındaki finansal sorunlar nedeniyle zorlandığı bilinmektedir. REPowerEU içinde önemli bir yer teşkil eden ve yenilenebilir enerji sektöründe özel sektör tarafından üretilen ciddi projeler başlatılmış olsa da bu projelerin devamı için finansal sorunların çözülmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Birliğin iklim değişikliği mücadelesinden taviz vermesi ve hatta Avrupalıların enerji kıtlığı/sıkıntısı ile karşı karşıya gelme ihtimali de bulunmaktadır. Dolayısıyla Birliğin yenilenebilir enerji gündeminin önünde bazı ciddi finansal sıkıntılar dururken AB için en mantıklı çeşitlendirme alanı Türkiye geçişli alternatif kaynaklara yatırım yapmak gibi görünmektedir. Böylece enerji alanında zaten Güney Gaz Koridoru bağlamında var olan iş birliği daha da derinleşebilir ve görünür hale gelebilir. Bunların dışında Türkiye yakın gelecekte Avrupa'nın yeşil hidrojen kaynağı olarak AB için Rus gazının ikamesi için başka bir alternatif de doğurabilir.

Tüm dünyada elektrik sektöründe yatırımlar çoğunlukla yenilenebilir enerji alanında gerçekleşmektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden bir tanesi yeşil enerji dönüşümünün yanı sıra yenilenebilir enerji üretimi maliyetlerindeki düşüşün beklenenden daha hızlı gerçekleşiyor olmasıdır. Bunun yanında rüzgâr ve güneş gibi değişken üretim karakteristiklerine sahip kaynakların entegrasyonu için gereken depolama gibi yenilikçi teknolojilerin maliyetlerinde de fırsat yaratan düşüşler yaşanmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin daha tam olarak kullanmaya başlamadığı fakat büyük fırsatlar sunan dağıtık enerji potansiyeli bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar, sadece çatı üstü güneş enerjisi sistemlerinin Türkiye'de mevcut kurulu güneş enerjisi gücünden 2-3 kat daha fazlasına eşdeğer bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin bu potansiyelinin de dünyanın dönüşen enerji dinamiklerinden nasibini alması kaçınılmazdır.

NATO-Avrasya Kıskaçında Türkiye ve Denizleri

ARŞ. GÖR. MEHMET RAKİPOĞLU

TÜRK dış politikası uzun yıllar boyunca Batı merkezli uluslararası ilişkiler paradigmasının yörüngesinde şekillenmiştir. Cumhuriyetin kurucu 'elit' kadrosunun jeopolitik vizyonundaki bu vizyon, Türk dış politikasını sınırlandırırken aynı zamanda stratejik olarak kritik öneme haiz Türkiye'nin manevra sahasını da daraltmıştır. Osmanlı bakiyesi topraklara yönelik politika planlamasındaki bakıştan dünyanın muhtelif noktalarına yönelik belirlenen siyaset genel anlamda Batılı aktörlerle uyumlu şekilde var olagelmıştır. Bu durum Türkiye'nin 1952'de NATO'ya üye olması ile zirveye çıkmıştır. Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin hegemonyası güdümündeki NATO'ya girmeye hayati anlamlar yüklemiş ve Kore savaşına asker göndererek bu süreci tamamlamıştır. Türkiye'nin bu dönemde NATO'cu bir pozisyon almasının arkasında gerek siyasi karar vericilerin Batılı modernizasyonu ve siyasal tasavvuru benimsemeleri gerekse Sovyet Rusya'nın revizyonist tutumları etkilemiştir. Fakat Soğuk Savaş'ın konjonktürel değişimler göstermesi Türkiye'nin NATO-Avrasya çizgisindeki siyasetinde değişimler meydana getirmiştir. Bir anlamda Türkiye, Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında ABD ile yaşadığı krizler, Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik politikasındaki değişimler, küresel, bölgesel ve yerel güç dengelerindeki hareketliliklere tepki olarak dış politikasının yörüngesini yeniden şekillendirmiştir. Diğer bir deyişle 2000'li yılların başına kadar Türkiye'nin NATO-Avrasya kıskaçındaki politikası 'yapısal unsurlar' tarafından etkilenmiştir. Dolayısıyla Türkiye uzun yıllar dış politikada yörünge belirlemede karar vericilik noktasında zayıf kalmış ve dönüşümlere cılız tepkiler vermiştir.

Türkiye, Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında ABD ile yaşadığı krizler, küresel, bölgesel ve yerel güç dengelerindeki hareketliliklere tepki olarak dış politikasının yörüngesini yeniden şekillendirmiştir.

Soğuk Savaş'ın 1960'lı yıllarda Arap dünyasına Suudi Arabistan-Mısır üzerinden Arap Soğuk Savaşı olarak yansıması bölgesel güç dengelerini değiştirmiştir.¹ Bu dönemde ABD ile Sovyetler arasındaki mücadelenin şekillenmesi Ortadoğu'daki bölgesel aktörler üzerinden şiddetlenmiştir. Washington ile Moskova güç mücadelesinde kendilerine vekiller tayin etmiş, daha az maliyetle maksimum kazanç elde etmeye çalışmıştır. Türkiye bu konjonktürde daha çok ABD'nin yanında durarak Sovyet komünizmine karşı NATO üyesi bir aktör olarak NATO içindeki pozisyonunu güçlendirmiştir. Fakat 1964'te yaşanan Kıbrıs krizi Türkiye'nin NATO-Avrasya kıskacında nasıl bir politika izleyeceğine dair Ankara'yı ciddi kararlar almaya itmiştir.

İlk düğüm: Kıbrıs ve stratejik otonomi

NATO-Avrasya kıskacında Türkiye ve denizleri ile alakalı ilk mevzu Kıbrıs'ta cereyan etmiştir. 21 Aralık 1963'te Kıbrıs Türklerine karşı başlatılan ve 'Kanlı Noel' olarak isimlendirilen saldırılar Ankara'nın dış politika oryantasyonu ve yönelimini doğrudan etkilemiştir. Türkiye Kıbrıs'taki Rum zulmüne ve Akdeniz'deki hakların engellenmesine karşı aksiyon almak istediği bir sırada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanı Lyndon B. Johnson, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale yapmaması yönünde sert ifadeler içeren bir mektup yazmıştır. Dönemin başbakanı İsmet İnönü'ye gönderilen bu mektup, Türkiye'nin askeri operasyonunu engellemekle birlikte Türk dış politikasında NATO/ABD'ye bağımlı olma problemini ayyuka çıkarmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye, NATO/ABD blokunda kalmakla birlikte Sovyetlerle de yakınlaşma politikası benimsemiştir. Dolayısıyla 1964'teki bu süreç Türkiye'nin NATO-Avrasya kıskacında 'stratejik otonomi' arayışının ilk defa test edildiği dönem olmuştur.

Türkiye, 1960'lı yıllarda Kıbrıs'taki Türklere yönelik baskı, sindirme, şiddet ve soykırıma varan eylemlere karşı siyasi, diplomatik ve ekonomik adımlar atmıştır. Uluslararası toplumun Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki haklarını hiçe sayan tavrı Ankara'yı harekete geçirmiştir. Özellikle Enosis (*Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması*) planını hayata geçirmek isteyen Rumlar, Yunanistan ve İngiltere'nin de desteği ile 1963'ten 1974'teki askeri harekate kadar adadaki Türklere yönelik ambargo ve baskı politikalarını şiddetlendirmiştir. Rum tarafı Türklere yönelik politika belirleme noktasında ayrılıklara düşmüştür ve bu durum EOKA

Johnson mektubundan itibaren Türkiye, NATO/ABD blokunda kalmakla birlikte Sovyetlerle de yakınlaşma politikası benimsemiştir.

¹ Malcolm H. Kerr, *The Arab Cold War, 1958-1964: A Study of Ideology in Politics*, London: Chatam House Series, Oxford University Press, 1965.

lideri Nikos Simpson'ın 1974'te darbe yapmasıyla sonuçlanmıştır. Darbe ve uzun yıllardır süre gelen zulüm politikaları Kıbrıs'ın garantör ülkelerinden olan Türkiye'yi aksiyon almaya itmiştir. Öncelikle diplomatik yollara başvuran Ankara, Batı ile ilişkileri de göz önünde bulundurmıştır. Dönemin başbakanı Bülent Ecevit ve başbakan yardımcısı Necmettin Erbakan'ın direktifleri doğrultusunda 20 Temmuz 1974'te 'Ayşe tatile çıksın' parolasıyla Kıbrıs Barış Harekâtı başlatılmıştır. Bu harekât da NATO-Avrasya kıskacındaki Türk dış politikası ve denizler meselesi açısından 'stratejik otonomi' mefhumunun tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır.² Bu anlamda Ankara, Batı'ya rağmen Batı bloku içerisinde kalmaya devam ederek Kıbrıs'ta askeri bir müdahale gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs meselesi Türk dış politikasının bağımsızlaşmasının ve Ankara merkezli şekillenmesinin ilk tohumu olarak değerlendirilebilir.

İkinci düğüm: Doğu Akdeniz ve denge siyaseti

NATO-Avrasya kıskacında Türkiye ve denizleri ile alakalı ikinci mevzu Doğu Akdeniz'deki yaşanan gelişmelerdir. Doğu Akdeniz diye tabir edilen bölgede son yıllarda yaşanan gelişmeler Türk dış politikasını da doğrudan etkilemektedir. Bölgede icra edilen doğal gaz arama operasyonları üzerinden başlayan gerilim askeri boyuta taşınmış ve Akdeniz jeopolitiği dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Bu noktada ABD Türkiye karşıtı cephenin destekleyicisi olarak Yunanistan'dan İsrail'e birçok aktörü desteklemiştir. Ayrıca özellikle East-Med olarak isimlendirilen başarısızlığa uğrayan proje ve Türkiye karşıtı kurulan blok bölgedeki güç dengelerine yönelik bir hamle olarak okunmaktadır. Öyle ki bu proje ile Türkiye Doğu Akdeniz denklemine saf dışı bırakılmaya çalışılmıştır. Türkiye karşı hamle olarak Libya'daki meşru hükümetle mutabakatlar ve anlaşmalar imzalayarak bölgesel dengeleri lehine çevirmeye başarmıştır. 'Mavi Vatan' doktrini kapsamında atılan adımlar ve 2020 sonrası bölgedeki normalleşme sürecinde Türkiye'nin de yerini alması, Ankara'nın Doğu Akdeniz'deki konumunu güçlendirmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, İsrail ile normalleşme adımları atması Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin denge siyaseti izlemesini mümkün kılmıştır. Dolayısıyla Türkiye, ABD'nin de desteklediği Ankara karşıtı blokla mücadelesinde başarısız olmamıştır. Bu noktada Türkiye'nin üç temel noktadan hareketle Doğu Akdeniz siyasetini şekillendirdiği ifade edilebilir. Bunlar; tek taraflı oldubittilere müsaade etmemek, arama çalışmalarını sürdürerek fiili varlığını devam ettirmek, meşru taraflarla yürüttüğü hukuksal süreçlerle kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge belirleyerek haklarını korumaktır.³ Türkiye bu siyasetin hayata geçirilmesi adına Doğu Akdeniz jeopolitiğinde bütün taraflarla görüşmekte ve diplomatik diyalog sürecine sıcak bakmaktadır. Örneğin Libya'da tarafların uzlaşması adına Akile

² Ali Balcı, Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar, Etkileşim Yayınları: İstanbul, 2013, s.107.

³ Kemal İnat, "Doğu Akdeniz Sorununun Nedenleri ve Türkiye'nin Politikası", Türkiye, 11 Aralık 2019.

Salih'ten Halid el-MıŖrı'ye bütün aktörlerle grŖmekte, 2019'daki mutabakatın devamlılığını sağlamak adına diplomatik alıŖmalarını sürdürmektedir. Bunun yanında Doğu Akdeniz'deki sularda ABD destekli Türkiye karŖıtu bloku dengelemek adına tatbikatlar ve sondaj gemileriyle aramalar icra etmeyi sürdürmektedir.

Doğu Akdeniz'de Türk dıŖ politikasını ve denizleri etkileyen ikinci denklem Yunanistan ile alakalıdır. Atina'nın gerek ABD ile srdrdğu askeri iŖ birliğinin derinleŖmesi gerekse kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge, adaların statüsü ile alakalı attığı adımlar uluslararası hukuka aykırıdır. Bu kapsamda Türkiye'yi savaŖın eŖiđine getirmeye alıŖan taraf Yunanistan olduğu rahatlıkla söylenebilir. Fakat NATO'nun en büyük ikinci ordusuna sahip Türkiye Doğu Akdeniz denkleminde Yunanistan'ın gerilimi tırmandırma tuzağına da dŖmemiŖtir. Yunanistan ABD'nin askeri, Avrupa Birliği'nin de siyasi desteğini alarak Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de marjinalize etmeye alıŖmaktadır. Bu politikanın en somut rnekleri Türkiye'nin NATO tatbikatı sırasında kullandığı F-16'lara Yunanistan'ın kilit atmasıdır. Türkiye her seferinde süreci yatıŖtırmaya, hukuksal ve siyasi yollarla hakkını aramaya alıŖsa da Batı medyası Ankara'yı NATO dıŖına atma noktasında yayın politikası sürdürmektedir. Birçok medya organı Türkiye'nin Libya'daki meŖru hükümetle imzaladığı mutabakat, icra ettiği doğal gaz aramaları ve askeri tatbikatları bahane ederek Ankara'yı suçlamaktadır. Bu iddiaların yanlıŖlıđı bir tarafa gerilimin temel msebbinin ABD olduğunun altı çizilmesi gerekmektedir. Nitekim ABD, uzun süredir Yunanistan'a askeri mühimmat yığmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin yalnızca 45 km. uzağındaki Dedeağaç'ta ve Selanik, Larisa, Stefanoviç, Skiri, Midilli, Semadirek, Limni, Kavala'ya askeri yığınak yaparak adeta Türkiye'ye meydan okumaktadır. ABD'deki baŖkan deđiŖiminden etkilenmeyen bu proje Türkiye'nin sınırlarında sıcak Yunan tehlikesi mefhumunu ortaya çıkarmaktadır. ABD, Türkiye'yi sınırlama projesinin PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD/YPG ile denemiŖtir. Devlet dıŖı bir aktrle bu projesi tutmayan ABD, Türkiye'yi NATO dıŖına itmek, NATO yesi bir aktrle gerilim alanları oluŖturmak suretiyle Ankara'yı hataya sürükleme istemektedir. Fakat Türkiye ABD'nin bu politikasına da olabildiğince rasyonel cevaplar üretmektedir. Örneğin ulusal çıkarlarını koruma noktasında her türlü hukuksal ve siyasi adımların atılması noktasında Türkiye, irrasyonel Yunan politikalarına karŖı BirleŖmiŖ Milletler'e baŖvurmaktadır. Türkiye bu noktada NATO içerisindeki varlığını koruyarak sürecin askeri bir atıŖmaya dnŖmesini istemediğini defaatle dile getirmekle birlikte çözümün askeri hareketle olmasından da endiŖe duymadığını ifade etmektedir. Örneğin Cumhurbaşkanı Erdoğan askeri niformalarla Yunanistan sınırındaki bölgelerde icra edilen Efes-2022 isimli askeri tatbikatta Atina'ya yönelik sert söylemlerde bulunmuŖtur. Ankara'nın bu konudaki kararlı tavrı Yunanistan'ın irrasyonel politikalarına ket vurmamıŖ olsa da Türkiye'nin NATO içerisindeki konumunu güçlendirmektedir.

Türkiye, NATO içerisinde Rusya ile diyalogu sürdüren tek ülkedir.bu durum Ankara'nın NATO içerisindeki pozisyonunu perçinleştirmektedir.

Üçüncü düğüm: Karadeniz ve bağımsız dış politika ajandası

NATO ve Avrasya kıskacındaki Türkiye ve denizlerini ilgilendiren üçüncü dış politika gündemi Karadeniz jeopolitiğinde yaşanan gelişmelerdir. Türk dış politikası açısından hayati öneme haiz Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'in yanında Karadeniz'de yaşanan gelişmeler de Ankara'nın dış politika yönelimini doğrudan etkilemektedir. Türkiye'nin özellikle 2000'ler sonrası dış politikada aktör çeşitlendirdiği bilinmektedir. Eş zamanlı olarak hem NATO kanadı hem de Avrasya kanadı hem Afrika kanadı hem de Avrupa Birliği hem Latin Amerika ülkeleri hem de Şangay İş Birliği Örgütü üyesi ülkelerle yakın temas kuran Türkiye, Karadeniz jeopolitiğinde Ankara merkezli bir dış politika izlemektedir. Bu noktada altı çizilmesi gereken nokta Ankara'nın Karadeniz'de NATO müttefiki olarak Rusya ile sürdürdüğü diyalogun başarısıdır. Türkiye Rusya'nın Kırım ve Ukrayna işgallerini tanımamakta ve bu süreçte NATO ile ortak çizgide siyaset takip etmektedir.⁴ Fakat Türkiye'nin NATO ile ortak takip ettiği bu politika Moskova ile yürüttüğü iş birliği zeminine zarar vermemektedir. Dolayısıyla Türkiye NATO içerisinde 'özgün' bir konumdadır. Dahası Türkiye bu kendine has siyasi konumlanması sayesinde Ukrayna işgali nedeniyle oluşan küresel gıda krizinin aşılmasında kolaylaştırıcı ve arabulucu rol oynamaktadır.⁵ Dolayısıyla birçok NATO müttefiki ülkenin üst düzey yetkililerinin de ifade ettiği gibi Türkiye, NATO içerisinde Rusya ile diyalogu sürdüren tek ülkedir. Bu noktada Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Rusya devlet başkanı Vladimir Putin ile tesis ettiği lider diplomasisinin kritik öneme haiz olduğu ifade edilebilir. Nitekim NATO içerisinde birçok ülke lideri Ukrayna krizi sebebiyle Rusya devlet yetkilileri ile iletişim kuramamaktadır. Türkiye'nin bu pozisyonu Karadeniz bölgesinin istikrarına ve güvenliğine katkı sağlamakla birlikte bu durum Ankara'nın NATO içerisindeki pozisyonunu perçinleştirmektedir. Bu anlamda Ankara, Avrasya ile Avrasyacı olmadan; diğer bir deyişle NATO'yu terk etmeden dış politikasında stratejik bir otonomi alanı oluşturmaktadır. Örneğin Türkiye'nin yıllardır mücadele ettiği terör örgütü PKK'nın yapılanması noktasında tavizler veren hatta yer yer teröre alan açan Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya üyeliği bağlamında Ankara'nın izlediği politika bu yeni dış politik eğilimin en somut örneğidir. Türkiye, ABD'nin ve birçok NATO 'müttefikinin' baskılarına rağmen teröre destek veren İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğine karşı durmuştur. Bu süreçte Türkiye, ilkesel olarak mezkûr ülkelerin

⁴ Oğuz Güngörmez, "Türkiye'nin Ukrayna Politikası", Kriter, Mayıs 2021, Cilt 6, Sayı 57.

⁵ Murat Yeşiltaş, "Türkiye'nin Ukrayna Sınırı", Sabah Perspektif, 02 Nisan 2022.

NATO'ya üyeliklerine karşı olmadığını beyan ederek NATO içerisindeki müktesebata destek vermeyi sürdürmüştür. Rusya bu süreçten memnuniyet duymakla birlikte Ankara'yı NATO'dan koparıp ŞİÖ'ne dahil etmeye çalışmaktadır. Öte yandan Moskova Türkiye'nin ABD ile yaşadığı kronik krizlerden faydalanıp Ankara üzerinden Transatlantik güvenlik paktını ve dolaylı olarak uluslararası sistemdeki Amerikan hegemonyasını dengelemeye çalışmaktadır.

Sonuç yerine

Sonuç olarak Türkiye gerek jeopolitik konumu gerekse yaşadığı politik tecrübe açısından NATO ile Avrasya kıskacında kalmış bir ülkedir. 1952'de NATO'ya üye olan Türkiye, Batı merkezli bu güvenlik paktındaki en güçlü ikinci ülke olma statüsünü sürdürürken, dış politikada tecrübe ettiği birçok krizden ötürü 'yumurtaları tek bir sepete koymamaya' karar vermiştir. Özellikle Kıbrıs, Ege- Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de yaşanan jeopolitik gelişmelerde Ankara'nın politika tercihlerinde 'tek taraflı bağımlılık' yerine dengeli bir siyaset izlendiği görülmektedir. ABD'nin, dolayısıyla NATO'nun Türkiye'ye biçmeye çalıştığı rolü kabullenmeyen Türkiye özellikle güvenlik noktasında NATO müttefiki olmasına rağmen Washington'ın terör örgütleriyle Ankara'yı dengeleme siyasetine karşı Avrasya-Rusya bloku ile yakınlaşmaktadır. Bu yakınlaşma Ankara'nın dış politika stratejik otonomi kazanmasını ve NATO blokunun Avrasya ile dengelenmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla Türkiye 1960'lardan bu yana NATO ve Avrasya kıskacında dış politika belirlerken mücavir coğrafyasındaki denizlerde yaşanan gelişmelerde hassas bir denge siyaseti takip etmektedir. Son kertede NATO ve Avrasya kıskacında Türk dış politikasına bakıldığında genel portre ABD'nin Türkiye üzerinde baskı oluşturarak hataya itmek istediği sonucuna varılmaktadır. Bu döngüde Moskova, Ankara ile yakınlaşarak Türkiye üzerinden ABD bloğuna zarar vermek istemektedir. Türkiye'nin gerek NATO gerekse Avrasya arasındaki siyaseti küresel konjonktürde yaşanan gelişmelere tepki olarak şekillenmemektedir. Bu anlamda Türkiye'nin özellikle Kıbrıs, Doğu Akdeniz-Ege'deki Yunan kışkırtmalarına karşı nesne değil, özne olarak siyaset oluşturduğu ifade edilebilir. Aksi halde bugün yapılan 'Türkiye'nin ne yöne doğru yöneldiği' tartışmaları anlamsız kalacaktır. Türkiye, 2000'lerden bu yana izlediği çok taraflılık politikası sayesinde NATO üyesi bir ülke konumunu korumakta fakat aynı zamanda yükselen güçler ve bölgelerdeki aktörlerle yakın temas kurarak Ankara merkezli bir dış politika inşa etmektedir. Bu noktadan hareket eden Türkiye, ulusal çıkarları doğrultusunda yakın coğrafyasındaki denizlerde denge siyaseti izlemeyi tercih etmiştir.

Moskova, Ankara ile yakınlaşarak Türkiye üzerinden ABD bloğuna zarar vermek istemektedir.

Sanayi Çağında Osmanlı Deniz Gücü ve Cumhuriyet'e Kalan Miras

DOÇ. DR. LEVENT DÜZCÜ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

ROMA'DAN sonra ender rastlanır bir şekilde Akdeniz'e uzun asırlar boyunca hakim olmuş ikinci imparatorluk şüphesiz Osmanlılardır. Bu hakimiyetin altı asır kadar sürmesi tarihçilerin dışında diğer sosyal bilimleri ve buna kafa yoranları da epey meşgul etmiş ve edecek gibi de görünmektedir. Böylesine bir imparatorluğun varlığını uzun süre devam ettirebilmesi genelde kara gücü üzerinden yapılan yorumlarla yapılagelmiş, denizcilik sahasında icra edilen onca faaliyetlerin devletin varlığını idame ettirmede bir rolünün olmadığı/olamayacağı gibi bir ön yargı, zımnen ve gizli saklı bir şekilde zihinlerde hep olagelmıştır.

Klasik Çağda Kadırğa ve Kalyonlar

Osmanlı klasik çağında deniz gücünü oluşturan kadirğa tipi kürekli gemilerin Akdeniz ve Karadeniz'de devletin ileri karakolu olduğu anlaşılır bir durumdu. Fatih'ten itibaren Venedik ve İspanya gibi denizci devletlere karşı Akdeniz'i ve elbette Karadeniz'i bir iç deniz gibi gören deniz politikalarının olduğu bir vak'adır. Bu politikaları belirleyen yegâne sebep elbette Osmanlı'nın deniz gücü değildi; belki Osmanlı deniz gücünü 16. yüzyılda besleyen en önemli hususun, karada alınan zaferler olduğu ayrıca değerlendirmeye tâbi tutulmalıdır. Birbirine bağlı iki olgu olarak mevzuyu görmek akla daha yakın görünüyor. Kadirğa filolarıyla Akdeniz'de üstünlüğü ele geçiren Osmanlılar, bir yüzyıl sonra kadirğalarla Venedik kalyonlarına karşı cevap veremeyecektir. Bunun üzerine 17. yüzyılın ortasında Katip Çelebi'nin de içinde olduğu bir heyet arasında kalyona geçiş tartışmaları yaşanacak, bu tartışmaların ardından 18.

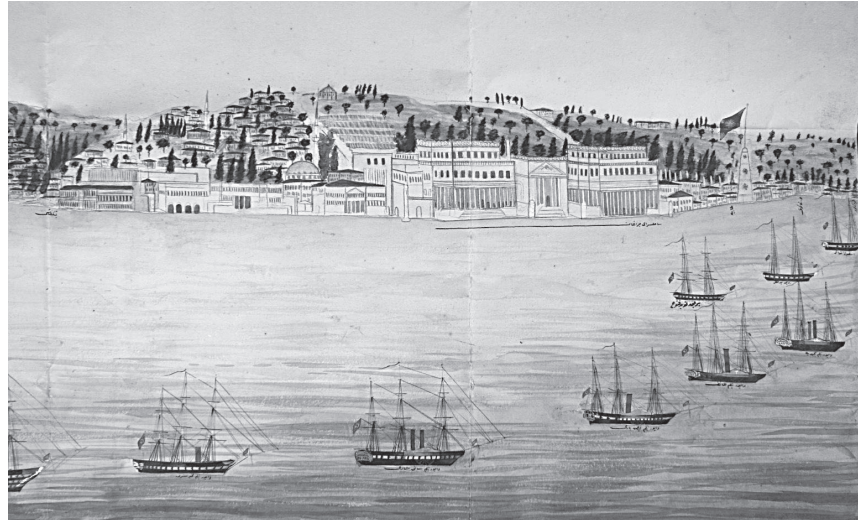
Roma'dan sonra ender rastlanır bir şekilde Akdeniz'e uzun asırlar boyunca hakim olmuş ikinci imparatorluk şüphesiz Osmanlılardır.

yüzyılın başına kadar Osmanlılar kalyon ile kadırgaları birlikte kullanacaktır. Ta ki 1701'de Mezemorta Hüseyin Paşa'nın ön ayak olduğu Bahriye Kanunnamesi çıkarılana dek...

18. yüzyılın başında Osmanlılar Akdeniz'de tam anlamıyla yelkenli gemi türüne geçmiş, kalyonu hatt-ı harp gemisi olarak kabul etmişlerdi. Kalyon çağına giren Osmanlılar için bu yüzyılın son çeyreğine kadar neredeyse sorunsuz geçmişti. Ancak 1770 yılında Çeşme'de yaşanan deniz faciası oldukça öğretici olmuştur diyebiliriz. Her ne kadar yelkenli çağa geçmiş olsa da Osmanlılar açısından yelkenli gemilerin belli bir endaze ve ölçüde yapılması artık büyük önem taşıyordu. Tam da bu noktada Osmanlı Devleti'nin bilim ve teknolojiye Batı'da yükselen Newtoncu-Descartesci modern paradigmaya sarıldığını görüyoruz. Bu yeni paradigma, mühendishaneler kanalıyla hızla Osmanlı'ya tevarüs edecektir.

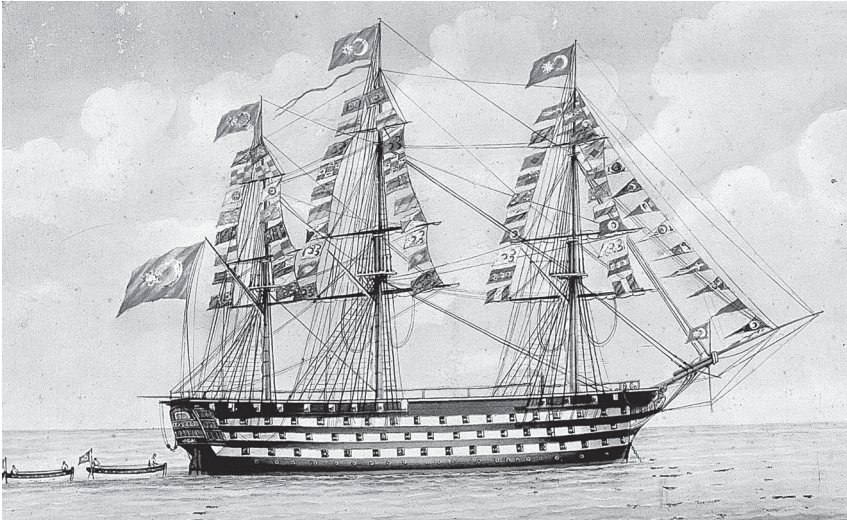
Osmanlı Devleti için 18. yüzyılın son çeyreği, askeri alanda meydana gelen kayıpları önlemek amacıyla Batı Avrupa merkezli bilim ve teknolojiye geçiş dönemine tesadüf eder. Bu dönemde ilk kez mühendishaneler açılarak Avrupa'daki bilimin Türk öğrencilerine aktarıldığına şahit oluyoruz. Yine bu dönemde ilk kez yabancı uzmanlar Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun'da gemi inşa ve seyir dersleri vererek modern denizciliğin bilgisini aktarmışlardır. III. Selim dönemine (1789-1807) denk gelen bu zaman diliminde Osmanlılar, yelkenli gemi türlerinden kalyon, fırkateyn, korvet, brik ve golet gibi çok sayıda gemi inşa etmiş, Avrupa'da ileri seviyede bir denizciliğe ulaşmışlardır.

III. Selim döneminde kurulan bu yeni deniz gücü 1827 yılına kadar varlığını korumuştur. Bu tarihte Osmanlı deniz kuvvetleri Çeşme'den sonra büyük bir facia daha yaşamıştır. Navarin'de İngiliz, Rus ve Fransız ortak filosunun Osmanlı donanması üzerine yaptığı ani baskınla Türk denizciliği bir büyük yara daha almış, 50'den fazla yelkenli savaş gemisini ve binlerce yetişmiş bahriyelisini kaybetmiştir. Bu olaydan sonra Osmanlılar yeniden ve hızlı bir şekilde yelkenli gemi inşa sürecini başlatmış olsa da 1830'ların dünyası artık başka bir teknolojiye kapı aralıyordu; Buharlı gemiler.

Buharlı Gemiye Geçiş ya da Osmanlıların Endüstri Devrimine İlk Adımları

II. Mahmud dönemine tekabül eden bu yıllar, Osmanlı açısından da yeni bir sürece karşılık gelir. Navarin faciasından bir yıl sonra (1828) sessiz sedasız ilk buharlı gemi Swift (*Buğ/Küçük Vapur*) ve ardından ikinci bir buharlı gemi Hilton Joliffe (*Büyük Vapur*) Osmanlı evanterine girer. Bu iki buharlı gemi İngilizlerden satın alınmıştır ve iki gemi için gerekli olan tamir, bakım ve malzeme üretimi için yine Haliç'te tersane sınırları içinde vapur imalathaneleri açılmıştır. Böylece Osmanlı tarihinde karada açılan ilk makineli imalathaneler denizciliğin ihtiyacın-

dan neş'et etmiştir. Burada hemen şu yorumu yapmadan geçemeyiz; Osmanlılar aslında Endüstri Devrimine pek bir hazırlık yapmadan ve denizcilik üzerinden ayak basmış olacaktır. İki vapur ve bunlara lazım olan malzemelerin tersanede makinelerle üretimi, Türk endüstri tarihinde kayda alınması gereken bir husustur. Şu da unutulmamalıdır ki, denize bağlı olarak makineye dayalı imalathanelerin kuruluşu, diğer kurumları da etkileyecek, hemen 1833 yılında Dolmabahçe'de vapurhaneler inşa edilecektir.

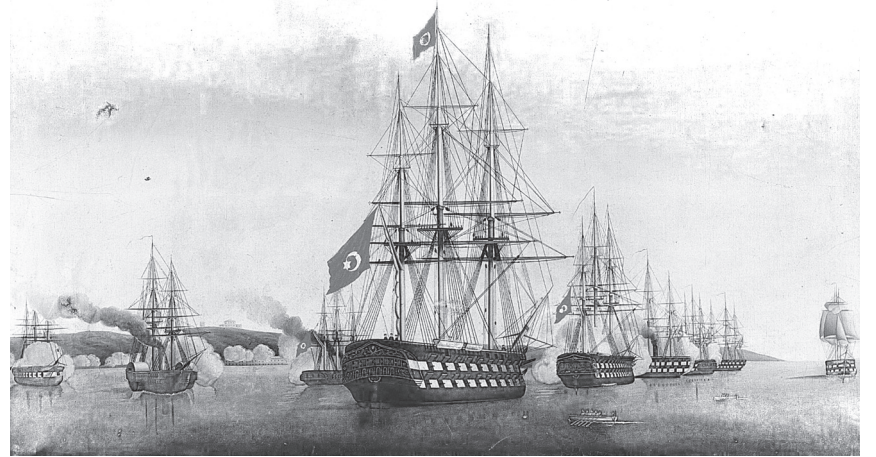
Osmanlı donanmasına katılan bu iki vapura rağmen 1830'ları çok sayıda yelkenli gemi inşasıyla geçiren birçok devlet tersanesine rağmen, 1838'de birden Haliç tersanesinde buharlı gemi inşasına başlanacaktır. Artık Osmanlılar yelkenliden buharlıya geçiş sürecine başlamıştı. Bu süreç 1828-1862 yılları arasını kapsamaktaydı. Bu sürece Amerikan mühendisleri ile giren Osmanlılar, Haliç Tersanesinde buharlı savaş gemi üretimine başladığında artık yelkenli savaş gemi üretimini yavaşlatmış, 1852'de ise yelkenli gemi üretimine son verecek kararı almıştır.

Şirket-i Hayriye, Boğaziçi ve Üsküdarlılar

Osmanlı bir yandan kendi tersanesinde vapur inşa ederken bir yandan da 1840 başlarından itibaren deniz ticaretine de el atmaya başladı. Deniz ticaretinde vapur şirketleri olarak öncelikle Hazine-i Hassa Kumpanyası, ardından 1851'de ise Şirket-i Hayriye kuruldu. Her iki şirket Müslüman halkın ihtiyaçlarını karşılıyor, yatırımcı bir orta sınıfın oluşumuna küçük de olsa bir katkı sağlıyordu. Burada Şirket-i Hayriye adlı

vapur şirketine ayrı bir sayfa açmak lazım. Açılan bu sayfanın ilki Boğaziçi'ni ilgilendirir. Şirketin vapurları ile daha önce İstanbul ile hiçbir irtibatı olmayan Boğaziçi'nin en ücra bölgeleri (*Sarıyer ve Beykoz*) 1851'den sonra halka açık hale gelmiştir. Bu durum ileride yapılaşmayı tetikleyecektir. Sayfanın ikinci kısmı ise tamamıyla Şirket'in bıraktığı mirasla ilgilidir. 1944 yılına kadar aynı isimle hizmet veren Şirket, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kalan miraslardan biri olarak varlığını koruyacaktır.

Şirket-i Hayriye'nin kuruluşu ile Boğaziçi sakinleri arasında bir bağ vardır. Elbette Boğaziçi'nin en kalabalık kazası olan Üsküdarlıları kastettiğimizi belirtelim. 1847 yılında Üsküdar halkı Bâbıâli'ye şikayette bulunur. Konu çok nazik bir mevzudur. Üsküdarlılar ecnebi vapurlarla Boğaziçi'nde seyahat etmekten şikayetçidirler ve bu konuda Bâbıâli'yi sorumlu tutarlar. İstanbul'daki işlerine daha kolay gidebilmeleri için Eminönü'ndeki vapurların kendi iskelelerine uğramasını talep eden Üsküdarlılar sonunda arzularına kavuşur ve 1851'de Şirket-i Hayriye, Boğaziçi'nde yolcu taşıyan tek imtiyazlı vapur şirketi olarak kayıtlara girer. Tarih de Üsküdarlıların bu taleplerini elbette bir kenara not düşmeyi ihmal etmez.

İngiliz Uzmanların Katkısı ve Abdülaziz'in Büyük Donanması

Tekrar buharlı gemilerin Osmanlı için anlamına ve sürece geri dönebiliriz. Buharlı gemiye geçiş Osmanlı için yeni bir devreye geçişi temsil eder. İstanbul bu konuda her haliyle geçişin merkezidir. Haliç tersanesi bu geçişin ilk fabrikalarını gözler önüne serer. Tersane ve donanmayı diğer devlet fabrikaları izleyecektir. Burada deniz kuvvetlerinin modernizasyonunda Amerikalılardan hemen sonra İngiliz etkisini göz önünde bulundurmalıyız. İlk buharlı gemiden 1914'e kadar deniz kuvvetlerinin gemi alımlarında, deniz personelinin yetiştirilmesinde İngiliz uzman ve danışmanların katkısının olduğu açıktır. Amerikalı mühendislerin 1840 başlarında İstanbul'u terk etmesiyle beraber yerlerini İngiliz uzmanlar doldurmuştur. Walker, Slade, Hobart, Woods, Gamble İngiliz amiral-danışmanları Osmanlı bahriyesinde oldukça faal olarak görev yapmışlardı. Üst düzey amiral-danışmanların dışında gemi inşa mühendisleri, işçiler

gibi çok sayıda İngiliz İstanbul'daki tersanede hizmet vermiş, Osmanlı denizciliğine katkı sunmuşlardı. Abdülmecid, Abdülaziz, II. Abdülhamid ve Mehmed Reşad zamanında hem tersane hem de Bahriye Mektebinde birçok İngiliz çalışmış, denizciliğe katkıda bulunmuşlardır.

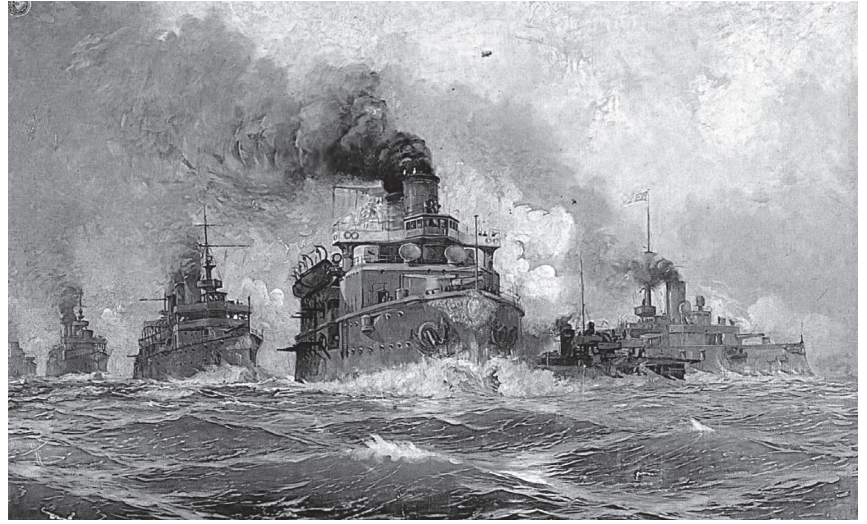
Deniz Kuvvetlerindeki İngiliz etkisi Sultan Abdülaziz döneminde en üst seviyededir. Bu devrede 20'ye yakın zırhlı geminin çoğu İngiltere'den, az bir kısmı Fransa'dan alınmış ve birkaç tanesi de

İstanbul'da yapılmıştı. Zırhlıların ilk ortaya çıktığı Fransa'dan birkaç yıl sonra Osmanlılar hemen bu yeni teknolojiyi elde etme yoluna gitmişlerdi. Abdülaziz döneminde elde edilen bu yeni zırhlı gemilerle Osmanlılar bir anda dünyanın en büyük üçüncü donanmasına sahip olmuştu ama bunun nasıl bir etki alanına sahip olduğunu ise sadece komşu devletler üzerinden anlayacaktı. Yeni zırhlı gemiler özellikle Doğu Akdeniz'de Yunanlar üzerinde etkili olmuş, Rumların Adalar Denizi'ndeki taşkınlıklarına karşı caydırıcı bir rol oynamış, Rusların Osmanlı üzerindeki saldırgan tavırları da bir süre dizginlenmişti. Osmanlı'nın kıyı savunma politikaları tâ 1830'lara kadar gider. Mehmet Ali Paşa isyanından sonra Adalar Denizi'nde Yunan ve Karadeniz'de ise Rus tehdidine maruz kalan Osmanlı için en büyük düşmanlık saldırı bu iki devletten gelecekti.

II. Abdülhamid ve Değişen Dünya Şartları

Her ne kadar deniz kuvvetleri ve deniz mektepleri İngiliz yöntemlerine göre bir sistem dahilinde faaliyet göstermiş olsa da gemi siparişlerinde Osmanlılar özellikle Abdülaziz döneminde Fransa'ya da yanaşmıştır. Burada dikkate dilmesi gereken nokta Osmanlı'nın denge siyaseti içinde kendini konumlandığıdır. Değişen yeni dünya konjonktöründe teknoloji transferinde Osmanlılar tek devlete bağlı kalmanın doğru olmayacağını erken kavramıştı. Sultan II. Abdülhamid devrine (1876-1909) gelince bu politika daha da gün yüzüne çıkar. II. Abdülhamid devri ricali, İngiltere dışında Fransa, Almanya, İtalya ve Amerika'ya gemi siparişleri vermiş, savaş gemisinde tek devlete bağlılığın problemini iyi anlamış gibidir. Gemi siparişlerindeki bu diplomatik tavra karşılık Osmanlılar bahriye eğitiminde yine İngiliz uzmanlardan yararlanmıştı.

Sultan II. Abdülhamid dönemi diğer alanlarda olduğu gibi gemi teknolojilerinde de baş döndürücü bir zamandı. Dünya denizciliğine yeni gemi tipleri girecektir. Bunlar kruvazör ve torpidobot savaş gemileriydi. Kruvazörler 1860'ların ilk zırhlı savaş gemilerinin yerini almış ve donanmaların vazgeçilmezi olmuşlardı. Bu gemiler Birinci Dünya Savaşı'nda da yoğun olarak kullanılmış ve oldukça da işe yaramıştır. Bir başka yeni savaş gemisi torpido-

botlardı. Bu yeni savaş gemileri maliyet olarak zırhlı savaş gemilerinden 1/4 daha ucuza mal oluyor ve büyük gemilerin imhasında işlevseldi. Süratleri de oldukça fazla olan torpidobotlar 1875'den itibaren dünya donanmalarında yer almaya başladı. Buradan hareketle Osmanlı bahriyesi Abdülaziz'den kalma zırhlı gemilere ilaveten 8 zırhlı kruvazör siparişinden 3'ünü Amerika, İngiltere ve İtalya'ya verirken, 5'ini ise İstanbul'daki kendi tersanesinde yaptırma yoluna gidecektir. Yurt dışına siparişi verilen ve envantere giren Hamidiye, Mecidiye ve Drama adlı kruvazörler uzun yıllar devlete hizmet ederken, İstanbul'dakiler bir türlü tezgahtan indirilememiştir. Açıktır ki gerek finansman sorunu gerekse personel yetersizliği gemi inşasında İstanbul'un elini kolunu bağlamaktaydı.

Yine aynı dönemde siparişi verilen yeni gemi teknolojisinin gözde savaş aracı olan torpidobotlardan 40'ından 3'ü hariç geri kalanı çeşitli Avrupa tersanelerine ısmarlanmış, daha sonra donanmaya katılmışlardı. Bu yeni gemilerle Osmanlı bahriyesine verilen rol Doğu Akdeniz ve Karadeniz'deki kıyıların savunulmasından başka bir şey değildi. Bir anda Abdülaziz döneminin şaşaalı ve heybetli donanması nasıl oldu da küçülme yoluna gitti? Bu yanlış bir politikanın ürünü müydü? Bu soruları başka bir tartışma ile birlikte değerlendirmek yerinde olur; Haliç'te donanmanın çürümesi... Bu sorunu kısaca izah ettikten sonra yukarıdaki soruların cevabı daha iyi anlaşılacaktır.

Haliç'te donanma çürüdü mü, çürütüldü mü?

II. Abdülhamid ile ilgili en dikkat çeken ve onu suçlu ilan eden kolların başında donanmayı Haliç'te çürüttüğü meselesi gelir ki, bu büyük bir suçlamadır ve işin ilginç yanı bu suçlama muhalifleri tarafından 1909 sonrasında yapılır, yani tahttan indirildikten sonra. Kendinden

önceki padişah Abdülaziz'in tahttan indirilişinde donanmanın rolünü bildiği iddia edilerek Abdülhamid'in donanmayı atıl bıraktığı tezi iddia edilir. Bir Osmanlı sultanının kasıtlı olarak kendi donanmasını çürütmesi pek akla yakın gelmemektedir. Zira eğer bunu düşünmüş olsaydı herhalde kruvazör ve torpidobot savaş gemilerini aldırılmazdı...

Ancak Abdülaziz'den kalan donanmaya ait bazı gemilerin çürüdüğü bir hakikattir. Peki böyle bir olay nasıl oldu? Abdülaziz döneminden 17 zırhlı savaş gemisi kalmıştı. Bu gemiler 1877-78 Rus Harbinde pek varlık göstermeden Haliç'e çekilecektir. Bu tarihten birkaç yıl önce 1875'de devlet mâli iflasını vermişti. Rus Harbinin ardından ağır savaş tazminatı da bu iflasa eklenince büyük finansal kriz kapıda değil, artık devletin tüm kılcal damarlarına kadar hissedilir vaziyetteydi. Bir de buna 1881'de Duyun-ı Umumiye'ye olan borç ödemeleri eklenecektir. Devleti yöneten siyasal kadro yakın tehdidin denizden değil de karadan geldiğini görerek kara ordusuna ağırlık verecek, bu da donanmayı ikinci konuma düşürecektir. Gerçi Osmanlı Devleti, kuruluşun itibaren tipik bir Akdeniz devleti olarak donanmayı hep kara gücüne yardımcı olarak kabul etmiştir. Bu bir tercih meselesiydi. Donanma 1897 tarihindeki Yunan Harbine kadar Haliç'te bekletilmiş ve bu tarihten sonra tamir ve bakımları için harekete geçilmiştir. Olayı detaylıca inceleyen ilk tarihçilerden Kaori Komatsu'nun da üzerinde durduğu gibi donanmanın çürümeye terk edilmesi yüzeysel bir değerlendirme olup, aslında konu tamamen Osmanlı bütçeleri, donanmaya ayrılan ödenekler ve krediler ile irtibatlıdır. Ama burada bizi aydınlatacak en önemli şey arşiv kayıtlarıdır. Osmanlı arşiv kayıtları yıl yıl izlendiğinde durum biraz daha iyi anlaşılabilir. Donanmanın Haliç'te yatmasının önemli bir sebebi bu zırhlı gemilerin makinelerinin eski tarzda olması ve mevcut haliyle bir savaşa dahil olamayacaklarının daha 1883 gibi erken bir tarihte tespit edilmesidir. Anlaşıldığı kadarıyla eski zırhlı gemilerin pek de verimli olamayacağı anlaşılmış gibidir. Osmanlı bürokrasisi aynı yıl yeni bir teknoloji olan torpidobot adlı hafif ve daha ucuz savaş gemileri kararını alarak gelecekle ilgili planlama yapma yoluna gitmiştir. Bu kararın sadece padişah tarafından alındığı algısı konunun yanlış anlaşılmasına sebep olmaktadır. Bilinmelidir ki donanma ile ilgili kararlarda Bâbîâli, Bahriye Nezareti ve Şura-yı Bahri'nin de onlarca raporu vardır.

Meşrutiyet'ten Milli Mücadeleye Türk Bahriyesi

Abdülhamid devrinden kalan torpidobot ve kruvazör gemileri II. Meşrutiyet döneminde kullanılmaya devam etti. Hatta bu gemilerin Birinci Dünya Savaşı'nda etkili olarak kullanıldığını görüyoruz. Abdülhamid dö-

nemi Bahriye Mektebinden yetişen birçok subay Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'na katılmışlardı. Meşrutiyet dönemi başlarında önceki dönemlerde olduğu gibi deniz kuvvetlerinde İngiliz danışmanlar çalışmaya devam etti. Fakat bu dönemin İngiliz danışmanları birer misyoner gibi çalışmaktan da geri durmadılar ve pek bir varlık göstermeden ülkeyi terk ettiler.

Meşrutiyet döneminde gemi politikasını iki şekilde incelemek mümkündür. Birincisi Abdülhamid dönemindeki gibi kruvazör, torpidobot ve gambot savaş gemisi siparişleri yapıldığıdır. Bunlardan öne çıkanlar Muavenet-i Milliye, Yedigâr-ı Millet, Gayret-i Vatanîye, Sultanhisar, Barbaros, Turgut Reis, Peyk-i Şevket'ti. Adı geçen bu savaş gemilerinin dışında dönem açısından en önemli yenilik dretnot tipi savaş gemileriydi. Bu yeni teknolojiyi elde etmek isteyen Osmanlı hükümetleri İngiltere'ye Sultan Reşad ve Osmaniye adlı iki büyük dretnot siparişi vermişlerdi. Böylece hem Doğu Akdeniz'de Yunanlara, Karadeniz'de ise Ruslara karşı güçlü bir konuma sahip olacak, dengeler Abdülaziz döneminde ilk zırhlı gemi çağındaki gibi Osmanlılar lehine değişecekti. Peki öyle oldu mu?

Cevap: hem hayır hem evet... Bu sorunun öncelikle cevabı hayırdır. Ama güçlü donanma kurma girişimi hükümetlerden ziyade bu kez Türk halkına düşecekti. 1909'da İstanbul'da birkaç kişi bir araya gelerek Donanma Cemiyetini kurup önce Anadolu'da, sonra diğer bütün Osmanlı şehirlerinde teşkilatlanarak halktan yardım toplayacak ve yukarıda ismini zikrettiğimiz gemilerin siparişini vereceklerdi. Cemiyetin halktan yardım topladığı zarfta yazılı cümleler 20. yüzyılın başında Osmanlıların deniz ufkunu göstermesi açısından hayati değerdedir;

“Osmanlılar! 12.000 mil sahillerimiz var. Harp gemilerimiz o derece çok ve kuvvetli olmalıdır. Osmanlılar! Kuvvet hakka galibdir. O halde donanma, donanma, daima donanma...”

II. Abdülhamid döneminden kalan donanma Adalar Denizi'nde Yunan, Karadeniz'de Ruslara karşı bir üstünlük kuracak vaziyette değildi. Donanma Cemiyeti halktan topladığı paralarla yukarıdaki sorunun cevabına öncelikle yukarıda hayır dedik, çünkü İngiltere'ye sipariş verilen dretnotlar (*Sultan Osman ve Reşadiye*) parası ödendiği halde Osmanlı'ya teslim edilmedi ve bu yüzden Osmanlı donanması Balkan Savaşlarında Yunan donanmasına karşı pek bir varlık gösteremedi. Sorunun bir başka cevabı ise evettir çünkü iki dretnot yerine Almanya'dan gelen Goben (*Yavuz*) ve Breslav (*Midilli*) gemileri Osmanlı'nın elini güçlendiren bir gücü ve Birinci Dünya Savaşı'nda özellikle Ruslara karşı işe yarayacaktı.

Meşrutiyet donanması henüz daha kurulma aşamasındayken kendini bir anda Balkan Savaşlarında buldu. Yunanlar Averoff isimli bir caydırıcı bir kruvazöre sahipken henüz Osmanlıların onun karşısına çıkarabileceği bir

gemisi yoktu ve bu haliyle Ege adaları birer Yunanların eline geçti. Donanma, Balkan Savaşlarında kara ordusunun yanlarını Marmara ve Karadeniz üzerinden destekledi ki, bir yönüyle de başarılı oldu ve İstanbul'u korudu.

Osmanlı donanmasının kendini kanıtladığı en önemli yer şüphesiz Birinci Dünya Savaşıdır. Bu savaşta Yavuz ve Midilli zırhlı kruvazörleri Karadeniz'de Rus üstünlüğüne son vermiş, muhriplerden Muavenet-i Milliye İngilizlerin Goliath zırhlısını batırmış, diğer savaş gemileri ise Çanakkale savaşlarında cephe gerisini ve elbette İstanbul'u korumuşlardı. Sonuç olarak bakıldığında Osmanlı donanması devletin kapısı olan Boğazlar ve İstanbul'u başarıyla korumuş, düşmanı başkente yaklaştırmamıştı.

Birinci Dünya Savaşı'nda kara ordusuna yardımcı unsur olmanın ötesinde hücum gücü olarak bilhassa Karadeniz'de açık bir üstünlük kuran Türk donanması, savaş sonunda bir anda hareketsiz kalmaya mahkum olacaktır.

Mondros Mütarekesi ve Milli Mücadele'de Türk Deniz Gücü

Osmanlı'nın savaştan yenilgi ile çıkması en çok da donanmaya zarar verecekti. Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile Anadolu'nun işgal süreci başlamış, donanmaya bağlı gemilerin silahları sökülmüş, az önce Birinci Dünya Savaşı'nda Karadeniz ve Çanakkale'de büyük bir mücadele veren Osmanlı gemileri bir anda susmuştu. Aslında bu yanıltıcı bir durumdur. Susan sadece büyük savaş gemileriydi, doğru ama yetişmiş bahriyeli kadrosu düşman güçleri açısından dikkate alınmayacaktı.

Milli Mücadele'nin hemen başlangıcında Mustafa Kemal Paşa, Karadeniz üzerinden Anadolu'ya geçtiğinde bahriyelilerin neler yapabileceğini öngörmüş ve Batı Cephesinde Yunanlara karşı amansız mücadele yürütülürken Karadeniz'den gelecek yardımlarda bahriyelilerin gayretlerini takdir etmişti. Evet her ne kadar İstanbul işgal altında olsa da Türk bahriyeliler Fransız, İngiliz ve Rumların engellemelerine rağmen Karadeniz'de Aydın Reis, Preveze, Alemdar gibi birkaç küçük gemiyle Rusya üzerinden aldıkları sayısız yardımı 1920-1922'de Batı Cephesine yetiştirmiş ve savaşın seyrini değiştirmişlerdir. Unutulmamalıdır ki Milli Mücadelede Karadeniz'deki bahriyelilerin iki sene kadar süren bu faaliyetleri İstiklal Harbi'nin kazanılmasında çok büyük bir öneme sahiptir.

Cumhuriyet'e Kalan Miras

Buraya kadar anlattığımız bilgi ve tespitler ne anlatıyor bize? Ya da şöyle soralım: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e denizcilikten kalan miras nedir? Elbette modern bahriye politikaları sadece padişahlara indirgenemezdi. III. Selimden bugüne kadar Türkiye'de hemen her politikada olduğu gibi denizcilik politikaları da birer devlet projesi olarak gelişmiştir, diyebiliriz. 19. yüzyılın başlarından itibaren proaktif değil daha çok Doğu Akdeniz, Kuzey

Afrika ve Karadeniz kıyılarını korumaya yönelik olarak Türk donanmasının konuşlandığını görüyoruz. Bu politika Osmanlı'dan tevarüs edip bugün de Kuzey Afrika hariç aynen devam etmektedir. Hatta bugün Mavi Vatan olarak kabul gören anlayışın temelleri işte bu politikadır. Osmanlıların Adalar Denizi'nde Yunanlara karşı ve Karadeniz'de de Rus tehdidine karşı kıyıların güvenliğini sağlamaya çalışması bugün de Cumhuriyet'in ana stratejilerinden biridir.

İkinci büyük miras yetişmiş deniz personelidir. Denizciliğin ilmî mirası Mühendishane-i Bahrî-i Hümayundan İTÜ Denizcilik Fakültesine, Bahriye Mektebi tecrübeleri de Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan Heybeliada Denizcilik Lisesine geçmiştir. Bahriye Mektebinden yetişen onca bahriyeli hem Birinci Dünya Savaşında hem de Milli Mücadelede savaşmış, bu büyük tecrübelerini Cumhuriyet'e aktarmıştır.

Cumhuriyet'e kalan üçüncü miras ise gemilerdir. Başta Yavuz ve Hamidiye kruvazörü olmak üzere daha birkaç gemi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçerek varlıklarını korumuşlardır. Bu mirasın etkisi ile Türkiye uzun yıllar Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de huzur ve barışı tesis etmiş, varlığını korumuş, tehditleri savurabilmiştir.

Son bir mirastan daha söz etmek elzemdir. Bu mirasın kökü 13 ve 14. yüzyıllara kadar dayanan, Akdeniz, Karadeniz ve Adalar Denizinde Selçuklu ve Anadolu Beylikleriyle atılmıştır. Onların miraslarını bütün bir Akdeniz'e yayan ise Osmanlılar olmuştur. Gemi teknolojileri değişse de mezkur denizlerde yüzyıllarca hakimiyet kuran Türkler, elde hiçbir şeyin kalmadığı Milli Mücadele yıllarında dahi bahriyede büyük başarılar elde edip yeni Türkiye Devleti'nin kuruluşunun mimarı olmuşlardır. Bugün Türkiye'nin deniz kuvvetlerinde gösterdiği başarının ve özgüvenin kaynağı işte bu tarihi birikim ve tecrübelerdir.

Notlar

- Daniel Panzac, Osmanlı Donanması (1572-1923), Türkiye İş Bankası, 2014.
- Eda Gülşen Gömleksiz, "II. Meşrutiyet'ten Kurtuluş Savaşına Osmanlı Denizciliği", Türk Denizcilik Tarihi, 2, Editörler; Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Figen Atabey, Karadeniz'de Türk Donanması, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.
- İdris Bostan, Osmanlılar ve Deniz, Küre Yayınları, İstanbul, 2010.
- Levent Düzcü, Yelkenliden Buharlıya Geçiş (1825 -1855), Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Tuncay Zorlu, "Bahriye Nezareti'nin Kuruluş ve Abdülaziz Döneminde Osmanlı Denizciliği", Türk Denizcilik Tarihi, 2, Editörler; Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Türk Deniz Doktrini: Mavi Vatan

DOÇ. DR. CİHAT YAYCI

DOSYA

TARİHİN en erken dönemlerinden bu yana Doğu Akdeniz uluslararası politika, ekonomi ve askeri dengelerin ana merkezi konumunda bulunmuştur. Başta Roma ve Mısır medeniyetleri olmak üzere insanlığın bugünlerini şekillendiren imparatorlukların tamamı Doğu Akdeniz havzasını egemenliklerine alarak dünya gücü haline gelmişlerdir. Bu noktada Doğu Akdeniz uluslararası ilişkilerde ve jeopolitik ekseninde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Diğer yandan tarih boyunca Doğu'ya ilerlemek isteyen Batı, Doğu Akdeniz'i ana üs ve seferler için sıçrama tahtası olarak kullanmıştır. Bu noktada Ortadoğu'nun jeopolitik güvenliği açısından Doğu Akdeniz son derece kritik bir rol oynamıştır. Özellikle 17. Yüzyıldan itibaren İngiltere, meydana getirdiği sömürge imparatorluğunu kontrol edebilmek ve Ortadoğu üzerindeki egemenliğini pekiştirmek için Doğu Akdeniz'i kontrol altına almayı amaçlayan politikaları merkeze almıştır. Bu stratejinin en net kanıtı ise İngiltere'nin Kıbrıs konusunda Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik uyguladığı politik, diplomatik ve hatta askeri baskıdır.

Örneğin; 1814 yılında Doğu Hint Kumpanyası memurlarından olan ve Kıbrıs gezmiş bir isim olan Kaptan J. M. Kinneir konuyla ilgili notlarında şunları aktarmıştır; “Kıbrıs’a sahip olmak, İngiltere’yi Akdeniz’de üstün bir duruma yükseltecek ve Levant (Doğu) ülkelerinin gelecekteki yazgısını belirleyici bir duruma ulaştıracaktır.”¹ Buradan hareketle Akdeniz’in özellikle de Doğu Akdeniz’in Ortadoğu ülkelerinin her şeyden ötede “gelecekteki yazgılarında” belirleyici bir konumu vardır. Yakın tarihin en önemli jeopolitik ve siyasi ittiricisi de Doğu Akdeniz üzerindeki hakimiyet mücadelesi olmuştur. Bu noktada 17. Yüzyıldan itibaren İngiltere ve Rusya arasında gelişen rekabet özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yıllarda yerini ABD-Rusya rekabetine bırakmıştır. 17. Yüzyılın başlarında itibaren küresel tedarik zincirinin ana merkezi olan Doğu Akdeniz, mısır, pamuk, pirinç, şeker, tütün ve madenlerin ana geçiş güzergahı olarak küresel ekonomi açısından yüksek önem taşıyan bir merkez haline gelmiştir. İlerleyen yıllarda ise Doğu Akdeniz’deki hakimiyet mücadelesini özellikle Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon ve enerji kaynaklarının bulunmasıyla birlikte yerini paylaşım mücadelesine bırakmıştır. Doğu Akdeniz’e en uzun kıyı şeridinde sahip olan Türkiye ise Doğu Akdeniz’in bir parçası olmayan Yunanistan’ın yayılmacı tezlerine ve GKRY’nin hukuksuz taleplerine karşı Doğu Akdeniz’de coğrafyanın üstünlüğü, kapatmama

Mavi Vatan Doktrininin ana odak noktası, bölgesel sahiplik ilkesinden yola çıkarak Doğu Akdeniz’in bir barış ve diplomasi denizi haline getirilmesi ve hakkaniyetli bir paylaşım sağlanmasıdır.

1 Rifat Uçarol, 1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiltere Anlaşması, s.37

*Harita-1:
Mavi Vatan haritası*

Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan hak ve menfaatleri doğrultusunda ilan edilmiş ya da ilan edilmesi öngörülen Türk Deniz Yetki Alanlarının tümüne "Mavi Vatan" denir.

ve orantılılık ilkelerine dayalı olarak Mavi Vatan Doktrini'ni geliştirmiştir. Bu doktrinin ana odak noktası bölgesel sahiplik ilkesinden yola çıkarak Ortadoğu ülkelerinin kaderlerinde büyük rol oynayan ve güvenlikleri açısından ana merkezde bulunan Doğu Akdeniz'in bir barış ve diplomasi denizi haline gelmesini ve hakkaniyetli bir paylaşım meydana getirilmesini amaçlamaktadır.

Mavi Vatan Nedir?

MAVİ VATAN'ın şu şekilde tanımlamak gerekir: *"Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan hak ve menfaatleri doğrultusunda ilan edilmiş ya da ilan edilmesi öngörülen Türk Deniz Yetki Alanlarının tümüne Mavi Vatan" denir.* Bu çerçevede tanımlanan *"Türk Deniz Yetki Alanları"* ifadesi yerine *"Mavi Vatan"* ismini kullanıyoruz, zira Türk ve yabancı kamuoyunda artık kabul görmüş bir ifadedir. Uluslararası deniz hukukunun ilgili mahkeme kararlarından neşet eden ; *"hakkaniyet"* prensibinin yanı sıra *"orantılılık"*, *"kapatmama"* ve *"coğrafyanın üstünlüğü"* gibi prensiplerine uygun olarak çizilen bu harita *"Mavi Vatan Haritası"dır*².

Mavi Vatan Doktrini'ni sadece Türkiye'yi merkeze alan bir yaklaşım olarak değerlendirmek oldukça yanlış bir tutum olacaktır. Esasında Mavi Vatan Doktrini başta Doğu Akdeniz'e kıyası bulunan Ortadoğu ülkeleri olmak üzere tüm bölgede adil paylaşım ve bölgesel sahiplik ilkeleri temelinde bir etkileşim meydana getirerek bölgesel güvenliğin ve barışın tesis edilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda Mavi Vatan Doktrini, Doğu Akdeniz ve dolayısıyla Ortadoğu'nun güvenlik, diplomasi, ticaret ve enerji ihtiyaçlarına cevap veren kapsayıcı bir bilimsel yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mavi Vatan'ın Deniz Kaynakları

Yukarıda da vurgulandığı üzere Doğu Akdeniz'deki hakimiyet mücadelesini özellikle Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon ve enerji kaynaklarının bulunmasıyla birlikte yerini paylaşım mücadelesine bırakmış durumdadır. Doğu Akdeniz'deki paylaşım mücadelesinin ana odak noktası son yıllarda Doğu Akdeniz'de gerçekleşen enerji kaynağı araştırma çalışmaları neticesinde bölgede büyük bir ekonomik potansiyelin bulunduğu ortaya çıkmasıyla daha da sert ve karmaşık bir hale gelmiştir. 8 Nisan 2010 tarihinde ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından yayımlanan raporda, Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail

² Cihat Yayıncı, "MAVİ VATAN "Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı" Türkiye'nin Denizlerdeki Misak-ı Milli'si", İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2022, s.6

Harita-2:
Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Paylaşım Mücadelesi

arasında kalan bölge olan Levant Havzası’nda 3.45 trilyon metreküp (122 trilyon kübik feetlik) doğalgaz ve 1.7 milyar varil petrol bulunduğu tahmin edildiği yer almaktadır³. Bu tahmin dünyanın en büyük doğalgaz yataklarından birinin Doğu Akdeniz’de bulunduğu işaret etmektedir. Bu bağlamda dünyanın enerji kalbi olan Ortadoğu bölgesinin stratejik ve ekonomik çarpanı da Doğu Akdeniz’de yer alan enerji kaynakları neticesinde çok daha büyüyecektir.

Doğu Akdeniz, birçok küresel aktör tarafından çeşitli stratejiler ve politikalar üretilen bir bölgedir. Bunun önemli bir nedeni de birçok bilimsel araştırma ve yayında ifade edilen bölgedeki gaz hidrat yataklarının varlığıdır. Yukarıda da belirtilen bu yayınlarda, Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon rezervlerinin Türkiye’nin 572 yıllık, Avrupa’nın ise 30 yıllık doğalgaz ihtiyacını karşılayabileceği hesaplanmıştır⁴. Doğu Akdeniz’deki gelişmeler ekseriyetle enerji odaklı bir iş birliği çerçevesinde gelişmektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 2004 yılında, Kıbrıs Adası’nın tümünü temsilen Avrupa Birliği’ne asil üye olarak alınmış, aynı yıl Avrupa Birliği’nin desteği ile 21 Mart 2003 tarihi itibarıyla geçerli olacak şekilde MEB ilan etmiştir. Bölgede sırasıyla; 2009 yılı ve 2010 yılı Aralık ayında İsrail’in MEB alanında Tamar ve Leviathan, 2011 Aralık ayında Kıbrıs Adası açıklarından bulunan Afrodit, 2015 Ağustos ayında Mısır’ın MEB alanında Zohr, 2018 Şubat ayında Kıbrıs Adası’nın MEB alanında Calypso sahaları keşfedilmiştir. Bu keşifler neticesinde bölgenin dünya enerji jeopolitiği içerisindeki yeri daha da güçlenmiştir.

Halihazırda, küresel ve bölgesel aktörler Doğu Akdeniz’de faaliyet icra etmektedirler. Mevcut durumda, icra edilen bu faaliyetlerin ana odak noktası bölgede bulunan doğalgaz, gaz hidrat ve hidro-

Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon rezervlerinin Türkiye’nin 572 yıllık, Avrupa’nın ise 30 yıllık doğalgaz ihtiyacını karşılayabileceği hesaplanmıştır.

³ Cihat Yayı, “Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye”, Kırmızı Kedi Yayınları, 2020, s.12

⁴ Yayı, “MAVİ VATAN “Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı” Türkiye’nin Denizlerdeki Misak-ı Milli’si”, s.137

Küresel ve bölgesel aktörlerin Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri doğalgaz, gaz hidrat ve hidrokarbonların çıkarılmasına odaklanmakta ve başta Ortadoğu ülkeleri olmak üzere D. Akdeniz'deki güvenlik, ekonomik ve diplomatik ilişkileri daha karmaşık hale getirmektedir.

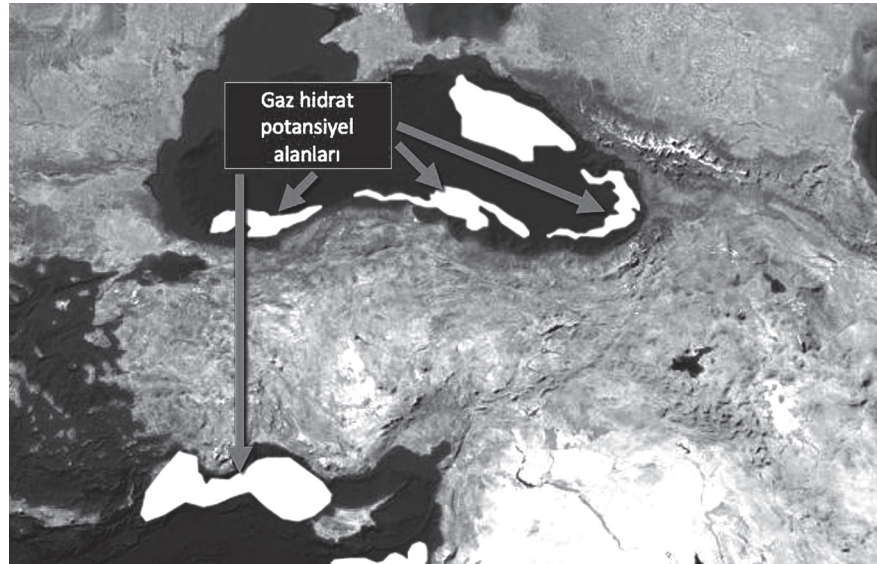
karbonların çıkarılması üzerine ilerlemekte ve bu durum başta Ortadoğu ülkeleri olmak üzere Doğu Akdeniz'deki güvenlik, ekonomik ve diplomatik ilişkileri daha karmaşık hale getirmektedir.

Ortadoğu'daki Dengelerin Mavi Vatan Açısından Önemi

Suriye, Lübnan, İsrail ve Filistin Doğu Akdeniz'e sınırı olan ve politik, ekonomik, askeri dengelerin en problemliliği ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu ülkelerdeki politik, ekonomik, askeri ve hatta sosyolojik parametreler Doğu Akdeniz'i ve dolayısıyla Doğu Akdeniz'deki en uzun kıyı şeridinde sahip Türkiye'yi ve Mavi Vatan'ı yoğun şekilde etkilemektedir. Türkiye'nin uluslararası hukuka uygun olarak Suriye, Lübnan, İsrail ve Mısır ile denizden komşuluğu bulunmaktadır⁵. Doğu Akdeniz Ortadoğu ülkeleri açısından yoğun bir stratejik öneme sahiptir. Asya, Afrika, Avrupa ticaret ve enerji güzergahlarına hakim olan Doğu Akdeniz, ticari ve askeri açıdan ciddi öneme sahip bir alandır. Doğu Akdeniz tarih boyunca Ortadoğu'daki güvenlik dengelerinin ve ekonomik faaliyetlerin ana kalbi olmuştur. Mısır'ın döviz gelirlerinin çok büyük bir kısmı Doğu Akdeniz'e açılan Süveyş Kanalı sayesinde gerçekleşirken, Lübnan'ın ekonomisi Beyrut Limanı'nda gerçekleşen ticaretle gelişmiş ve bu limanın akamete uğramasının ardından da ülke ekonomisi çökme noktasına varmıştır. Bu manada Ortadoğu'daki dengelerle Doğu Akdeniz'i bir bütün halinde düşünmek elzemdir. Buradan hareketle Doğu Akdeniz'de adil, hakkaniyetli ve uluslararası hukuka dayalı bir paylaşımın kritik ve

Harita-3:

Gaz Hidrat Potansiyel Alanları Haritası

⁵ Cihat Yayıcı, "Libya, Türkiye'nin Denizden Komşusudur", Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2019, S.85

hayati önem taşıdığı da aşikar olan bir gerçekliktir. Bu durumu meydana getirecek olan Mavi Vatan Doktrini ya da Doğu Akdeniz'de kurulacak olan Mavi Vatan Dengesi neticesinde bölgesel sahiplik ilkesinin yaratacağı etkileşim ile Ortadoğu'daki ekonomik, siyasi ve askeri istikrar maksimize olacaktır.

Başta Türkiye olmak üzere Doğu Akdeniz'deki güvenlik dengesi tüm Ortadoğu ülkeleri açısından büyük önem arz etmektedir. Örneğin 2003 yılında ABD'nin Irak işgali sırasında GKRY'de yer alan İngiliz üsleri Irak işgalinin ana merkezlerinden birisi olmuş, buradan kalkan uçaklar ve buranın ikmal imkanlarından faydalanan ABD ve İngiltere, Irak işgalini etkili şekilde sonuçlandırmışlardır. 2011 yılından bu yana devam eden Suriye iç savaşında da Doğu Akdeniz kıyısında bulunan Lazkiye gibi stratejik kentler rejim ve Rusya için kuvvet ve ikmal noktaları olmuştur. Bugün gelinen noktada gerek güvenlik gerekse Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları nedeniyle Ortadoğu'daki durum çok kaotik bir noktaya sürüklenme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu durumun engellenmesinin en önemli yolu da Mavi Vatan Doktrininin yaratacağı dengedir⁶. Yunanistan, sözde Seville Haritasında savunduğu adaları ana karalar ile eş gören ve kendisini bir takım ada devleti (*arşipel*) gibi görüp, ölçümlendirmenin en dıştaki adalarından itibaren yapılmasını öngören tezi ile Doğu Akdeniz ülkelerinin deniz yetki alanlarını gasp etmeye çalışmakta ve anlaşmalar vasıtasıyla da etmektedir⁷. Libya'dan asgari 39.000 km² deniz yetki alanı gasp etmeyi öngörmüş fakat Türkiye'nin Libya ile imzaladığı anlaşma sonucunda bu girişim engellenmiş fakat Mısır ile imzaladığı geçersiz MEB anlaşması ile Mısır'ın 6500km²'lik deniz alanını gasp etmektedir⁸. Doğu Akdeniz ülkesi olmayan Yunanistan, bölgesel sahiplik ilkesini bozarak Doğu Akdeniz'deki tüm dengeleri altüst etmektedir. GKRY, Doğu Akdeniz'deki kıyıdaş ülkelere bazıları ile imzaladığı antlaşmalar yardımıyla deniz yetki alanlarını deyim yerindeyse hile ile "*gasp etmiştir*"⁹. 2003'te Mısır, 2004'te Lübnan ve 2010'da İsrail'e imzalattığı antlaşmalarla başta "*orantılılık*" ve "*coğrafyanın üstünlüğü*" prensibini hiç dikkate almayan GKRY, ilgili en kısa kıyı uzunluğuna sahip olmasına rağmen sadece "*eşit uzaklık*" ilkesinin esas alınmasını sağlamıştır. GKRY ile anlaşmalar imzalayan bu ülkeler coğrafyanın üstünlüğü ve orantılılık ilkelerini dikkate almayarak im-

Tüm hukuksuz girişimlere karşı Türkiye'nin kendisinin ve KKTC'nin lehine olan Mavi Vatan Doktrini kapsamında MEB anlaşmalarını, GKRY'nin anlaşmalar vasıtasıyla deniz alanlarını gasp ettiği Mısır, Lübnan ve İsrail için devreye sokması şarttır.

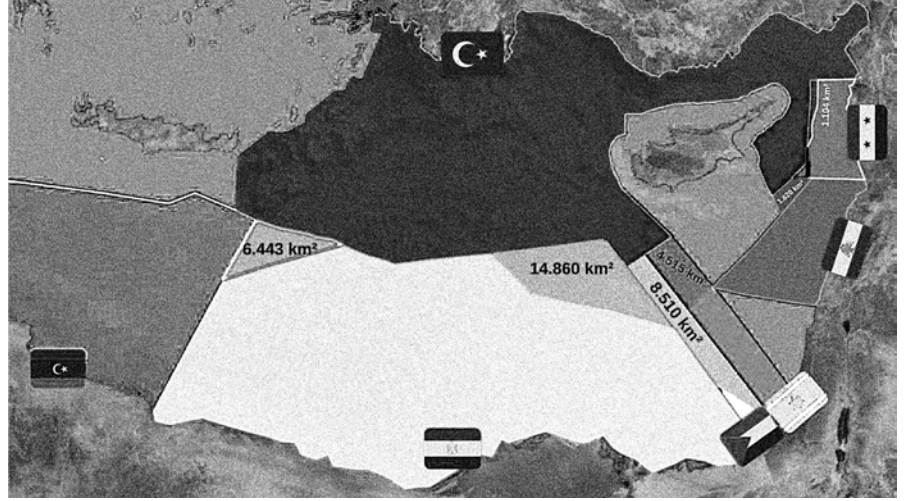
⁶ Yayı, "MAVİ VATAN "Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı" Türkiye'nin Denizlerdeki Misak-ı Milli'si", S.145

⁷ Cihat Yayı, "Soru ve Cevaplarla Mühürsür Ekonomik Bölge Kavramı",2019, S.32

⁸ "Doç. Dr. Cihat Yayı; Mavi Vatan Filistin'e Uzanmalı", son güncelleme; 26 Aralık, 2021, <https://turkdegs.org/icerik/doc-dr-cihat-yayci-mavi-vatan-filistine-uzanmalı>

⁹ Yayı, "Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye",S.37

Harita-4:
Mavi Vatan Kazanç
Haritası

zaladığı deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmaları ile çok büyük deniz alanlarını GKRY'ye kaptırmıştır. Tüm hukuksuz girişimlere karşı Türkiye'nin kendisinin ve KKTC'nin lehine olan Mavi Vatan Doktrini kapsamında MEB anlaşmalarını, GKRY'nin anlaşmalar vasıtasıyla deniz alanlarını gasp ettiği Mısır, Lübnan ve İsrail için devreye sokması şarttır. Türkiye ile anlaşmaları durumunda; Mısır, ile yaptığına nazaran 14.860 km², toplamda 21.303 km² deniz yetki alanı, İsrail 4.515 km² deniz yetki alanı, Lübnan ise yaklaşık 1.620 km² deniz yetki alanı kazanacaktır¹⁰.

Tüm bu gelişmeler ve veriler Ortadoğu'daki dengeler ve Mavi Vatan arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ortaya koyarken, yeni tesis edilecek dengelerin ise ancak ve ancak Mavi Vatan Doktrini'nin uygulanması oranında kapsayıcı, pratik ve hakkaniyetli sonuçlar doğuracağını ortaya koymaktadır.

Mavi Vatan Kapsamında KKTC Stratejisi

Yukarıda da vurgulandığı üzere Yunanistan ve GKRY, Doğu Akdeniz'deki tüm stratejilerini gasp ve hukuksuzluk üzerine inşa etmiş vaziyettedirler. Bu haksız ve hukuksuz talepler karşısında Türkiye ve KKTC'nin uluslararası hukuktan doğan haklarını müdafaa etmeleri ve Doğu Akdeniz'deki dengeleri hukuksal zemine çekmeleri için askeri güç kullanmayı ön görmeyen 4 adımlı çözüm stratejisi önerimiz şu şekildedir:

1. Türkiye ve KKTC öncelikle deniz yetki alanları ortak kullanım anlaşması imzalamalı,

¹⁰ Yayıcı, "MAVİ VATAN "Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı" Türkiye'nin Denizlerdeki Misak-ı Milli'si", S.151

2. Türkiye sismik araştırma ve sondaj gemilerimizi KKTC'ye kiralamalı ve bu gemilere KKTC bayrağı çekilmeli,
3. KKTC bayraklı gemiler gidip 5 ve 10 numaralı parsellerde GKRY'nin adına faaliyet gösteren gemilerin yanında sondaj yapmaya başlamalıdır.
4. East Med Projesinin İsrail-GKRY-Yunanistan güzergahı ABD'nin destek vermeyeceğini belirtmesi üzerine çökmüştür. Yeni güzergâh (özellikle Rusya-Ukrayna Savaşından sonra) Kıbrıs adasının doğusundan Türkiye üzerinden planlanmaktadır. Bu durum KKTC'nin tanınması için kullanılmalıdır.

Bu çözüm stratejisi kapsamında ise;

- Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Mavi Vatan parçası KKTC'nin de Mavi Vatanı olacaktır. Böylece KKTC normalde sahip olabileceği deniz alanının yaklaşık 10 katı bir alanda hak sahibi olacak ve elde edilecek kaynaklardan mutabakata varılacak miktarda pay alarak KKTC'nin bugün ve gelecekte refahına büyük katkı sağlanacak,
- KKTC uluslararası dünya nezdinde muhatap alınacak, enerji ve güvenlik konularında daha etkin bir aktör haline gelecek,
- GKRY'nin KKTC'nin haklarını gasp etmeye yönelik faaliyetleri ve hamleleri etkisiz hale getirilecektir. Diğer yandan Türkiye ve KKTC, Kıbrıs Adası çevresindeki tüm sularda Kıbrıs Türkleri'nin de hakları olduğu gerçeğini pratiğe dökmüş olacaktır.

KKTC'nin Mavi Vatan bağlamındaki önemi son küresel gelişmelerle birlikte daha da yoğunlaşmış ve hem bölge hem de küresel aktörler nezdinde daha derinlik kazanmış vaziyettedir. Bilindiği üzere İsrail doğalgazının güneyden alınıp Kıbrıs Adası'nın doğusundan boru hattıyla Avrupa'ya aktarılması planlanmaktadır. Bu durum KKTC'nin müstakil bir devlet olarak tanınması hususunda da büyük bir fırsat sunmaktadır. İsrail doğalgazını taşıyacak boru hattı KKTC'nin Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilan etmesi durumunda KKTC'nin Münhasır Ekonomik Bölgesi'nden geçecektir. Bu durumda boru hattının bu MEB içerisinden geçirilmesi için Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi uyarınca KKTC'den izin alınmak durumu oluşacaktır. Bu noktada da KKTC'nin *de facto* olarak tanıtılması durumunu meydana getirmektedir. Bu nedenle temel adım olarak;

- KKTC'nin MEB ilan etmesi,
- Türkiye'nin ise boru hattı güzergahının belirlenme aşamasında KKTC Münhasır Ekonomik Bölgesi'nden geçirilmesi hususunda ısrarcı olması büyük önem ve gereklilik arz etmektedir.

Böylece KKTC'nin diğer ülkeler nezdinde tanınmasının ve müstakil bir devlet olarak varlığını sağlamlaştırmasının önü açılırken diğer yandan ise Mavi Vatan Doktrinin pratiğe dökülme sürecindeki hukuki, diplomatik ve ekonomik birçok adımın da bu stratejinin tamamlayıcılığı sayesinde sağlanacağı aşıkardır.

Gerek Yunanistan ve GKRY'nin hukuksuz taleplerinin ve gasp faaliyetlerinin sonlandırılması gerekse bölge ülkelerinin küresel enerji ticaretindeki etkinliklerinin bölgesel sahiplik ilkesi çerçevesinde barışçıl yollarla güçlendirilmesi de Mavi Vatan çerçevesinde sunulan "KKTC stratejisi" sayesinde imkana kavuşacaktır¹¹.

¹¹ "Cihat Yayıncı'nın Stratejik Kıbrıs Planı", 26 Haziran, 2022, <https://turkdegs.org/icerik/cihat-yayincinin-stratejik-kibris-planı>

Murat KURUM

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı

Sayın bakanım, dünya tarihinin gördüğü en büyük felaketlerden birinin haberine uyandık 6 Şubat sabahı. Bilim adamlarının “karada gerçekleşen en büyük deprem” dediği yıkımı, dünya medyası “asrın felaketi” ifadeleriyle aktardı. Yaşayanlar ise “küçük kıyamet” diye tanımladı. Yüzbinlerce insanımız enkaz altında kalırken, on binlerce insanımızı kaybettik. Sınırlarımızı aşan deprem Suriye’yi de vurdu, Lübnan ve Mısır’dan dahi hissedilecek büyüklüğe ulaştı. “Asrın felaketi” olarak nitelendirilen Kahramanmaraş depremleri sonrası bakanlığınız nezdinde

güçlü veya güçlendirilmesi gereken hizmet ve uygulamalara yönelik bir çalışma, bir raporlama süreci yaşandı mı?

Şehirlerimiz tarihimizin, kadim medeniyetimizin en önemli temsilcileri oldular hep. Ülke-
mizin yüzde yetmişinden fazla-
sı deprem riski olan bölgelerde
yaşıyor. Bu nedenle maalesef
şehirlerimiz depremler ve afet-
lere de şahitlik etmektedir. Yer
altı ve yer üstü kaynakları zen-
gin olan güzel bir ülke olsak da
yaşadığımız coğrafyanın stra-
tejik ve jeopolitik zorlukları da
var. Her ne kadar jeopolitik ko-
numu güçlü bir ülke olsak da,
Türkiye aynı zamanda deprem

”

*Bina Kimlik
Sistemine kayıtlı
binalarda 5 yılda bir
denetim zorunluluğu
getirdik.*

kuşağında yer alıyor. Cumhuriyetimizin kuruluşunu esas alırsak; 1939'da Erzincan'da, 1999'da Marmara'da büyük depremler yaşadık. Bunlara, son yıllarda yaşadığımız Van, Elazığ, Bingöl, Malatya, Muş, Dinar, İzmir gibi depremleri de etkilediğimizde, şöyle bir tabloyla karşılaşıyoruz: Deprem gerçeğine hazırlanmak, bu gerçekle yaşamak önemlidir. Hep söylüyoruz, deprem değil binalar öldürür. Bu deprem o kadar büyük ve sarsıcıydı ki o yüzden 'asrın felaketi' kavramlaştırması ile anıldı.

Depreme yönelik yapılan ilk jeolojik araştırmalar, Anadolu Yarımadası'nda kayma olduğuna ilişkin emareler ortaya çıkardı. 14 milyon vatandaşımızın yaşadığı 11 ilimiz etkilendi. 50 bin 400 canımızı, kardeşimizi bu depremde yitirdik. 100 bini aşkın vatandaşımız yaralandı. 3 milyona yakın insanımız evini, iş yerini kaybetti, hatıralarını kaybetti. O büyüdüğünüz, yetiştiğiniz, okula gittiğiniz, bahçenizin içindeki ağaçta sallandığınız, çocukluk hatıralarınızın olduğu, gelin olduğunuz, damat olduğunuz hatıralarınız yok oldu. İşte kaybımız bu kadar ağır, acımız bu kadar büyük. Bu bağlamda sorunuza cevap vermemiz gerekirse şunu ifade edebiliriz.

Tabi, elbette raporlama yapıyoruz. Örneğin Elazığ depremi sonrasında yapılan raporları Yapı

İşleri Genel Müdürlüğümüzün internet sayfasında görebilirsiniz. Raporlama yapıldığı esnada, afet bölgesinde olmak ve oradaki durum hakkında karar vermek, yeni sistemler geliştirmek gerekiyor. Örneğin, Kahramanmaraş ve Hatay merkezli asrın felaketi depremlerinde yapıların hasar alma derecesi, alanda çalışan uzman isimlerin, hocalarımızın notları doğrultusunda tutuldu. İtiraz tespit süreçleri bittikten sonra başlayacak olan raporlama sürecinin iki ay kadar süreceğini tahmin ediyoruz.

Sayın bakanım, bu bağlamda sahada yapılan raporlama çalışmalarının depremden etkilenen yapı stoğumuza ilişkin nasıl bir sonuç ortaya koyduğunu ifade edebilirsiniz?

Sorunuz bağlamında son çalışmalarımızla elde ettiğimiz verilerden bahsetmek isterim. Yaşadığımız bu depremden sonra bölgede yıkılan binaların yaklaşık %96,6'sının, 1999 öncesi yapıldığını ve yapı denetim hizmeti almadan inşa edildiğini tespit ettik.

Orta hasar veya daha yıkıcı etkiye maruz kalan binalar üzerinde yaptığımız incelemelerde ise; bu binaların %94'ünün, diğerleri gibi, 1999'dan önce yapılan eskilardan oluştuğu, proje ve yapı denetimi almadan inşa edildikleri görülüyor.

“

Yani artık ben bu binayı aldım bu daire benim. İstediyimi yaparım devri kapandı. Kaçak kat atma devri de kapandı.

”

Ulusal Risk Kalkanı Modeli ile denetimle alakalı farklı uygulamalar da başlatacağız.

Yani bu bölgede yaşanan yıkımın en önemli nedeni mühendislik hizmeti almamış eski yapı stoğu ve zeminin yapısıdır.

Şu an itibariyle hasar tespit çalışmalarını tamamladık. Deprem bölgesindeki illerimizde 5 milyon 919 bin 872 bağımsız bölümden oluşan 2 milyon 193 bin 209 binada inceleme yaptık. Bunlardan içerisinde 872 bin 59 bağımsız bölüm olan 311 bin 196 binanın yıkılmış, acil yıkılacak, ağır ve orta hasarlı olduğunu tespit ettik.

Enkazların %82'sini kaldırdık. Adana'da enkaz kaldırma çalışmalarımızı tamamladık. Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya ve Osmaniye'de ise enkazların %90'dan fazlasını, Hatay'da da %71'ini kaldırdık. En kısa sürede bitireceğiz. Şu ana kadar 13 milyon m³ moloz taşıdık.

Sayın bakanım, olası yeni depremlerde öncelikle kamu binalarının ayakta kalması ve hizmetlerine devam edebilmesi için, genel tedbirlere ek olarak ne gibi tedbirler düşünülüyor? Örneğin sismik izolatör zorunlu hale getirilecek mi ya da mevcut kamu binalarında uygulama yapılacak mı?

Evet, sismik izolatör zorunlu hale getirilebilir. Ancak teknik veya ekonomik olarak tamamı-

la uygundur demek doğru olmaz. Bu konu üzerinde Türkiye Ulusal Risk Kalkanında akademisyenlerimiz çalışmaları devam ediyor. Ayrıca yeni yapı Komisyonu'nda da bu konu görüşülüyor. Ancak çalışmalar henüz sonuçlanmadı. Bu aşamada net bir şey söylemek mümkün değil. Evet izolasyon önemli ama hangi binaya ne şekilde kullanılacağı etkinlik ve verimlilik açısından daha da önemli.

Sayın bakanım mevcut şehirlerimizin yapı envanteri ne kadar sağlıklı? Buna yönelik yapılması gerekenler hakkında bir planlama süreci hayata geçirildi mi? Kesik kolonlar, zemin katlarda yapılan riskli tadilatlar, güçlendirilmesi gereken yapılar vb. durumların tespitine yönelik neler yapıldı ve yapılacak?

Bu konuda çalışma yaptık, bakan bir örnek vereyim. 2019 yılı şubat ayında Yeşilyurt apartmanının kendiliğinden çökmesi sonucunda onlarca vatandaşımız yaralandı ve vefat etti. Daha sonra yapılan araştırmalarda, yapının üzerine kaçak kat çıkıldığı, altında dükkân olduğu ve bu dükkânın reklamları görülebilirdi diye kolon kestiği ortaya çıktı. Maalessif bunun gibi çok fazla örnek var.

Yapı İşleri Genel Müdürlüğümüz, AR-GE çalışmalarına başladı.

2021 yılı Haziran ayı itibariyle yeni yapılmış tüm binalar için Bina Kimlik Sistemi uygulamasını hayata geçirdik. Kısaca bahsetmem gerekirse; binalarımıza taktığımız bir levha var. Bu levha yanmaz, kırılmaz özelliğe. Levhamızın içerisinde bir çip bulunuyor. Bu çipte binamızın bütün projeleri, kalibrasyon ve denetim özellikleri kayıtlı. Levhamızın üzerinde, akıllı telefonu olan herkesin okutabileceği bir kare kod var. Buradaki bilgiler, kamu görevlileri, yapı malikleri ve üçüncü kişiler tarafından görülebilir. Burada dikkat gerektiren ince bir detay var, kişilerin gördüğü bilgilerin detayları birbirinden farklı.

Ayrıca Bina Kimlik Sistemine kayıtlı binalarda 5 yılda bir denetim zorunluluğu getirdik. Başlangıçtaki iskân almış projesiyle uyumlu olup olmadığına bakıyoruz. Yani çatı katı eve çevrildi mi? Bodrum katı eve çevrildi mi? Üste kaçak kat çıkıldı mı? Binanın statik projesine müdahalede bulunuldu mu? Bunlara bakıyoruz.

Burada önemle altını çizmek istediğim bir konu var. Bina Kimlik Sistemi ve denetiminde derdimiz mimari bir aykırılığı tespit etmek değil. Elbette ki vatandaşlarımız kendi evlerinin ya da binalarının içerisinde kendi kullarımlarına kolaylık sağlayacak birtakım uygulamalar yapabilirler. Mesela balkonu pvc ile

kapattığında ya da cam balkonla kapattığında biz buna ceza verecek değiliz. Ancak vatandaşıımız, bölme duvarları kaldırıysa, binanın statik projesine aykırı birtakım düzenlemeler yaptıysa, kolon kesme, kirişi tıraşlama, kirişin içerisinde borular geçirmeye çalıştıysa kısacası yapı güvenliğini etkileyecek müdahaleler olduysa cezalandırıyoruz. Daha önce de bahsettiğim gibi 5 yılda bir denetimlerimiz var. Bu denetimlerin kademeli bir şekilde cezalandırılması var. Bu kademeler şu şekilde ilerliyor.

Birincisi; eğer geriye dönülmesi basit olabilen bir durum varsa hem para cezası kesiyoruz hem de onun eski haline döndürülmesini maliklerimize belediyeler eliyle zorunlu kılıyoruz.

İkincisi ise; düzeltilebilecek ancak yine de binanın yapı güvenliğini tehlikeye atabilecek daha riskli bir durum varsa, gerekiyorsa binayı boşaltıp o tedbirlerin alınmasını sağlıyoruz. Tabi yine para cezası da var.

Üçüncüsü ise; çok büyük bir müdahale olması ve anında tedbir alınması gereken durumda gerekiyor ise ve yapılan müdahaleden geriye dönülemiyor ise binanın yıkılması söz konusudur. Yani artık ben bu binayı aldım bu daire benim. İstediğimi yaparım devri kapandı. Kaçak kat atma devri de kapandı.

“

Şehirlerimizin yeniden inşa ve ihya dönemi resmen ve fiilen başladı. Her şehrimizin kendisine has mimarisi ve kültürel yapısını koruyoruz.

Murat KURUM

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı

Ankara Mimar Kemal Lisesinin ardından 1999 yılında Selçuk Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümünden mezun oldu. 1999-2005 yıllarında inşaat alanında faaliyet gösteren çeşitli özel kuruluşlarda mühendis, şantiye şefi, koordinatör olarak çalıştı.

2005-2006 yılları arasında TOKİ Ankara Uygulama Daire Başkanlığı'nda uzman olarak görev yaptı. 2006-2009 yılları arasında TOKİ İstanbul Uygulama Daire Başkanlığı Avrupa Yakası Uygulama Şube Müdürlüğü görevine gelmiştir. 2009 yılından bugüne kadar T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı İştiraki Emlak Konut GYO A.Ş. Genel Müdürlüğü ve Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerini yürüttü. 10 Temmuz 2018 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanı olarak atandı. Bakanlık, 2021 yılında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak unvan değişikliğine gitmiştir.

Murat Kurum, evli ve 3 çocuk babasıdır.

Bina Kimlik Sisteminin bir başka olumlu tarafından da şöyle bahsetmek isterim. Örneğin daire kiralarırken ya da alım yaparken brüt ve net kullanım alanları rahatlıkla görülebilir. Böylece yanlış bilgilendirmenin önüne geçilmiş oldu. Çünkü kat planları ve alan metrekaresi çip içerisinde mevcut.

Ayrıca, şunu da ifade etmek isterim biz yapı denetim ile ülke genelinde sağlıklı yapıların oranını artırma noktasında çok büyük işler yaptık. Bugün kamu ve özel sektör eliyle yapılan kentsel dönüşümle, TOKİ konutlarımızla ve yapı denetim sistemimizle ülkemizdeki binaların %65'ini güvenli hale getirdik, 55 milyondan fazla vatandaşımızın güvenli konutlarda oturmasını sağladık.

Ulusal Risk Kalkanı Modeli ile denetimle alakalı farklı uygulamalar da başlatacağız. Türkiye Bina Envanterini hazırlayacağız. Bu binalarımızın risk durumlarının tespitini tamamlayacağız. Afet sonrasında oluşan zarar ve hasar tespitine dair dijital veri havuzu oluşturup, devletin tüm birimleriyle entegrasyonunu sağlayacağız.

Yapılacak tüm çalışmalarda; mesleki mesuliyet sigortası ve yetkin mühendislik uygulamalarını zorunlu hale getirecek; yapı denetimine ek olarak zemin denetim uygulamalarını da mevzuata bağlayacağız.

Yapı Sağlığı İzleme Sistemlerini hayata geçireceğiz. Kullandığımız araçlar otomobiller nasıl periyodik olarak muayeneye tabi tutuluyorsa Türkiye'de tüm binalarda da aynı periyodik muayenelere tabi olacaklar. Tüm yapılarımızı mimar, mühendis ve şehir planlarından oluşturduğumuz yeni bir birim tarafından muayene edeceğiz.

Sayın bakanım, deprem sonrası yeni kurulacak şehirlerin mimari planları hususunda çalışmalarınız neler oldu? Örnek olarak şehirlerin mevcut kimlikleri göz önüne alındı mı?

Şu an bölgede çok kapsamlı bir şehircilik çalışması yürütüyoruz. İnşallah bölgede her türlü afete karşı dirençli şehirleri inşa edeceğiz, ihya edeceğiz. Hedefimiz ülkemizi Türkiye Yüzyılı'nda afetlere karşı dirençli toplum ve dirençli şehirler ile donatmaktır.

Şehirlerimizin yeniden inşa ve ihya dönemi resmen ve fiilen başladı. Binlerce şehir planımız, mimarımız, mühendisimiz, yüzlerce akademisyen hocamız, on binlerce işçi kardeşimizle yeni yerleşim yerleri için sahada kapsamlı bir çalışma yürütüyoruz.

11 ilimizde toplamda 506.739 afet konutu ve 143.271 köy evi ile beraber toplam 650.010 konut inşa edeceğiz.

Tabi burada yapımına başladığımız konutlar şehrin kültürünü ve dokusunu yansıtan projeler. Bölgeye ait değerlerin korunması çalışmalarını da yürütüyoruz. Yöresel mimariyi muhafaza ederek, depreme dayanıklı ve güvenli konutlar yapıyoruz. Her şehrimizin kendisine has mimarisi ve kültürel yapısını koruyoruz.

Hamdolsun, Ramazan Bayramı'nın ikinci gününde de, Sayın

Cumhurbaşkanımızın teşrifleriyle Gaziantep ve Kahramanmaraş'ta yapımını tamamladığımız ilk köy evlerini depremzede kardeşlerimize teslim ettik. Hem depremzede kardeşlerimiz hem de bizler çifte bayram yaşadık.

Köy evlerimizin sözleşmelerini depremden 15 gün sonra yapmıştık. 2 ay içerisinde de inşaatlarını tamamladık.

Gaziantep, Nurdağı Mesthüyük Köyü'nde 3 adet,

Gaziantep, Nurdağı Belpınar Köyü'nde 4 adet,

Kahramanmaraş Türkoğlu Özbek Köyü'nde 3 adet olmak üzere 10 köy evimizi afetzede kardeşlerimize teslim ettik.

Aynı hızla hem konutlarımızın hem köy evlerimizin hem sanayi sitelerimizin ve sosyal donatılarımızın inşaatlarını da sürdürüyoruz.

Şu an nereye gidersek gidelim bir depremzede kardeşimizle karşılaşıyoruz. Bütün Türkiye depremzede kardeşlerimize kucak açtı, evini açtı, gönlünü, sofrasını açtı. Bir ekşiğiniz var mı diye sorduğumuz zaman devlete, kadirşinas milletimize dua ediyor. Bizden de söz istiyorlar. Evlerimizi bir an önce yapın diyorlar. Memleketlerine bir an önce dönmek istiyorlar. Biz de kardeşlerimizi kendi yuvalarına bir an evvel kavuşturmak için var gücümüzle çalışıyoruz.

“

Netice itibariyle 2019 tarihinden itibaren ülkemizde de Avrupa ülkelerinde bulunan uygulamalara benzer şekilde artık yetkin müteahhitlik uygulamasına geçildi.

Sayın bakanım müteahhit sayıları ile ilgili sosyal medyada sıklıkla atıf yapılan Almanya'da 3500, Avrupa'da 25.000, Türkiye'de ise 350.000 müteahhit olduğu yönünde bir bilgi var. Bu paylaşımı esas alarak değerlendirmenizi almak ister; barınma temel ihtiyaç iken, inşaat sektörünü para kazanılan veya yatırım aracı olarak değerlendirilen bir alan olmaktan çıkarmayı düşünüyor musunuz? diye sormak isteriz.

Türkiye'de 500 binden fazla müteahhit var iken 2019 yılında yaptığımız düzenleme ile müteahhitlik yapabilmek için ekonomik ve teknik yeterlik uygulamasına geçtik. Buna göre yapılacak işin büyüklüğüne göre ekonomik ve mali yeterliği sağlayanlar Bakanlıkça yetkilendiriliyor. Yapılan düzenleme ile müteahhit sayısı 500 binden 100 bine düştü. Üstelik bu 100 bin müteahhidin 70 binini 2000 metrekareden küçük işleri yapmaya yetkili en alt grup müteahhitler oluşturuyor. En alt grup küçük işleri yapabilen H grubu müteahhitler hariç A grubu ile H arasındaki müteahhit sayımız 30 bin civarına düştü. Netice itibariyle 2019 tarihinden itibaren ülkemizde de Avrupa ülkelerinde bulunan uygulamalara benzer şekilde artık yetkin müteahhitlik uygulamasına geçildi.

Sayın bakanım, deprem, şehir ve mimarinin ruhu denildiğinde akla ilk gelen yer İstanbul. Olası büyük depremden önce İstanbul planınız nedir? İstanbul'un yükünün hafifletilmesi noktasında projeleriniz var mı? Mesela, bu kapsamda 'Kanal İstanbul' projesi, İstanbul'un yeniden imarı noktasında nasıl bir öneme sahip?

Kanal İstanbul, İstanbul Boğazı'ndaki gemi geçişlerinden dolayı olabilecek kazaların önlenmesi ve emniyeti açısından önemli. Diğer taraftan, İstanbul içerisindeki riskli yapıların yoğun bulunduğu alanlardaki yapı ve nüfus yoğunluğunun azaltılması için Kanal İstanbul çevresindeki rezerv alanlarına bu nüfusun taşınması için önemli. Böylece hem riskli alanlardaki nüfusun can güvenliğini sağlayabileceğiz hem de yapı yoğunluğu olan riskli bölgelerin yoğunluğunu azaltacağız.

İstanbul'da 500 bini Avrupa ve 500 bini Asya yakasında olmak üzere 2 rezerv alanda yeni şehirlerin kurulmasına yönelik planlamalarımızı başlattık. Şehrin iki yakasında, çeperlerinde yapacağımız bu konutlar uydu kent modelinde olacak.

Bu iki alan için hem Anadolu hem Avrupa yakasında 130 milyon metrekare yere ihtiyacımız var. Bunu da rahatlıkla sağlayaca-

biliriz. Bu anlamda yerlerin belirlendiğini söyleyebilirim.

Bu alanlarda yapılacak konutlar İstanbul'a ilave nüfus gelmeyecek şekilde, sadece riskli binasını dönüştürmek isteyen vatandaşlarımız için kullanılacak. Bu anlamda hedefimiz İstanbul'un mevcut merkezi nüfusunu deprem riski az olan çeperlere doğru dağıtmaktır.

Bunun yanı sıra hâlihazırda 500 bin konutu da yerinde dönüştüreceğiz. Bu çalışmayla 1.5 milyon konutu dönüştürerek, 6 milyon İstanbullu kardeşimizi güvenli alanlara taşıyacağız.

İstanbul'un içindeki sağlıksız konutları dönüştürürken boşalan alanlardaki binaları da bir an önce yıkıp yeni yeşil ve sosyal donatı alanları inşa edeceğiz. Yeni toplanma alanları kazanaacağız. İstanbul'un trafiğini rahatlatacağız. Havasını, suyunu, derelerini temizleyeceğiz.

İstanbulumuzda, 1.5 milyon konutumuzun temellerini Gaziosmanpaşa'dan, Sayın Cumhurbaşkanımızın teşrifleriyle attık. **"Ben de evimi ekonomik olarak zorlanmadan, devletimi de yanımda görerek dönüştürmek istiyorum"** diyen kardeşlerimize, Ramazan Bayramı'nın birinci gününde, Cumhurbaşkanımız müjdemizin detaylarını açıkladılar. Ben inanıyorum ki yüzbinlerce İstanbullu kardeşimiz, o gün adeta çifte bayram yaşadı.

Kampanyamızın detayları hazır. Evini kentsel dönüşüme sokması gereken vatandaşlarımıza ciddi bir ödeme kolaylığı sağlıyoruz. Milletimizin üzerinden yük alıyoruz. Bu kampanya ile kentsel dönüşümde ciddi bir ödeme kolaylığı sağlıyoruz. Böylece vatandaşlarımızın gönüllü katılımını sağlayarak, onların rızasını alarak, hiç kimseyi mağdur etmeden İstanbul'da kentsel dönüşüm çalışmalarını daha da hızlandırmış olacağız. Devlet ve millet olarak el ele vererek kentsel dönüşümü gerçekleştireceğiz.

İstanbul kentsel dönüşüm çalışmalarımız zincirleme olarak başka çalışmaları da beraberinde getirecek. Az önce de bahsettim; şehrin içindeki yoğun yapılaşmayı ortadan kaldırarak, İstanbul'a yeni sosyal donatı ve yeşil alanlar kazandıracaktır.

Bu anlamda çocuklarımızın, İstanbullu kardeşlerimizin yeşil alan ihtiyacını karşılayacak, eğitim ve sağlık hizmetlerini eksiksiz bir şekilde almasını sağlayacağız. Kuracağımız yeni şehirleri; teknoloji geliştirme bölgesi, fuar, kültür ve kongre merkezlerinin yanı sıra turizm alanlarıyla destekleyeceğiz.

Bölgede gününbirlik deniz ulaşımı sistemini geliştirerek metro, metrobüs ve diğer ulaşım akslarıyla entegrasyonunu sağlayacağız. Kuracağımız raylı sistemleri

“

İstanbul içerisindeki riskli yapıların yoğun bulunduğu alanlardaki yapı ve nüfus yoğunluğunun azaltılması için Kanal İstanbul çevresindeki rezerv alanlarına bu nüfusun taşınması için önemli.

”

*Bu çalışmayla
1.5 milyon konutu
dönüştürerek,
6 milyon İstanbullu
kardeşimizi güvenli
alanlara taşıyacağız.*

üçüncü köprü ve Marmaray geçiyle entegre ederek İstanbul'u daha ulaşılabilir hale getireceğiz.

Böylece şehrin altyapı ve trafik sorununu da tamamen çözeceğiz. Marmara bölgesindeki yoğunluğun azaltılması için yeni endüstriyel gelişim alanları ve lojistik hatları oluşturacağız.

Sadece İstanbul'u tek başına değil, tüm Marmara'yı, Trakya'yı da içerecek şekilde, konutları, sanayisi, kültürü, ticaretiyle geliştirecek, olası depreme karşı hazırlayacağız. Bu kapsamda Afetlere Karşı İstanbul Mekânsal Strateji Planı'nı hayata geçiriyoruz. Aynı anlayışla Ege Bölgemizde de benzer bir çalışmayı hazırlayacağız.

İstanbul'dan başlatacağımız rezerv şehir projemizi deprem tehlikesinin yüksek olduğu bölgelerde de yaygınlaştıracacağız. Kahramanmaraş merkezli yıkıcı depremlerin olduğu bölgelerden başlamak üzere 7 coğrafi bölgede 7 rezerv şehir projesinin projelendirme çalışmalarını başlatacağız.

İstanbul'da kentsel dönüşüm çalışmalarına ivme kazandıracak **"Yarısı Bizden"** kampanyasını açıkladık. Bu kampanyayla vatandaşlarımıza çok büyük bir ödeme kolaylığı sağlıyoruz.

Kampanya kapsamında ister yerinde ister rezerv alanda kentsel dönüşüme girecek evlerin maliyetinin yarısını devlet olarak biz

karşılacağız. Dört gün içerisinde ciddi bir başvuru oldu. Başvurularla eş zamanlı olarak sahada incelemelerimizi de başlattık.

250 uzmandan oluşan 14 sabit 60 mobilize ekip oluşturduk. Bunun yanı sıra İstanbul'un birçok ilçesinde de ofislerimiz hazır. Ekiplerimiz bir yandan gün içerisinde sahada başvuru yapan vatandaşımızla görüşüyor, onların taleplerini alıyor. Diğer taraftan başvuru yapılan binalarla ilgili incelemelerini yapıyorlar.

Bizim önceliğimiz yerinde dönüşümü sağlamaktır. Bu anlamda da kentsel dönüşüm çalışmalarımızı yürütürken her zaman yerinde, gönüllü ve hızlı olacak dedik.

Ama diyelim ki, hak sahibi vatandaşlarımız rezerv alandaki konutlardan faydalanmak istiyor. Bu sefer de mevcut binasının değerini rezerv alandan tercih ettiği konutun değerinden düşeceğiz. Kalan tutarın ise yarısını devlet ödeyecek.

Yani bir vatandaşımız oturduğu evin riskli yapı olduğunu tespit ettirdikten sonra kentsel dönüşüme girdiği zaman evinin maliyetinin yarısını devletimizin karşılayacağı bir finansal destek sağlamış oluyoruz.

Bugün sahada inşa ettiğimiz 2+1 konutların maliyeti 1.5 milyon, 3+1 konutların maliyeti 1 milyon 800 bin liradır.

Vatandaşlarımız 100 m² 2+1 daireye 750 bin liraya; 120 metrekare 3+1 daireye de 900 bin liraya sahip olabilecekler.

Vatandaşlarımız dönüşüm sonrası ödemesi gereken ücreti de iki şekilde ödeyebilecek.

Birinci seçenek olarak 0,79 oranla 10 yıl vadeyle uygun banka kredisi kullanabilecek.

İkinci seçenek olarak %10'u peşin, geri kalanını da 10 yıl vadeli olacak şekilde ödeyebilirler.

Devletimiz hem maliyetinin yarısını karşılayacak hem de kredi desteği verecek. Böylelikle devletimiz riskli evini dönüştürmek isteyen vatandaşlarımıza %50'nin üzerinde bir destek sağlamış olacak.

Yine ÜFE, TÜFE veya memur maaş artış oranlarından hangisi daha düşükse o oranda altı ayda bir taksitlerde artış güncellemesi yapılacaktır.

TOKİ Başkanlığımızla inşa edeceğimiz;

2+1, 100 m² konutların peşinat tutarı 75.000 TL, başlangıç taksit tutarı 5.625 TL,

3+1, 120 m² konutların peşinat tutarı 90.000 TL, başlangıç taksit tutarı 6.750 TL olacak.

Yani vatandaşlarımız maliyetin yarısına, uygun vade oranıyla ve düşük peşinatla kolaylıkla yeni evine sahip olabilecek. Tabi bu fiyatlar, ilk 6 ay içerisinde anlaşma aşamasını tamamlayıp sözleşmesini tamamlayan ilk 200 bin başvuru için geçerlidir.

Ön aşama sürecini tamamlamış, fakat 6 ay içerisinde anlaşma sürecini tamamlamamış, sözleşme yapmamış başvurular bu projeden ilk etapta yararlanamayacaklar. Vatandaşlarımız **"kendi evimi ben parsel bazında dönüştürmek istiyorum"** derse, 0,79 vade oranıyla 1 milyon 250 bin lira kredi kullanabilecek.

Yine vatandaşımız, bugün temellerini attığı-

mız 100 bin yeni rezerv konuttan almak isterse, burada da **"yarısı bizden"** diyeceğiz, aynı kolaylıkları bu kardeşlerimiz için de sağlayacağız. Kampanyamız ilk etapta sadece İstanbul'da geçerli olacak. Süreç içerisinde deprem riski yüksek olan diğer illerimizde de başlatacağız.

Tabi **"Yarısı Bizden"** kampanyasına başvuran vatandaşlarımız için İstanbul'da 3.500 lira olan kira yardımı tutarını 5.250 liraya çıkarıyoruz. Bu süreçte 10.500 TL taşınma ve aylık 5.250 TL kira yardımı yapacağız.

Sayın bakanım, bütün bu değerlendirmeleriniz çerçevesinde okuyucularımıza iletmek istediğiniz son mesajınızı alabilir miyiz?

Son olarak şunları belirtmek isterim; sayın cumhurbaşkanımızın önderliğinde 21 yıldır, tarihimizden, kültürümüzden, inancımızdan, medeniyetimizden aldığımız ilhamla çalışmalarımızı yürüttük, yürütmeye de devam ediyoruz. Uzak yakın demeden 7 coğrafi bölgede, 81 şehirde, 972 ilçemizde, 780 bin kilometrekare vatan toprağının her karışında eserler üretmek için çaba sarf ediyoruz. 85 milyon vatandaşımızın her birine, ülkenin her karış toprağına, ulaştık, hizmet götürdük. Aziz milletimiz, üretilen bu eserlerin, götürülen tüm hizmetlerin arkasında kararlılıkla durduğu müddetçe biz her şeyin en güzeline layık yüce milletimiz için hizmetkar olmaya devam edeceğiz. Mevla milletimize zeval vermesin, birlikteliğimize kast edenlere de fırsat vermesin duasıyla bütün okuyucularımıza muhabbetlerimi sunuyorum.

Adalar Denizi'nde Türk - Yunan Gerilimi

DR. ÖĞR. ÜYESİ LEVENT ERSİN ORALLI

ADALAR Denizi'ne ilişkin sorun alanları, deniz yatağından kıta sahanlığına, karasularından hava sahasının sınırlarının tespitine kadar geniş bir coğrafyada çok yönlü olarak Türk - Yunan ilişkilerinin temel sorun alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak bu durum "Ege Sorunu" şeklinde anılsa da biz çalışmamızda Katip Çelebi'nin 1656 tarihli *Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l-Bihar* eserinde kullandığı şekliyle "Adalar Denizi" terimini kullanmayı tercih edeceğiz.

Türkiye açısından Adalar Denizi bölgesindeki temel sorunlar; kıta sahanlığı, kara suları, hava sahası, adaların silahlandırılması, bazı ada ve adacıkların egemenliği konusu şeklinde ele alınabilir. Türkiye bu meselelerin hallinin müşterek iyi niyet ve hakça bir müzakere sürecinden geçtiği değerlendirmesini yaparken, Yunanistan temelde müzakere edilmesi gereken bir mesele olmadığını fiili durumun devamının hukuki anlamda da desteklendiği değerlendirmesini yapmaktadır. Yunan tezleri sadece egemenlik alanlarının ve deniz yetki sahalarının belirlenmesi açısından hukuki bir sürecin yürütülebileceği anlayışından kaynağını almaktadır. Türkiye'nin tarafların ortak bir irade ile oluşturabilecekleri çeşitli siyasi ve hukuki komisyonlar marifetiyle, hakkaniyet ölçüsünde iki taraflı bir sürecin yönetilebileceği yaklaşımı; Yunanistan tarafından daha ziyade Birleşmiş Milletler nezdinde Uluslararası Adalet Divanı'nın karar alabileceği bir çözüm önerisiyle reddedilmektedir. Bu noktada Adalar Denizi'ndeki temel sorun sahalarının tanımlanmasında da, çözüme ilişkin yöntemlerin tespitinde de önemli bir çözümsüzlüğün olduğunu göstermektedir ki, bu durum krizin çatışma riskine doğru derinleşmesine yol açmaktadır.

Türkiye açısından Adalar Denizi bölgesindeki temel sorunlar; kıta sahanlığı, kara suları, hava sahası, adaların silahlandırılması, bazı ada ve adacıkların egemenliği konusu şeklinde ele alınabilir.

Adalar Denizi'ne ilişkin sorun alanları özellikle 1970'li yılları ikinci yarısından itibaren ön plana çıkmaya başlamıştır. Kıbrıslı Rumların Yunanistan'dan adlığı destekle Kıbrıs Adası'nı tek yapılı ve tek etnik kökenden oluşan bir zemine doğru silah zoruyla yöneltme girişimleri ve Türkleri adadan çıkarmak ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını (*ENOSİS*) sağlama girişimleri neticesinde belirgin şekilde gerek siyasetin gerekse uluslararası hukukun gündemine taşınmıştır. Türkiye'nin 1974 yılında gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış harekatı ve adada iki yapılı bir düzenin kurulmasının zorunluluğuna işaret etmesiyle birlikte gerek Doğu Akdeniz gerekse Adalar Denizi bölgesine ilişkin egemenlik alanlarının tespiti jeopolitik açıdan ve Türkiye'nin güvenliği bağlamında çok daha önemli bir noktaya taşınmıştır.

Gayri askeri statüye sahip olması gereken adaların silahlandırılması, Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını görmezden gelen kıta sahanlığı uygulaması, egemenliği devredilmemiş adalarda provakatif eylemlerle gündeme gelen sorun kalemleri Adalar Denizi'nde istikrar bozan ve gerginliği tırmandıran başlıca gelişmeler olarak okunmaktadır. Ancak özellikle enerji alanlarının tespiti, hidrokarbon yataklarının sismik araştırmalar neticesinde belirlenmesi, enerji nakil hatlarına ilişkin güvenlik endişelerinin tırmanması ve Türkiye ile Libya arasında 2019 yılında deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin imza edilen protokollerle birlikte, Türkiye "*Derin Deniz Uykusu*"ndan uyanmış ve hakça bir çözümün bu coğrafyanın yarınları için en geçerli seçenek olduğunu, sürecin diplomatik vasıtalarla giderilmesi gerektiğinden dem vurmuştur.

Adalar Denizi'ne dair sorunların temelinde Yunanistan'ın Lozan'da ortaya çıkan dengeli süreci kendi lehine çevirme ideali bulunmaktadır ki, bu durum bir süre sonra bölgeyi bir "*Yunan Gölü*" noktasına taşıyacak girişimleri de beslemektedir. İkili ve çok taraflı antlaşmalarla kendisine devredilmemiş olan ada ve adacıklar üzerinde hak iddia etme girişimleri, karasularından çok daha geniş boyutlu bir hava sahasına dair iddialar ve tüm adaların kıta sahanlığına sahip olması gerektiğine ilişkin tezlerinde tamamı uluslararası teamül hukukuna ve ahde vefa ilkesine aykırı olmakla birlikte, bu yaklaşımın altında Megali İdea (*Büyük Yunanistan için büyük fikir*) ideolojisi çerçevesinde izlediği politikalarla şekillenmiş bir arayış yatmaktadır (*Kalelioğlu, 2008; 109*). Mevzubahis arayış, yüzyıllardır Türk egemenliğinde olan adaların önemli bir bölümünün, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında dönemin büyük güçlerinin telkinleriyle Yunanistan'a devredilmiş olmasından kuvvet bulmaktadır. Adalar Denizi coğrafyasında, tüm devletlerin ortak kullanımına uygun

Adalar Denizi'ne dair sorunların temelinde Yunanistan'ın Lozan'da ortaya çıkan dengeli süreci kendi lehine çevirme ideali bulunmaktadır ki, bu durum bir süre sonra bölgeyi bir "Yunan Gölü" noktasına taşıyacak girişimleri de beslemektedir.

Yunanistan'ın kuruluşundan bugüne kadar imzalanan antlaşmalar değerlendirildiğinde, hangi adaların hangi statüler dahilinde Yunanistan'a bırakıldığı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

olan açık deniz alanlarının daraltılması ve bölgenin büyük bir kısmının Yunan karasuları olarak tanımlanması Yunanistan'ın nihai tezinin varabileceği hukuki sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Adalar Denizi'ne Dair Sorun Alanlarının Hukuksal Boyutu

Adalar Denizi'ne ilişkin uyuşmazlığın temelinde dar bir coğrafi yapıya sahip olan denizdeki nihai sınırların belirlenmemiş olması bulunmaktadır. Türkiye açısından bu coğrafya kendine has özelliklerle bezenmiş yarı kapalı bir denizdir. Bundan kaynaklı olacak şekilde, çok taraflı antlaşmalar ve uluslararası normlara ikin işlev arayışlarından ziyade, Türkiye ve Yunanistan arasında istişareye dayalı oluşturulacak bir çözüm mekanizması kurulmalıdır (Yaycı, 2020; 7).

Yunanistan'ın bakış açısında ise Adalar Denizi bir açık deniz özelliği taşımaktadır ve kendine has bir coğrafi pozisyondan ziyade çok taraflı mutabakatlar ya da deniz hukuku alanına ilişkin uluslararası antlaşmaların izlenmesi metoduyla sorun alanları çözüme kavuşturulabilecektir. Çözümün Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı noktasında ortaya çıkabileceğine dair kanaat şüphesiz Batılı devletlerin kendisine destek olacaklarına ilişkin genel kabulden güç almaktadır. Bu şekilde bir dayatmacı yaklaşım meselenin hallini mümkün kılmamaktadır ki Yunanistan'ın kuruluş dönemi itibariyle ortaya çıkan metinlerden bugüne kadar imzalanan antlaşmalar değerlendirildiğinde, hangi adaların hangi statüler dahilinde Yunanistan'a bırakıldığı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

- 1829 Edirne Anlaşması sonucunda Batı Ege adaları Yunanistan'a bırakılmıştır.
- I. Balkan Savaşları'nın sonunda imzalanan 1913 Londra Anlaşması'na göre Osmanlı'dan fiilen ayrılan Girit Adası'nın geleceğine Balkan devletleri karar verecektir.
- Yine 1913 Londra Antlaşmasıyla Doğu Ege adalarının geleceğine İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya- Macaristan ve Rusya karar verecektir.
- 1914 Tebligatları ile On İki Ada İtalya'ya ve Doğu Ege adaları silahsızlandırılmış statü koşuluyla Yunanistan'a bırakılmıştır.
- Lozan Barış Anlaşması'nın 6. maddesi uyarınca, kıyı devletinin deniz sınırları kıyıya üç deniz milinden daha yakın ada ve adacıkları kapsamaktadır. Türkiye ana karasından üç deniz mili açıklıkta bulunan adalar Türkiye'ye bırakılmıştır.
- Lozan Barış Anlaşması'nın 13. maddesi, Yunanistan'ın egemenliğinde bulunan Doğu Ege adalarının silahsızlandırılmasını öngörmektedir.

- Lozan Barış Anlaşması'nın 14. maddesi, Gökçeada ve Bozcaada için özerk bir yönetim öngörmektedir. Bu adalarda yaşayan halk mübadelenin tarafı olmayacak, ikametlerinde bulunmaya devam edeceklerdir.
- Lozan Barış Anlaşması'nın 15. maddesi, Türkiye'nin On İki Ada üzerindeki egemenlik hakkını terk ettiğini hükme bağlamıştır.
- Lozan Barış Anlaşması'nın 15. Maddesi ayrıca, Meis adasındaki egemenlik haklarından da Türkiye'nin feragatte bulunduğunu belirtmektedir (*Soysal,2000; 92*).
- Lozan Barış Anlaşması'nın 16. maddesi , bu antlaşmada belirtilen alanlar dışında kalan adalardaki egemen yetkilerinden Türkiye'nin feragat ettiğini belirtmektedir ki, bugün tartışılan konulara ilişkin zemin kaynağını buradan bulmaktadır. Egemenliği terk edilmiş adaların bulunduğu aşıkardır; ancak bu adaların Yunanistan'a ait olduğuna dair hukuki bir metin bulunmamaktadır ki, bu durum egemenliği belirsiz, gri statüdeki adalar konseptine vücut vermektedir.
- 1947 Paris Barış Anlaşması'nın 14. maddesi uyarınca, On İki Ada'nın egemenliği İtalya'dan Yunanistan'a devredilmiştir. Yine ilgili metinde, bu adaların silahsızlandırılmış statüsünün devam edeceği belirtilmiştir. Türkiye'nin Paris Antlaşması'na taraf olmamasından kaynaklı olarak, bu adaların silahlandırılmasıyla ilgili atılacak adımlara karşı bir tepki geliştiremeyeceği Yunanistan'ın öne sürdüğü yaklaşımlardan bir tanesini oluşturmaktadır.

1958 ve 1982 tarihli deniz hukukuna ilişkin uluslararası sözleşmelerde de Adalar Denizi coğrafyasını doğrudan ilgilendiren birtakım hükümler mevcuttur. Türkiye'nin taraf olmadığı bu metinlerde; karasularının 12 mile kadar genişletilebileceği, adaların da karasuları ve kıta sahanlığına sahip olabileceği, adalara ait münhasır ekonomik bölge, bitişik bölge ve hava sahası gibi egemenlik alanlarının destekleyici coğrafyalarının söz konusu olabileceğine dair hükümler bulunmaktadır. Türkiye'nin BM bünyesinde hazırlanan Deniz Hukuku çerçeve sözleşmelerine taraf olmaması ve önemli çekinceler gündeme getirmesi, tüm deniz alanlarının yetki kabiliyetinin aynı koşullarda gerçekleşmesinin söz konusu olamayacağına dair görüşüyle örtüşmektedir. Bazı deniz alanlarında özel düzenlemelere ihtiyaç duyulmakta ve kıyıdaş devletler meselelerinin halli adına ortak bir mutabakat zemini oluşturarak müzakerelerde bulunmaktadırlar.

1947 Paris Antlaşması'nda adaların gayri askeri statüsüne ilişkin net bir vurgu olduğu gibi, adalarda sadece asayişe dair kolluk birimlerinin görev yapabileceği, ağır silahlı bir yapının bulunamayacağına dair açık hükümler önceleri gizli şekilde, son dönemde ise açık şekilde çığnenmektedir.

Adaların Egemenlik Sorunsalı ve Silahlandırılma Gayretleri

Doğu Ege Adaları, On İki Ada gibi bir takım alanların hangi devlete ait olduğu ve egemenlik yetkisinin hangi ülke tarafından kullanılacağı açık şekilde belirtilmiş olmasına karşın; açık irade ile beyan dışı bırakılan ve egemenliği belirli olmayan adaların varlığı Adalar Denizi için hukuken çözüme kavuşturulması gereken meselelerden bir tanesidir. Bu sorun özellikle 1995 yılında Kardak Adası'na Yunanistan bayrağı asılmasına ilişkin bir provakatif eylemle gündeme gelmiş ve bu kara parçalarının sayısının 150 civarında olduğu tespit edilmiştir. Türkiye söz konusu olan adacıkları gri alanlar olarak tanımlamakladır ki, bu adacıkların egemenlik yetkilerinin kime ait olduğu hususu çekişmeli bir süreç olduğu için karşılıklı bir müzakere süreci ile belirlenmelidir.

Türkiye halefiyet doktrininden hareketle, Yunanistan'a bırakılan adaların isimlerinin çeşitli antlaşma metinlerinde tek tek sayılma yoluyla belirlendiğine işaret etmektedir. Gerek Yunanistan' gerekse İtalya'ya bırakılmış olan adalar sayılmıştır. Bu durumda ismi zikredilmeyen ve antlaşmalarla güvence altına alınmayan adalar, Osmanlı devletinin hukuksal olarak halefiyet yetkisi Türkiye Cumhuriyeti'ne geçtiği için Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenlik alanına dahildir. Üstelik Yunanistan'ın Lozan Antlaşması'na aykırı şekilde 3 mil yerine 6 millik bir karasuları iddiasında bulunması noktasında da Türkiye Anadolu kıyılarından 6 mil boyunca uzanan alanlarda kalan tüm kara alanlarının egemenlik yetkisinin otomatik olarak Türkiye'ye ait olduğunu beyan etmektedir. 1932 tarihli Türk-İtalyan toplantı tutanakları, adalarla ilgili Türkiye'nin yetki devrinde bulunabileceğine dair yorumlar içermektedir; ancak bu toplantıların sonuca iki taraf arasında nihai bir uzlaşma zemini sağlamamıştır ve bir antlaşma metni ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla sadece müzakere edilen bir sürecin iki ülke arasındaki hukuki bir süreç için delil niteliği taşımayacağı gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya egemenliği kendisine ait olan alanlardan dahi çekilmek durumunda kalmıştır. Bu bağlamda Türkiye ile Yunanistan arasında sınır sorunları ve adaların belirsiz statüleri hususunda mutabakat zaptına dahi varmamış hukuksal kaynakların bağlayıcı bir hükmü olmadığı açıktır.

Gayri askeri statüde kalmak koşuluyla Yunanistan'a devredilen adaların -özellikle Kıbrıs Barış Harekatının ardından, antlaşma koşullarında köklü değişiklik olduğu teziyle- Yunanistan tarafından tanınmaması ve koşulların çığnenerek askeri statüye dahil ediliyor olması; bugün gelinen noktada Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü'ne (NATO) üye olan iki devletin karşı karşıya geldiği askeri açıdan sorunlu bir alandır. Yukarıda zikrettiğimiz çok sayıda antlaşma metninde ve Türkiye'nin taraf olmadığı 1947

Paris Antlaşması'nda adaların gayri askeri statüsüne ilişkin net bir vurgu olduğu gibi, adalarda sadece asayişe dair kolluk birimlerinin görev yapabileceği, ağır silahlı bir yapının bulunamayacağına dair açık hükümler önceleri gizli şekilde, son dönemde ise açık şekilde çığnınenmektedir.

On İki Ada ve onunla bağlantılı adacıkların belirli bir kısmında bugün silahlanma süreci devam etmektedir ki, bu adaların coğrafi konumu Türkiye'nin olası bir tehdit algılaması noktasında sınırlarına oldukça yakın bir pozisyonda olmalarından kaynaklı olarak milli güvenlik açısından doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır. Bu bölge, Anadolu yarımadasının bir noktada ilk cephesi niteliği taşımaktadır ki, gerek Adalar Denizi gerekse Akdeniz'den Türkiye'ye yönelebilecek olası bir deniz hareketi ya da denizden karaya çıkartma gerçekleştirilmesi noktasında temel koruma alanının içerisinde kalmaktadır.

Lozan Anlaşması'nın yukarıda bahsi geçen 12. ve 13. maddeleri söz konusu adaların silah ve askerden arındırıldığını açık bir şekilde vurgulamaktadır. Üstelik İtalya'dan Yunanistan'a devredilen adalar açısından da 1947 Paris Antlaşması önemli hükümler ve askersizleştirme sürecini net bir şekilde içermektedir. Ancak Yunanistan, Türkiye'nin Paris Antlaşması'na taraf olmamasından dolayı bu metne itiraz edemeyeceğini dolayısıyla mevzubahis adaların silahlandırılmasının Yunanistan'ın içişleri ve İtalya ile olan diyalogu üzerinden cereyan edebileceğini iddia etmektedir. Ancak 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde de belirtildiği şekliyle bazı antlaşmalar taraf olmayan devletleri de bağlayacak statüler doğurur ve koşullar belirler. Bunlardan Türkiye açısından en önemlisi de şüphesiz Lozan Barış Antlaşması'dır. Bu durum "objektif statü doğuran antlaşmalar" ismiyle anılmaktadır ve 1947 Paris Antlaşması da Türkiye'nin taraf olmamasına rağmen Adalar Denizi'ndeki statü açısından belirleyici bir pozisyonda olduğu için, antlaşmaya taraf olmayan devletler bağlamında da önem arz etmektedir. (Yılmaz, 2008; 40)

Realist politika perspektifinden ilerlendiğinde Adalar Denizi'ne dair sorun alanları son elli yıldır iki komşu ülke arasındaki temel sorun kalemini oluşturmaktadır k, şüphesiz bu suni sorun zeminin ortadan kalkması iki ülke arasındaki karşılıklı diyalogu, dostane ilişkiler ve haliyle bu bölgenin güvenlik stratejilerini de doğrudan olumlu anlamda etkileyecektir. Devletlerin çıkar üzerine kurdukları uluslararası politika gerçeklerini yadsımak mümkün değildir; ancak bu coğrafyadaki ulusal güç unsurlarının hangi devleti öne çıkardığı ve jeopolitik sürecin hangi devletin lehine cereyan ettiği değerlendirildiğinde, uzlaşma zemininin rekabetçi bir ortamdan işbirlikçi bir ortama doğru çekilmesi her iki ülke açısından da orta ve uzun vadede önemli ölçüde menfaat doğuracaktır.

Kaynakça

- Oğuz Kalelioğlu, "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 41, Mayıs 2008.
- İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, C. 1. (1920-1945), Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2000.
- Cihat Yayı, Yunanistan Talepleri Ege Sorunları Soru ve Cevaplarla, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- Muzaffer Ercan Yılmaz, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Yunan İlişkileri ve Ege Sorunu", Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, Aralık 2008.

İleri Teknolojiler ve Sanayi Çalıştayının Ardından

PROF. DR. METİN GÜMÜŞ

CİHANNÜMA Dayanışma ve İşbirliği Derneği, var olan birikimini, ülkemizin ve tüm insanlığın hayrına olacak şekilde faydaya dönüşmesi için gayret göstermekte ve bu amaçla oluşturulan ihtisas atölyeleri farklı alanlarda çalıştaylar organize etmektedir. Bu atölyelerden biri olan Bilim, Sanayi ve Teknoloji Atölyesi, Makine ve İmalat Teknolojileri alanında ön plana çıkan Çorum Hitit Üniversitesi, Çorum Valiliği ve Çorum Belediyesi işbirliği ile 2-3 Aralık 2022 tarihlerinde “İleri Teknolojiler ve Sanayi” çalıştayını düzenlemiştir.

Hitit Üniversitesi, YÖK tarafından yürütülen Yükseköğretim Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi'ne dahil olan ilk 15 üniversite arasında yer alarak Türkiye'de Makine ve İmalat Teknolojileri alanında ihtisaslaşan tek üniversite olma özelliğini taşımaktadır. Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Programı kapsamında üniversitelerin belirlenen ihtisaslaşma konularında bölgelerinin potansiyelini harekete geçirecek, üniversite-sanayi iş birliğini kuracak ve bu sayede bölgelerinde üretilen ekonomik değeri artıracak projeler geliştirmeleri hedeflenmektedir.

Ülkemizin ve bölgenin Makine ve İmalat Teknolojileri alanlarında kalkınmasına katkıda bulunmak ve Hitit Üniversitesi'nin yine aynı alanda ihtisaslaşmasına hız vermek amacıyla organize edilen çalıştayda; yenilikçi odaklı makine ve imalat teknolojilerinin geliştirilmesine,

Çalıştay'da, akademisyen, bürokrat, sanayici ve iş adamlarında oluşan alanında uzman 112 katılımcı ile 6 ana başlıkta çok sayıda konu ele alınmıştır.

yüksek katma değerli ürün ve üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine, bu alanlarda gelişmiş ülkeler ile rekabet edilebilirliğin artırılmasına ve bu faaliyetler sürdürülürken bölgenin doğal güzelliklerinin ve kültürel zenginliklerinin muhafaza edilip gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi için sürdürülebilir ekolojik yaklaşımların geliştirilmesine dikkat çekilmesi hedeflenmiştir. Bu minvalde çalıştayın ilk gününde bir açış paneli gerçekleştirilirken ikinci günde altı farklı konuda oluşturulan ve alanında uzman katılımcıların yer aldığı masalarda üç oturumda konular ayrıntılı olarak müzakere edilmiştir.

Çok sayıda farklı yükseköğretim kurumlarından akademisyenler, sanayici ve iş adamları, Milli Savunma Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı başta olmak üzere, TÜBİTAK, KOSGEB, ÖSYM, MÜSİAD, İSO, SAHA-İstanbul gibi kurum ve kuruluşlardan ve Çorum'un sanayicisi, ilgili akademisyenleri ve bürokratları olmak üzere 112 katılımcı ile düzenlenen çalıştayın ilk gününde makine ve imalat sektörünü konu alan bir panel gerçekleştirilmiştir. Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Metin Gümüş moderatörlüğündeki bu panelle Milli Savunma Bakan Yardımcısı Muhsin Dere, Milli Teknolojiler Genel Müdürü Zekeriya Coştu, SAHA Genel Sekreteri İlhami Keleş ve MÜSİAD Genel Başkan Yardımcısı Osman Çalışkan katılarak ileri teknolojiler ve sanayi hakkında bilgi paylaşımında bulunmuşlardır. Çalıştayın açılışında konuşan Muhsin Dere, Türkiye'de savunma sanayinin yerlilik oranının yüzde 20'lerden yüzde 80'e ulaştığını belirtmiştir. Milli Teknoloji Genel Müdürü Zekeriya Coştu ise Türkiye'de sanayinin yanı sıra teknolojiye de önemli bir kapasiteye ulaşıldığına dikkati çekmiştir.

Çalıştayın ikinci gününde, 1. masada İthalata bağımlılığı azaltmak ve karlılığı artırmak, 2. masada Akademisyenlerin katma değer artırıcı faaliyetlerde bulunması ve üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi, 3. masada Uygulamalı eğitimin etkinliğinin artırılması, 4. masada Finansal kaynak ve teşviklerin verimliliği, 5. masada Kurumsal ve dijital dönüşüme uyumun artırılması, 6. masada Ar-Ge'den Ür-Ge'ye geçiş iyi uygulamaları konuları alanında uzman akademisyenler, bürokratlar ve sanayiciler tarafından müzakere edilmiştir.

Çalıştayın kapanış panelinde; moderatörler tarafından masalarda yapılan müzakereler hakkında kısa değerlendirmeler yapılmıştır. Çalıştayın kapsamlı raporu çalıştay düzenleme kurulunun yapacağı değerlendirme çalışmaları sonrasında kamuoyu ile paylaşılacaktır.

*Milli Savunma Bakan
Yardımcısı Muhsin Dere,
Milli Teknolojiler Genel
Müdürü Zekeriya Coştu,
SAHA Genel Sekreteri
İlhami Keleş ve MÜSİAD
Genel Başkan Yardımcısı
Osman Çalışkan katılarak
ileri teknolojiler ve sanayi
hakkında bilgi paylaşımında
bulunmuşlardır.*

Aile ve Gençlik Çalıştayı Serencamı

PROF. DR. ORHAN KOÇAK

CİHANNÜMA Derneği, toplumsal sorunlara medeniyet zaviyesinden çözümler sunmak amacıyla 2021 yılında yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Bu doğrultuda akademik çalışmalar yapmak amacıyla sosyal, ekonomik ve teknolojik sorunlara yönelik atölyeler kurulmuş ve her bir atölye kendi içinde de belirlenen alt konulara uygun olarak çalışmalara başlamıştır. Günümüzün işsizlik, göçmenler, yoksulluk gibi en önemli sosyal sorunlarından biri olan aile ve gençlik ile alakalı çalışmalar yapmak amacıyla Şenel Kızılca'nın başkanlığında Aile ve Gençlik Atölyesi kuruldu.

Aile ve Gençlik Atölyesi altında Aile, Gençlik ve Kuşak Çatışması, 15 Temmuz Sonrası Gençliğin STK'lara Bakışı, ve Gençlik ve Teknoloji Bağımlılığı başlıkları ile alt çalışma grupları oluşturuldu. Bu grupların her birine, araştırma ve yazım sürecine gönüllü olarak akademisyen, uzman ve politika yapıcılardan oluşan 12-15 arasında katılımcı destek vermiştir. Şahsımın mesul olduğu Gençlik ve Teknoloji Bağımlılığı konusunda çalışan grup 15 katılımcı ile çalışmalara 2022 yılı Ocak ayı itibariyle başladı. Grup içerisinde destek veren arkadaşlarımızla yapmış olduğumuz literatür araştırmalarımız neticesinde dijital teknoloji kullanımının okul çağında önemli oranda arttığı ve bunun bağımlılığa doğru giden bir risk taşıdığını tespit ettik. Dolayısıyla, lise çağındaki öğrencilerimizle aile, arkadaş, rekreasyonel faaliyetleri (*sosyal, kültürel, fiziksel, eğitimsel, gönüllü ve dini faaliyetler*), iyi oluş halleri ve akıllı telefon bağımlılıklarını kapsayan bir nicel çalışma modeli dizayn edildi. Bu araştırmayı Türkiye'nin farklı liselerinde yapabilmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ve

Dijital teknoloji kullanımının okul çağında önemli oranda arttığı ve bunun bağımlılığa doğru giden bir risk taşıdığını tespit edilmiştir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı'ndan gerekli yasal izinler alındı. İki aylık araştırma sürecinden ve elde edilen verilerin işlenmesinden sonra ilk bulgular değerlendirildi. Nihayetinde ailenin ve rekreasyonel faaliyetlerin gençlerin iyi oluş hallerini ve akıllı telefon bağımlılığı risklerini azalttığı tespit edilmiştir. Ancak, arkadaşın ise akıllı telefon bağımlılığı riskini artırdığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla ailenin, arkadaşların ve yapılan rekreasyonel faaliyetlerin teknoloji bağımlılığında önemli aktörler ve unsurlar oldukları anlaşılmıştır.

Cihannüma'nın yönetiminin yapmış olduğu farklı istişarelerde aile ve gençlik kaynaklı sorunların yaygın ve sosyal problemleri tetikleyici olduğu kanaati hâsıl olunca şahsımın Aile ve Gençlik Çalıştay'ının Kayseri'de yapılması sorumluluğunu almamla ilgili teklifi kabul ettim. Bu amaçla hızla hem akademik çalışmaların hazırlığını yapacak hem de Kayseri'de bizleri destekleyecek olan Cihannüma Kayseri yönetiminden beklentilerimizi belirleyecek bir Aile ve Gençlik Çalıştay koordinasyon kurulunu kurduk. Bu kurul ile her hafta toplantılar yaptık. Özellikle Kayseri ile koordinasyonun aksamadan sağlanması amacıyla Kayseri Cihannüma yönetiminden arkadaşlarımız haftalık toplantılarımıza düzenli olarak katıldılar. Zaman zaman karşılaşılan sorunları daha çok istişarelerle ve ortak akli devreye sokarak çözebildik. Dolayısıyla Kayseri Cihannüma'nın, imkanların el verdiği, olabilecek en iyi yerel desteği sağladıklarına şahid olduk. Bu anlamda, Kayseri Valiliği, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Talas Belediyesi, Kayseri Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi'nin Aile ve Gençlik Çalıştay'mıza verdikleri destekler bizlerin motivasyonunu daha da artırmış oldu.

Çalışmaya katkı verebilecek katılımcılar, komisyonda bulunan her bir arkadaşımızın ve tanıdık olan akademisyen ve uzmanların referansları iletişim kurularak davet edildiler. Ancak, katılımcıların farklı bakış açılarına sahip olmaları amacıyla akademisyenlerden, politika yapıcılardan, kamu ve özel sektörde çalışan uzmanlardan ve STK temsilcilerinden oluşmasına özen gösterdik. Davet edileceklerin, daha önceden yoğun istişareler neticesinde tespit ettiğimiz sekiz farklı konudan hangisinde destek verecekleri belirlendi ve her biri ile tek tek görüşülerek konu ve katılım hakkındaki teyitleri sağlanmış oldu. Çalıştayın afiş, kırtasiye gibi ihtiyaçları ve de yolculuk, konaklama, toplantı mekânları ve diğer ihtiyaçlar için gerekli hazırlıklar ve destekler Cihannüma Kayseri yöneticilerinin temin ettikleri resmi sponsorlar tarafından gerçekleştirildi. Çalıştay öncesi yapılan toplantılar sayesinde çalıştay gününde süre verimli kullanılmış ve bu sayede programa Kayseri'nin tarihi mekanlarının ve müzelerinin gezilmesi dahil edilmiştir.

İstişarelerde aile ve gençlik kaynaklı sorunların yaygın ve sosyal problemleri tetikleyici olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

*Aile ve gençlik konusu
“Bağımlılık, Dini ve Manevi
Değerler, Sosyal Politikalar,
İstihdam-Kariyer, Evlilik, Aile
İçi İletişim, Kuşak Çatışması,
Gençlik ve Cinsiyet Sorunları
vb.” temalar çerçevesinde
değerlendirildi.*

Çalıştayın daha verimli olması için online teknolojilerin sunduğu tüm imkanlar kullanıldı. Bu amaçla tüm içeriklerin eş zamanlı olarak güncellenmediği bir online doküman yazılımı ve grupların daha verimli çalışmaları için online ortamda katılımcıların kendi aralarında çalışabilecekleri gruplar oluşturuldu. Bu amaçla tüm katılımcıların olduğu genel bir grup, masaların katılımcılarının olduğu her bir masa için ayrı bir grup ve masa başkanlarının olduğu bir grup kurularak çalıştay öncesinde çalıştay esnasında bilgi akışı hızla gerçekleştirilmiştir. Bu ortamlarda çalıştay oturumlarının daha verimli geçmesi amacıyla masa başkanları hocalarımızla bir toplantı gerçekleştirdik. Sonrasında masa başkanları hocalarımız hem alt başlıklar ve hem de çalıştay günü yazılacak raporların içerikleri için kendi masalarında olan katılımcılarla bir çevrimiçi toplantı gerçekleştirdiler. Çalıştayın olacağı Cumartesi günü zamanımız sınırlı olduğundan katılımcıların çalışmaya gelmeden evvel konularına hazırlık yapmalarını ve özellikle kullanılan verilerin güncel, kanıta dayalı ve atıf verilerek yazılması talep edildi. Yazılacak raporların aşağıdaki başlıkların altına uygun olacak şekilde ifade edilmesinin raporlama sürecini kolaylaştıracağı istişarelerle belirlendi.

- 1.1. Durum Tespiti
- 1.2. Çözüm Önerileri ve Eylem Planları
- 1.3. Gelecek Projeksiyonları

Aile ve Gençlik Çalıştayı ile Kayseri’de aile ve gençlik konusuna ilgi duyan mütefekkirlerin ve halkın ilgisini çekmek amacıyla bir panelin faydalı olacağını düşündük. Böyle yaparak sadece akademik dünyanın ilgisini çeken çalıştayların, öncesinde yapılan panel ile de mütefekkirlerin ve halkın da ilgisini çekmesini sağlamış olduk. Bu bakışla panelli çalıştayların, bilginin ve farkındalığın tabana yayılacağı ve daha faydalı olabileceği anlaşıl-mış oldu. Bu amaçla, Prof. Dr. Nevzat TARHAN (*Değişen Dünya’da Gençlik*), Prof. Dr. Saffet KÖSE (*Modernite ve Aile*), Dr. Şöhret KARADUMAN (*Aile, Ahlak ve Değerlerin İfsadı*) ve Prof. Dr. Orhan KOÇAK’ın (*Liselerde Teknoloji Bağımlılığı*) aile, cinsellik ve teknoloji bağımlılığı gibi günümüzün önemli konularında konuşmaları sağlandı. Cihannüma Kayseri teşkilatının yapmış olduğu tanıtımlar sayesinde 800 kişilik salonun tamamının dolduğu ve panele ilginin oldukça fazla olduğu anlaşıldı.

Çalıştay 4 Kasım Cuma günü Cuma namazından sonra açılış, panel ve 5 Kasım Cumartesi ise çalıştay oturumları paralel olarak gerçekleştirilmiştir. Kayseri Üniversitesi’nde düzenlenen çalıştayda, alanında uzman katılımcılarla oluşturduğumuz masalarda aile ve gençlik alanında yaşadığımız so-

runlar, tespitler ve beklentiler konuşuldu ve çözüm önerileri ortaya konuldu. Bu kapsamda aile ve gençlik konusu “Bağımlılık, Dini ve Manevi Değerler, Sosyal Politikalar, İstihdam-Kariyer, Evlilik, Aile İçi İletişim, Kuşak Çatışması, Gençlik ve Cinsiyet Sorunları vb.” temalar çerçevesinde değerlendirildi. Kısa bir süre içerisinde bu çıktılar bir rapor haline getirilerek ilgili kamu-özel politika yapıcılara ve paydaşlara sunulacaktır. Toplam 143 akademisyen, politika yapıcı, uzman ve STK temsilcilerinin katıldığı ikinci gün çalıştay oturumlarında aşağıdaki sekiz farklı masa ve başkanları diğer katılımcılarla birlikte hazır bulunmuşlardır.

- Masa 1) Aile, Gençlik Alkol ve madde bağımlılığı Doç.Dr. Zeki KARATAŞ
- Masa 2) Aile, Gençlik Teknoloji bağımlılığı Prof.Dr. Vehbi BAYHAN
- Masa 3) Aile, Gençlik ve Maneviyat Prof.Dr. Asım YAPICI
- Masa 4) Gençlere Yönelik Politikalar, Mesleki Eğitim ve Kariyer Prof.Dr. Zeki PARLAK
- Masa 5) Aile, Gençlik ve Evlilik Dr. Mustafa ATAK
- Masa 6) Aile içi sorunlar, iletişim ve kuşak çatışması Prof.Dr. İsmail BARIŞ – Prof. Dr Yusuf Genç
- Masa 7) 15 Temmuz Sonrası Gençler ve Ailelerin Değişen STK Algısı Prof. Dr. Ahmet KOYUNCU
- Masa 8) Aile gençlik ve cinsiyet sorunları Dr.Öğr. Üyesi Yıldırım SİPAHİ

Çalıştay hazırlıkları boyunca, Hz Mevlana'nın pergel metaforunda olduğu gibi, bir yanda çağımızın gerektirdiği teknolojik ve yönetim (istişare) imkanlarını kullandık, diğer taraftan da medeniyet bakışımızın gereklerini dikkate alarak hem panel hem de çalıştay içeriklerini oluşturmaya gayret ettik. Geleneğimize ve ait olduğumuz medeniyet tasavvurumuza katkılarının olacağı niyeti ve idraki ile hareket etmeye çalıştık. İstişareden hiç ayrılmadan acaba insanlığa yeni bir düşünce sunabilir miyiz düşüncesiyle gayret ettik. Bu bakış açısı ile günümüz sosyal sorunlarına çözümler üretilmeye gayret edildi. Allah'a şükürler olsun, çalıştayımız beklediğimizin de fevkinde bir memnuniyetle tamamlanmış oldu.

Çalıştayın gerçekleşmesinde yanımızda olan en başta Cihannüma Genel Başkanı Rıza Yorulmaz'a, atölyelerden sorumlu Şenel Kızılca'ya, Cihannüma Ar-Ge Başkanı Doç Dr. Ebubekir Ceylan'a, tecrübesiyle her an yanımızda olan Prof. Dr. Vatan Karakaya'ya ve Tahsin Hazırbulan'a, Cihannüma Kayseri Başkanı Fevzi Konaç ve çalışma arkadaşlarına ve ayrıca benimle birlikte özellikle akademik süreçleri yöneten çalıştay düzenleme kuruluna şükranlarımı sunuyorum. Gayret bizden, tevfik Allah'tan.

Kıbrıs Gezi Notları

PROF. DR. ADNAN ÇALIK

İZLENİM

*Cihannüma Derneği'nin Yavru Vatan (Kıbrıs) Ziyareti
(20-22 Ekim 2022)*

CİHANNÜMA Derneği'nin her bir üyesi hayatını, Kuran-ı Kerimi rehberliğinde, hadis-i şeriflerin önderliğinde ve öncülüğünde düzenler ve yaşar. Müslümanlar olarak bizlerde seyahat ya da yolculuklarımızda bu iki düstura göre yaparız. Kuran-ı Kerimi incelediğimizde pek çok yerinde seyahat ve yolculukla ilgili emir ve kullardan bahseden ayetlerle karşılaşırız. Seyahat ve yolculukla ilgili beni en çok etkileyen ayetlerden ve hadislerden bir kısmını vererek yazıma başlamak istiyorum.

Kuran-ı Kerimin ayetlerinin çoğunun “Bakmaz mısınız”, “Görmez misiniz”, “İşitmez misiniz”, “Hissetmez misiniz”, “Akıl etmez misiniz”, “Sonunuzu görmez misiniz”, “Ziyaret etmez misiniz” gibi sorular ile bittiğini görürsünüz. Bunları biraz daha anlaşılır mealleriyle söyleyecek olursak, “Namazı kılın... Zekatı verin... Cihad edin... Yeryüzünü dolaşın... denmektedir.”

Cihannüma; hayatın ve İslam'ın hassasiyetini dertlenenler demektir. Hakkı hâkim kılmaktır. Hakkı tüm insanlığa duyurmaktır. Cihannüma Derneği olarak Allah'ın emrini ve Hz. Muhammed SAV tavsiyesini yerine getirmek için Kıbrıs seyahatine Perşembe günü sabah namazında çıkıyoruz.

Güller ve göller diyarı Isparta'mızdan ve Anadolu'dan denizler diyarı Yeşil Kıbrıs'a seyahatimiz...

İstanbul'da ilk olarak bizleri Cihannüma Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Zeki İmamoglu ve ekibi karşıladı. Hadis-i şerifte herhangi biriniz yola çıktığında içinizden birisi lider olsun düsturunu yerine getirmek üzere genel başkanımızı belirledik. Geziniz, görünüz, sıhhat bulunuz.

Derneğimizin Genel Başkanı Av. Rıza Yorulmaz liderliğinde 13 kişilik yönetim kurulumuzla birlikte 20 Ekim Perşembe günü sabahında dünyanın başkenti İstanbul Hava Limanı'nda sabah namazında buluşarak seyahatimiz başladı. Genel başkanın kısa bir istişare toplantısından sonra, bu gezimizin seyahat yazısı ve raporlandırılmasını şahsımıza tevdi etti. Şahsımız her ne kadar fen ve mühendislik akademisyeni olsak da emir demiri keser diyerek hemen göreve başladık. Su gibi aziz olmak için ekibe su ikramı ile yüreklerini soğutmaya çalıştım. Bundan sonrasını kalem ne yazdıysa...

Ekibimizde Anadolu'muzun; Isparta'sından Kırklareli'sine, Samsun'undan Ankara'sına, Giresin'undan İstanbul'una, Cihannüma Derneğimizin çok kıymetli yöneticisi dostlarımızla KKTC (*Kıbrıs*)'a yolculuğu başlamış oldu.

Ne zaman bir seyahate çıksam "Mustafa Reşit Paşa'nın "Gitmediğin, gidemediğin yer senin değildir" sözü aklıma gelir. Bu öneri ve özdeyişi dikkate alarak dünyanın yeniden Anadolu merkezli yönetilmeye her zamankinden daha çok ihtiyaç olduğu bir dönemde yaşıyoruz.

Cumhurbaşkanımızın da belirttiği üzere 21. Yüzyıl Türkiye Yüzyılı ve Türk asrı olacaktır, mottosu bizleri daha sorumlu hale getiriyor. Bunun için kader gayrete aşkırtır düsturu gereği bu bilinçle yola çıktık. Hayat hareketle kaimdir. Seyahat insanlığın yaratıldığı günden itibaren gerçekleşen bir eylemdir.

Bu seyahatlerden en önemlisi önderimiz, liderimiz iki cihan güneşi Hz. Muhammed SAV efendimizin Mekke'den Medine'ye hicretidir. Kıbrıs tarih boyunca Anadolu ve İslam dünyası için en stratejik bir adadır. Nasıl ki Azerbaycan için tek millet iki devlet diyorsak, Kıbrıs içinde aslında tek millet tek devlet deme vakti gelmiştir. Çünkü Türkiye'miz KKTC'nin uluslararası garantörüdür.

Kıbrıs'ı keşfetmeye başladık. Ekibimizde bulunan hukukçudan eğitimciye, akademisyenden iş adamına, ekonomistten siyaset bilimciye kadar zengin bir entelektüel birikime sahip inanmış insanlar ile bir arada olmak hepimize inanılmaz kazanımlar sağladı.

Kafilemizin en yaş almışımız olan soyadı gibi güzel abimiz 1964 doğumlu bürokrat 'Salih Güzel', en gencimiz Samsun'dan 1986 doğumlu Öğretmen 'Murat Salih Semi-zoğlu' kardeşimizdi... Ekibimizdeki diğer kardeşlerimiz; Av. Ali Osman Altunbaşak, eğitimci müteahhit İlker Efe, siyaset bilimci Abdullah Önal, iş insanı Hikmet Yıldırım, elektrik mühendisi Nihat Gönan, uluslararası ilişkiler uzmanı Mustafa Çaltılı, bürok-

rat Ahmet Sami Kulaklıoğlu, bürokrat Erhan Öztürk, yönetici Abdullah Yıldırım ve genel başkanımız Av. Rıza Yorulmaz.

Yeni İstanbul Havalimanı Avrupa'nın ve dünyanın en fazla ülkesine ulaşım sağlayan havaalanıdır. THY uçağımız Kıbrıs seferine İstanbul Havaalanından 06.40 tam zamanında havalandı.

08.10'da THY ile bulutlar üzerinde geçerek Ercan Havaalanına ulaştık. Ercan Uluslararası Havalimanı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin başkenti

Lefkoşa'ya 23 km, Gazimağusa'ya 29 km uzaklıkta bulunan uluslararası havalimanıdır. Adını 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekati'nde hayatını kaybeden Pilot Binbaşı Fehmi Ercan'ın soyadından almıştır.

KKTC Ercan Havaalanında kimlik kontrolü esnasında genel başkanımız büyük dava ve din adamı Amasyalı rahmetli Seyfeddin Karahocagil Hoca'nın Kıbrıs şiirini oracıkta okuyarak bize motivasyon verdi. Şiir, dinleyen herkesi 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış harekati günlerine götürdü. Karahocagil o tarihte çok istemesine rağmen barış harekati'ne katılamamış ama 20 Temmuz 1974 Amasya'da Kıbrıs Barış Harekati için aşağıdaki "Vur Mehmedim" şiirini yazmıştır.

Ercan Havaalanında bizleri Cihannüma Kıbrıs Temsilcisi, Maarif Vakfı Temsilcisi, Yunus Emre Vakfı, Türkiye Eğitim Ateşeliği Temsilcisi kardeşlerimiz ile hafif hafif çiseleyen rahmet yağmurları karşıladı. Sanki gezimizin bereketli ve Allah katında hayırlara vesile olacağını müjdelere gibiydi. Bizi alanda bekleyen minibüse biner binmez Mustafa Çaltılı Ağabey aşı-ı şerif okuyup akabinde seyahat duasına başladı. Hep birlikte aminlerimiz aminlere karışarak kara yolculuğumuz başlamış oldu. İlk istikametimiz, "Kırklar Türbesi." Burası Peygamberimiz SAV'in Hz. Osman Efendimize tavsiye ettiği ve onun döneminde Müslümanların ilk seyahat emrini yerine getirmek üzere Hicri 648 yılında Kıbrıs 'a ilk gelen sahabelere ait türbe olduğu bilinmektedir.

Peygamberimiz bu seferi, "Yeşil Ada" ya da "Yeşil Kıbrıs"a seyahat şeklinde tanımladığı bilinmektedir. Efendimizin tavsiyesi ile Hz. Osman ile birlikte 40 sahabenin buraya geldikleri ve burada yaşadıkları ve meftun oldukları rivayet edilmektedir. Burası yeraltında bir mescit

Şimdi söz şiirin;

VUR MEHMEDİM

*Vur Mehmedim! vur ki; bahtım uyansın.
Tekbir sadaları, arşa dayansın,
Sen ki; çelikleşmiş imansın,
Vur Mehmedim!
Hak için, Allah için, Mazlumlardan yükselen o 'Ah' için.
Sen tarihsin, sen zafersin, sen bayraksın, sen vatansın
Vur Mehmedim! vurki; Dünya utansın.
Hak yerini buluncaya kadar vur! .
Dağlar,taşlar kaynasa kum misali gâvur,
iman dolu göğüs sende, Allah, Allah diyen dil sende,
Hakkın yüce vadi senin,
Vur Mehmedim, vur Mehmedim!
Vur Mehmedim ufkumdaki sis için,
Şehid dedenin kanıyla yoğrulmuş Kıbrıs için..
Ben de gelebilsem nolur,
Dur Mehmedim, dinsin gönlümde hasret, gözlerde yaş...
Güneş nasıl doğar Lefkoşe de?
Güneş nasıl batar Magosada, gör Mehmedim.
Yer gök nasıl titrer, gümbür gümbürMehmedim..
Elindeki silah değil, Hakkı tutansın,
Vur Mehmedim, vur ki; Dünya utansın.
Vur Mehmedim! üstte mavi gök, altta yağız yer görsün,
Vur Mehmedim! kahpe Yunan er görsün,
Süngünle yazdığın tarih, yeni bir zafer görsün.
Kıbrısım, Bayrağım kadar şanlı,
Alnından al nişanlı, bir meçhul asker görsün.
Bilki sen toprakta değil, kalbimde yatansın,
Vur Mehmedim,vur ki; Dünya utansın.
Beş parmak Dağlarının eteklerinde,
Kıbrıs'ın açan çiçeklerinde sen varsın.
Zulmün beynine, gülle olur yağarsın,
Bir batar, bin doğarsın...
Sen tarihsin, sen zafersin, sen Bayraksın, sen Vatansın
Vur Mehmedim! vurki; Dünya utansın....*

(20 Temmuz-1974 de Amasya'da Kıbrıs Barış Harekatı için yazılmıştır.)

ve türbe şeklinde olup sanki korunma ve sığınak olarak da o zamanlarda kullanılmış olabileceğinin ve sıcak ve iklim şartlarına dayanmak için bu şekilde yapıldığını düşündük.

Burada ekibimizle ruhen asr-ı saadet dönemine gittik. Ercan Havalimanına yakın bir bölge olduğu için Kıbrıs'a yolu düşenler bu türbeyi öksüz yetim bırakmasınlar. Burası İslam'ın Kıbrıs'a ilk tebliğ ve seyahatinin yapıldığı yer olarak tanımlanabilir. İslam'ın sesi ve sözü geliyor. Burada yaklaşık fetih esnasında 1200 sahabenin şehit olduğu bilgisine ulaşıyoruz. Hicri 648 tarihinden 20 Temmuz 1974'e kadar Kıbrıs hep sıkıntılı bir dönem yaşıyor.

Türbenin bahçesinde sade bir kahvaltı yapıldı. Burada genel başkanımız bir seyahat konuşması yaptı. Bizleri ESKAD ve SEVKAD Kıbrıs temsilcileri karşıladı. Av. Hüseyin Şahin kardeşimiz Kırklar Türbesi ile ilgili ayrıntılı bilgi verdi.

Daha sonra Aziz Barnabas Kilisesi'ni ziyaret ettik. Aziz Barnabas'ın mezarı bugün Kuzey Kıbrıs'ta Barnabas Manastırının yanındadır. Azizin kalıntılarının bulunduğu yerde inşa edilmiş küçük bir türbe bulunmaktadır. Aziz Barnabas'ın cesedi, Kuzeni John Mark ve arkadaşları tarafından, bu binanın altındaki mağaraya saklanmıştır. Buraya inmenizi sağlayan 14 basamak vardır. Hıristiyanlar hacı olmak için burayı ziyaret ediyorlar.

Barnabas İncili, başta Ortadoğu ve Hıristiyan alemi olmak üzere tüm dünyada, içerisinde ne yazdığına dair çok konuşulan kutsal bir kitap. Çünkü bu İncil'de Hz. İsa Efendimiz Hz. Peygamberimizin geleceğini ve Kuran-ı Kerimin geleceğini ifade ettiğine inanıyoruz. Hz. İsa Efendimizin varisi Aziz Barnabas'ın mezarı Kıbrıs'ta olduğu için hanif din mensupları ve bizler içinde önemlidir. Bu konuyu dinler tarihi uzmanlarına bırakıyoruz.

Daha sonra Türkiye Maarif Vakfının ilk ve ortaokulunu ziyaret ettik. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) milli eğitim sistemindeki okullara da Maarif Okulları denildiğinde bazen burada isim ve okul karışıklığının yaşandığını görüyoruz. Oğuz Tekin kardeşimiz Kıbrıs'taki Maarif Vakfına ait okullar hakkında bilgiler verdi. Kıbrıs'ta eğitim öğretimin en önemli dönemi olan ilkökul 4 ve 5. sınıflarda seçme sınavı yapıldığını, dolayısıyla çocukların ilkökul 4-5'te yapılan sınavlarda yönlendirildiğini öğrendik.

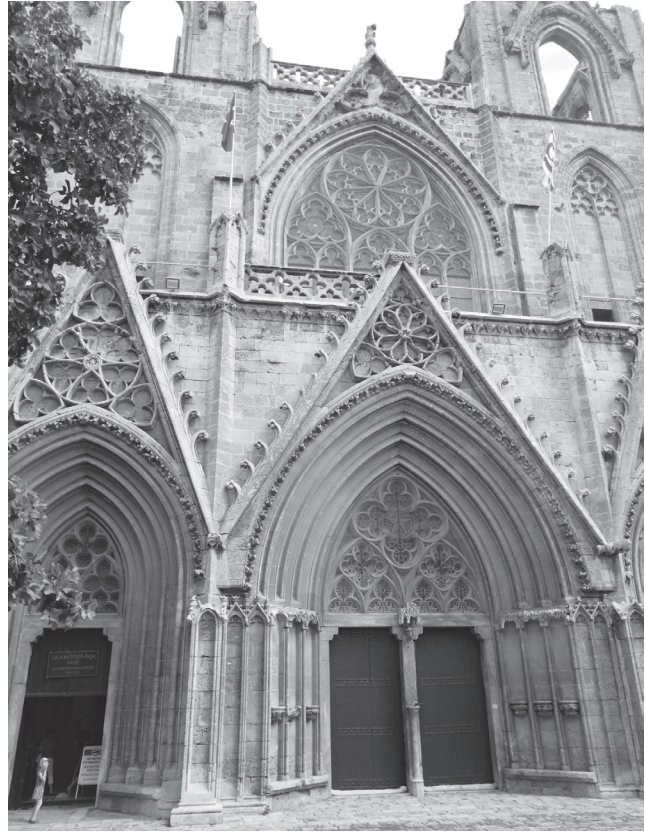
Maarif Vakfı'nın şu anda 51 ülkede eğitim ve öğretim faaliyeti verdiğini dile getirdiler. Ayrıca Kıbrıs'taki eğitim ve öğretim kaynaklarının içeriklerinin Türk ve Müslümanlar için eksik ve hatalı olduğunu ifade ettiler. Özellikle Türk kesiminden Rum kesimine öğrenci gönderildiği ve sonra son sınıfa geçtiklerinde eğitim sisteminde adaletsizlik ve eşitsizliklerin oluştuğunu dile getirdiler.

Burada normal Türk vatandaşlarının Rum kesimine hiçbir giriş çıkışı olmazken, Rumların ve Rum kesiminden gelenlerin Türk kesimine her zaman çok rahatlıkla giriş ve çıkışların yapılabildiğini ve bunun da haksız bir rekabete sebep olduğunu ifade edildi. Bu durumu sınırda bizzat bizler de gördük ve şahit olduk. Kıbrıs'ta ilk Türk üniversitesi OD-TÜ'nün bir kolu olarak 1979'da kurulmuş. Bugün Kıbrıs'taki aktif 22 üniversiteden 19'unu YÖK tanımaktadır ve eşdeğerlik vermektedir.

Özellikle Kıbrıs Türk kesiminin nüfus yapısının her geçen göçler ve göçmenler (özellikle Yahudiler) ile demografik yapı Türkler aleyhine sürekli değişmekte ve bozulmaktadır. Bu durum böyle giderse Türkiye'nin tezlerini savunma ve diplomaside istenen sonuçları elde etmek için her geçen gün zorlaşacaktır. Bu durumu lehimize dönüştürmek için KKTC'ye Türkiye'den yerleşmeleri için insan ve öğrenci gönderilmelidir. Şu anda KKTC'de 144 farklı ülkeden 110 binden fazla yabancı uyruklu üniversite öğrencisinin olduğu KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar tarafından ekibimize ifade edildi.

Kıbrıs'ın aslında Hicri 648'den bugüne kadar İslam yönetiminde olduğunu ve İslami eserler noktasında Selçuklu-Osmanlı camii, kervansaray, han, liman, türbe ve benzeri anıtlarıyla dolu olduğunu gördük. Magosa Kalesi, Lala Mustafa Paşa Camii, Hz. Ömer Camii ve Kutup Osman Türbesi bunlardan sadece bazıları.

Gazimağusa limanında öğle yemeğini beraber yediğimiz MÜSİAD ve DEİK'ten iş adamları özellikle Kıbrıs'ta, turizm, eğitim, ticaret ve yan sanayinin çok gelişmeye açık olduğunu ve bu alanlara yatırım yapılması gerekliliğini dile getirdiler. Kıbrıs'a günde, dünyanın farklı yerlerinden 40 otobüs turist gelmektedir. Kıbrıs'a (Rum kesimi de dahil olmak üzere)

yılda 8 milyon turist geldiğini ifade edilmektedir. Kıbrıs'taki insanların alım gücü Türkiye'nin yaklaşık 3 katı civarındadır.

Daha sonra Eski Maraş Bölgesini gezdik. Maraş, Gazimağusa şehrinde Kıbrıs'ın en önemli bölgesi olarak ifade ediliyor. 1974 Kıbrıs Harekâtı'nda Kıbrıslı Rumlardan oluşan ve Rum nüfusu tarafından terk edilen bölge, harekât sonrası askerî kontrolde kalmış, büyük bir kısmı yerleşim ve iskâna kapatılmıştır. Yeşil Hattın hemen kuzeyinde yer alan Maraş'ın sahil şeridi 8 Ekim 2020'de yeniden kullanıma açıldı.

Maraş 1974'ten önce adanın en modern ve en büyük şehirlerinden birisiydi. Yaklaşık 30 binden fazla insan yaşıyordu. Ancak 50 yıldan bu yana çürümeye bırakılmış binlerce daire ve dükkân insanlık adına utanç verici görüntü sergilemektedir. Eski Maraş arazilerinin tapularının %95'i Türkiye vakıflarına aittir. Özellikle Maraş ve Dipkargas bölgesinin tüm ada için stratejik bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Burada Bilal Ağa Mescidi'nde cemaat ile ikinci namazını kıldık. Mescid gönüllüsü ve görevlisi Ahmet Aksözlü bize o dönemki olayları ve yaşananları anlattı. Yaşanan olayları duyunca insanın etkilenmemesi mümkün değildi ve içimiz burkuldu. Ekibimizdeki herkesi derin bir hüznün, öfke ve hırs bürüdü. Aynı anda çok farklı duyguları yaşamak bu olsa gerek...

Anadolu'dan, Türkiye'mizden, KKTC'ye kardeşlik bağımızı perçinlemek amacıyla kültürel, sosyal, ekonomik, siyasi, akademik ve dini bağlarımızı güçlendirmek amacıyla Kıbrıs'taki kardeş kuruluşlarla iş birliği yapmak niyetiyle yola revan olduğumuz için ne kadar doğru bir karar verdiğimizizi tüm ekipteki arkadaşlarımız dile getirdi.

Ekibimiz her anında ülkemiz ile Kıbrıs ve İslam dünyasıyla ilgili sorunlara ilişkin, çözüm önerilerini gerçekleştirmek için yoğun bir zihinsel ve görsel çaba sarf etti. Cihannüma Derneği her zaman her şart ve durumda özne olma görevini burada da yerine getirdi. Başta Müslümanlar ve bütün insanlık Cihannüma mefkûresine ihtiyaç duymaktadır. Her birimiz, ümmet bilinci içerisinde dünyanın başkenti İstanbul'da aldığımız bu sorumluluk gereği dertlenmeye başladık.

Ziyaret ettiğimiz bir diğer yer de Kutup Osman Türbesi'ydi. Türbe, Mağusa surları dışında Namık Kemal Lisesi yanında yer almaktadır. Bu Türbe Celvetiye Tarikatı'nın

Kıbrıs'taki kurucusu Kutup Osman Fazlullah Efendiye aittir. Kutup Osman, Celvetiye Tarikatı mensuplarından Şeyh Fazlullah Efendi'nin oğlu olup Bulgaristan'ın Şumnu kasabasında doğmuştur. Ulema sınıfından olup ilahiyatın muğlak yönlerini çözmeye yarayacak birçok eserleri vardır. Devrin padişahı olan IV. Mehmet kendisine sarayda imamlık ve eğitmenlik görevleri vermiştir. Kendini çekemeyenlerin iftirasına uğrayarak 1690 yılında Mağusa'ya sürgüne gönderilmiş, bir yıl sonra da burada vefat etmiştir. Zaman aşımı ile izi kaybolmaya yüz tutan türbesi El-hac Seyid Mehmet Ağa tarafından 1824 yılında yeni baştan inşa ettirilerek türbenin yanına bir mescit ile tarikat mensuplarının ikameti için de bazı odalar eklenmiştir. Mezarının 1835 tarihli ahşap kitabesi şu anda Canbulat Müzesinde sergilenmektedir.

Türbeye ve mescide girerken insanı manevi bir iklim karşılıyor; “Edep ya Hü”. Türbe görevlisi Orhan Veli Tepe kardeşimiz tam bir edep misali bizi karşıladı ve hemen çay ikramında bulundu. Kıbrıs Türkünün misafirperverliğini ve cömertliğini sergiledi.

Kutup Osman hazretlerinin Şeyh Bursevî hazretlerinin şeyhi olduğunu öğreniyoruz. Osmanlı Devletinin manevi liderlerinden birisi olduğunu anekdotlar ile anlatıldı. Kıbrıs'ta nerde bir çay içsek Türkiye'de kaçak çay diye tabir edilen Seylan çaylarını veriyorlar. Bunun nedenini sorduğumuzda dünya çay borsasının uzun süreler İngilizlerin etkisinde kaldığından bahsettiler. Bir kere daha üzüntümüz ve mahcubiyetimiz arttı. Ah İngiliz...

Celvetiye tarikatının merkezinin Kutup Osman'ın Türbesi olduğunu öğrendik. Özellikle Ramazan ayında zikir ve ikramların yapıldığı, her hafta perşembe geceleri zikir çekildiğini öğrenerek Celvetiye tarikatının manevi havasının tüm Kıbrıs'ı kapsamı duası ile oradan ayrıldık...

Kıbrıs'ın neredeyse her yerinde dikkatimizi çeken bir konu da şuydu: İnşaat ve yapılaşmanın çok geri ve rastgele olduğunu görünce Kıbrıs'ın geleceği ve yaşam kalitesi hakkında endişelendik. Kıbrıs'ta misafirhane ya da İslami anlamda barınabilecek bir yerin olmaması da çok üzücüydü. Neredeyse sadece Girne Öğretmenevi var.

Gezimizde Lefkoşa surlarını da yakından görme imkanımız oldu. Bu surlar Kıbrıs'ın başkenti Lefkoşa'yı çevreleyen bir dizi savunma duvarından oluşmaktadır. Venedikli mühendis Guilio Savorgnan'nun bir sa-

nat eseri olarak görülür. Daire şeklinde çizilmiş 11 burç ile 3 anıtsal giriş kapısından oluşmaktadır ki bu kapılar; Girne Kapısı, Baf Kapısı ve Mağusa Kapısı'dır. Lüzinyanlar döneminde şehir, surlar içi ve surlar dışı olarak iki bölümde incelenebilir. Lefkoşa'da halen varlığını sürdürmekte ve şehre büyük bir güzellik katmaktadır. Surlar içi, tarihsel yapılar bakımından bir kültür hazinesidir.

Daha sonra Lala Mustafa Paşa Camii'ni ziyaret edip öğle namazını kıldık. Bu camii orijinal ismi Aziz Nikolas Katedrali olan eski bir Katolik mabedidir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin en büyük iki camisinden biridir. 1328'de katedral olarak açılmış ve 1571'de Osmanlı Devleti tarafından bölgenin ihtiyacını karşılamak için camiye çevrilmiştir. Kıbrıs Fatihi olarak anılan Lala Mustafa Paşa'nın adını almıştır. Büyüleyici bir yapısı vardı.

Sevgi ve Kardeşlik Derneği'nin (SEVKAD) yaptırmaya çalıştığı ve planladığı hem öğrenciler için hem de Türkiye'den gelecek misafirler için düşünülen fakat inşaatı yarım kalan 7 katlı 77 odalı ve 164 kişinin kalabileceği inşaatın bir an önce tamamlanması hayati derecede önem arz etmektedir.

Bu arada tüm Kıbrıs adasının sadece %30'u KKTC'ye ait olduğunu öğrenince bir kez daha üzüldük. Girne'ye doğru hareket ederek yol güzergâhında bulunan Dört Yol Camii'nde akşam namazını eda ettik. 20:30 gibi ilk günü tamamlayarak Girne Öğretmenevine yerleştik.

Bir liman kenti olan Girne ve çevresi, Kuzey Kıbrıs'ın turizm başkentidir. 1974'teki Kıbrıs Harekati'na kadar şehir nüfusunun çoğunluğunu Kıbrıslı Rumlar oluştururken, harekât sonucunda Girne'deki Rumlar göçmen olmuş, özellikle 2000'li yılların başlarından itibaren şehirde hızlı bir nüfus artışı ve yapılaşma yaşanmıştır. 2011 nüfus sayımına göre, Aşağı ve Yukarı Girne'den oluşan kent merkezi nüfusu 20.851, Girne Belediyesi'nin nüfusu 33.207'dir. Akşamı Girne Limanı sahilinde, gece melteminde yürüyüşle tamamladık. Hava açık olduğunda Akdeniz'in bu yeşil adasından Türkiye'mizin dağlarının ve Anamur'un net bir şekilde görüldüğünü belirtildi.

Cuma sabahı Girne Öğretmenevinde kahvaltımızı yaptıktan sonra Hz. Ömer Camii ve Türbesine ziyarette bulunduk. Kıbrıs yarımadasının en önemli dini ziyaret yerlerinden biri Hz. Ömer Türbesi'dir. Girne şehir merkezinin yaklaşık 5 kilometre doğusunda bulunan türbe Çatal köy mevkiinin deniz kıyısında kayalık bir arazide yer almaktadır. Oldukça sessiz ve sakin bir yerde bulunan Hz. Ömer Türbesi ziyaretçilerini burada beklemektedir. Ayrıca türbe Girne sahiline sıfır bir pozisyonda bu-

lunuyor. Türbede 7 sahabenin meftun bulunduğunu öğreniyoruz. Sahabelerin manevi havası bizleri Asr-ı Saadet'e götürdü. Ama hemen karşısına 5 yıldız otel inşaatı yapılıyor. Maalesef türbenin manevi havası göz göre göre bozuluyor. Türbede dua ve niyazda bulunduktan sonra karşıda bulunan Anamur'u görmeye çalıştık fakat hava kısmen bulutlu olduğu için göremedik.

Kıbrıs'ta manevi olarak bizi sevindiren şey Mevlit kandillerinde resmi tatil olmasıydı. Çoğu insan bu kandili ve mevlidi kutluyor. Kıbrıs'ta Kuran Kursu yok, sadece bir tane imam hatip okulu var. Onun dışında milli ve manevi eğitim verecek maalesef kurum yok. Kıbrıs Türkünün geleceği açısından çok problemlidir. Bir ülkenin gücü topu tüfeği değil, imanlı inançlı gençliğidir.

Mevsim olarak ekim ayının ortasından sonuna kadar zeytin hasat dönemi olduğu için çoğu yerde zeytin hasadının tek kişinin kullandığı küçük ve basit bir makine ile yapıldığını gördük. Orta büyüklükte bir zeytin ağacının hasadı yaklaşık 10 ila 20 dakikada bitiyor. Kuran-ı Kerim'de adı geçen zeytin, Kıbrıs'ta meyve ve sebze formunda kullanılan mucizevi bir meyve olarak çok farklı ve geniş tüketime sahip olduğunu gördük.

Kıbrıs'ta yollar dar ve virajlı. Trafik de Türkiye'dekinin tersi istikamette akıyor. İngiliz trafik sistemi uygulanıyor. Daha sonra Kıbrıs'ın ilk ve tek imam hatip orta ve lisesi olan Hala Sultan Kolejini ziyaret ettik.

Lefkoşa'nın Haspolat bölgesinde kurulan ve sonraki etaplarının da yapımı devam eden "Hala Sultan İlahiyat Kompleksi", 193 yıl sonra adada Türkler tarafından ilahiyat alanında kurulan ilk eğitim yuvası. Okulda Müdür Bey ve öğretmenler bizleri çok samimi bir şekilde karşıladı. Bu okulun şu anda Kıbrıs'ın en büyük okulu olduğunu ve toplam 1295 öğrencisinin bulunduğunu, bunların yanı sıra daha 300 öğrencinin bu okulda okuyabilmek için sıra beklediğini, yani okulun talebi karşılamada yetersiz kaldığını ifade etti.

Bu okula hemen hemen Kıbrıs'ın her yerinden öğrenci geliyor. Bunların yaklaşık 500'ü taşınmalı sistem ile eğitimlerine devam ediyor. Ziyaretimiz esnasında okulda bulunan Işıl Arkan Bey'den Kıbrıs'taki İslami eğitim konusunda 50 yıllık mücadelenin ibretlik anılarını dinledik.

Adanmışlık ve samimiyeti simasına yansımış olan Işıl Bey gibi dava adamlarına ne kadar teşekkür etssek azdır.

Işıl Arkan Bey'in bize aktardığı anılarından en etkileyicisi KKTC'de ayrımcılığı tetikleyen en büyük unsurun 90 yılların sonlarına doğru sendikacılığı din ve cami sendikacılığın din ve camii görevlilerince getirilmesi olduğudur. Bu ülkede yetersiz olan İslami ilimlerin zayıf olduğunu, bu ülkede çok zayıf ve yetersiz olan İslami ve dini ilimlerin zayıf olduğunu ve sendikacılığın yönetimde fitneye sebep olduğunu yaşadığı idari tecrübelerle birlikte anlatınca üzüntümüz kat be kat artıyor. Kıbrıs'ta toplam 200 camii ve mescidin olduğunu bununla birlikte 300 tane de din görevlisinin olduğunu ama istenen şuurlanmayı göremediklerini acı acı anlattı, hepimizin gözleri doldu. Oradan hemen Türkiye'mizin yaptırdığı ve Edirne Selimiye Caminin %70 oranında küçültülmüşü olan Hala Sultan Camii'ne doğru yola çıktık. Caminin altı Türkiye'nin Din Hizmetleri Ateşeliği olarak fonksiyon görüyor. Oradaki görevli arkadaşlarla görüştük, maalesef bazı görevlilerin resmi ve bürokratik anlayıştan öte bir çalışmalarının olmaması bizleri üzdü.

Cuma namazımızı Lefkoşa Hala Sultan Camii'nde eda ettik. Bu camii adını, Peygamber Efendimizin annesi Hz. Amine'nin süt kardeşi ve akrabası olan ve bölgedeki Müslümanlarca "Hala Sultan" diye bilinen Ümmü Haram bint-i Milhan'ın türbesinin Kıbrıs'ta olması dolayısıyla almış. Namaz öncesi müezzine ricada bulunarak müezzinliği Mustafa Çaltılı'nın yapmasını istedik, sağ olsun ricamızı kırmadı. Mustafa ağabey o muhteşem tok ve gür sesiyle kamet getirdi. Camide ses dağılımı uyumu çok güzel olunca bir an Mekke ve Medine'deymiş gibi bir hisse kapıldık. Caminin girişinde imamın sol tarafında çok büyük bir Kabe örtüsünün bulunması camiye farklı

bir manevi hava veriyor. Namaz bittikten sonra imam ve müezzin efendinin Mustafa abiye teşekkür etmeleri cami görevlileri için nazik ve ince bir davranıştı. Marifet iltifata tabidir...

2011 yılında mahkeme kararı ile kurulmuş olan Kıbrıs İlim Ahlak ve Sosyal Yardımlaşma Vakfını (KİSHAV) ziyaret ettik. Yönetim kurulu başkanı ve üyelerinin yapmış oldukları çalışmaları hem yerinde görmek hem şahit olmak önemliydi. Vakıf toplam 270 dönüm arazi içerisinde okul, yurt, üniversite ve eklentilerinden oluşan büyük bir kampüsten oluşuyor. Kampüsü bu hale getirmeleri övünülecek ve gurur duyulacak bir başarı örneği olarak tüm dünyaya anlatılması gerekir. Bu vakfın başında bulunan Mehmet Demirci Bey'in şuur ve samimiyeti inanılmaz bir şekilde bizleri etkiledi.

Cuma namazından sonra KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Ersin TATAR Bey ile randevumuz vardı. Bizleri özel kalem nazik bir şekilde karşıladı. Yaklaşık 5 dakika sonra Sayın Cumhurbaşkanı salona girdi hep birlikte ayağa kalkarak kendisi her birimizin elini sıkarak çok samimi bir şekilde karşıladı.

Genel Başkanımız Rıza Yorulmaz Sayın Cumhurbaşkanına nazik kabullerinden dolayı teşekkürlerini arz etti. Hemen derneğimizin ülkemizde ve dünyada yaptığı çalışmalar hakkında bilgi verdi. Sonra Cumhurbaşkanı Türkiye'mizin destekleri ve Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan hakkında muhabbetle bahsetti. Kıbrıs'a, Türk dünyasına ve İslam dünyasına katkılardan bahsederek her zaman ve her şarta birlikte olmamızın önemine değindi. Sonra her birimize ayrı ayrı söz verdi.

Karşılıklı hediyelerimizi sunduk, görüşmeyi fotoğraflayarak ölümsüzleştirmiş olduk. Toplantımız çok ama çok samimi bir şekilde gerçekleşti. Sonra Sayın Cumhurbaşkanı, makamın ikinci

katına bizleri çıkararak almış olduğu fahri doktoraları ve belgeleri gösterdi. Cumhurbaşkanlığı dış kapısında tekrar toplu bir resim çektiler tekrar görüşme temennisi ile ayrılarak Türkiye Büyükelçiliğine geçtik.

Büyükelçimiz Ali Murat Başçeri ekibimize Kıbrıs'ın diplomatik ve uluslararası önemini ayrıntılı bir şekilde anlattı. Karşılıklı sohbetten sonra Büyükelçilikte Eğitim Ateşemiz Hızır Bey'in eğitim sohbeti ile memnun olduk.

Ekibimiz sonra Maarif Vakfına, Yunus Emre Enstitüsüne ziyaretlerde bulundu. Türkiye ile KKTC arasında daha etkili ve verimli neler yapılabileceği konusunda yoğun bir istişarelerde bulduk. Özellikle Kıbrıs'ta TİKA'nın 2019'dan itibaren yoğun bir çalışmanın içerisinde olduğunu ve bulunduğu her ülkede Türk ve Müslüman izini oluşturduğunu yerinde görmek güzeldi.

Akşam namazını Haydar Paşa Camii'nde kıldık. Bu Camii, Lefkoşa'nın kuzey kesiminde yer alan bir camiidir. Lefkoşa'daki eski Frenk (*Latin*) katedrali olan Ayasofya'dan sonra en önemli Gotik yapıdır. Harry Charles Luke tarafından adadaki en güzel Gotik yapı örneklerinden birisi olarak tanımlanmıştır.

Oradan Sevgi ve Kardeşlik Derneği'ne (SEVKAD) gittik. Burada, geleceğe güvenle bakmamıza umut veren şuurlu ve inançlı pırlanta gibi gençleri görmek sevindiriciydi. Bu dernek 28 yıldır Kıbrıs üniversite gençliğinin milli ve manevi değerlerle yetişmesi için yoğun çaba harcayan bir kuruluş olduğunu bizlere ayrıntılı bir şekilde gösterdiler, geleceğe yönelik umutlarımız daha da arttı.

Gecenin ilerleyen saatinde buradan ayrılarak Girne Öğretmenevine istirahate geçtik. Son derece verimli bir günü daha böylece tamamlamış olduk.

Son günümüz öğretilenevindeki kahvaltı ve ardından yapılan istişareyle başladı. Sonra Girne Alsancak bölgesindeki Karaoğlanoğlu Şehitliği'ni ziyarete gittiğimizde 1974 Barış Harekâtında bu toprak uğruna toprağa düşenleri rahmetle andık, mezarlarını ziyaret ederek ruhları için Kur'an-ı Kerim okuduk. Karaoğlanoğlu Şehitliği, Kıbrıs Harekâtı sonucunda şehit olan Türk Silahlı Kuvvetleri askerlerinin (*subay, astsubay, erbaş ve erler*) anısına Türkiye tarafından yapılan Girne'deki mezarlıktır. Mezarlığa, Kıbrıs Harekâtı'nda Kıbrıs'a ilk çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri alayının komutanı olan Halil İbrahim Karaoğlanoğlu'nun ismi verilmiş. 8 subay, 5 astsubay, 58 erbaş ve er olmak üzere toplam 71 şehidimizin cenazesi yer almaktadır. 20 Temmuz 1976 tarihinde açıldıktan sonra 29 Ekim 1994 tarihinde de restorasyon çalışmaları tamamlanmış. Şehitliğin hemen yanı başında bulunan savaş araçları müzesini gezerek müzenin içerisindeki parkta bir çay molası vererek şehitlerimizi ve Erbakan hocayı da tekrar rahmetle andık.

Akabinde Gemi Müzesine ziyarete bulduk. Gemi Müzesi, hareketin başlangıç noktasındaki Barış ve Özgürlük Anıtı'nın bulunduğu alanda yer alıyor. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda yer alan çıkarma gemi modelinin sonuncusu olup bakım ve boyama işlemi yapılan Ç-1974, 20 Temmuz 2020'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın video konferansla iştirak ettiği ve Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar ve Kuvvet Komutanlarının katılımıyla halkın ziyaretine açılmış. Şu anda Kıbrıs'ta üç tane silahlı kuvvet bulunmaktadır. Bunlar KKTC'nin kendi silahlı kuvveti, Türkiye'mizin silahlı kuvvetleri ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü.

Güzelyurt'ta bulunan ve Türkiye'nin yaptırıp su gönderdiği Geçit Köyü Barajında mola verdik. Bu baraj, KKTC Su Temin Projesi kapsamında

Girne yakınlarındaki Geçit Köy'de yapılan baraj. Proje kapsamında Kıbrıs adasına ulaşacak su için 65 m yüksekliğinde baraj, kil, çekirdek ve kaya dolgulu olarak inşa edilmiş.

Daha sonra Kıbrıs'ın manevi dinamiklerinden biri olan Şeyh Nazım Kıbrısî türbesi ve mezarına ziyarette bulunduk. Kıbrıs'ın Lefke ilçesinde bulunmakta olan dergâh Şeyh Nazım Kıbrısî'nin hayatının geçtiği yerdir. Doğum tarihi 21 Nisan 1922 olan Şeyh, 7 Mayıs 2014'te vefat etmiştir. Vefat ettiği yer olan Lefke'de bulunan dergâhı bir türbe olarak da ziyarete açık vaziyette bulunmaktadır. Orada dünyanın farklı yerlerinden gelen Kıbrısî şeyhine bağlı müridleri gördük. Türbe ve cami faaliyetlerini Şeyh Kıbrısî'nin oğlu Abdulkadir Kıbrısî'nin devam ettirdiği bilgisine ulaşp ziyaretimizi tamamladık. Güzelyurt haki-

katen adı gibi çok güzel bir yerleşim yeri... Her türlü sebze ve meyvenin yetiştirildiği önemli bir yaşam ve sayfiye şehri...

Genel başkanımız Av. Rıza Yorulmaz gezimizin sonunda gezi esnasında gördüklerini anlatan duygu yüklü bir şiiri yazıp okumaya başladı, bizleri mest etti. Şimdi söz Rıza reis'in şiirinde...

Böylece Kıbrıs ziyaretimizi tamamladık. Unutulmaz anılar, bilgiler edindik; güzel dostluklar kurduk. Cihannüma mensupları olarak hem ülkemize hem de insanlığa karşı sorumluluğumuzun bir kat daha arttığını tecrübe ederek yurda döndük...

KIBRIS'TAN SELAM SİZLERE

*Müjdeye muhatap Hala Sultan'dan,
Bir hilal uğruna ufka batandan,
Akdeniz incisi yavru vatandan,
Beş parmak dağından selam sizlere...*

*Bin beş yüz yetmiş bir fetih senesi,
Dört yüz elli yıldır İslam beldesi,
Güzelyurt, Lefkoşa, Girne, Lefkesi,
Gazimağusa'dan selam sizlere...*

*Kırklar Mescidi'nden, Kutup Osman'dan,
Yetmiş dört yılından şanlı destandan,
Manevi fetihle mesul ESKAD'dan ,
İslam ocağından selam sizlere...*

*Derdimiz, tasamız, kaderimiz bir,
Acımız, hüznümüz, kederimiz bir,
Gönülde kardeşlik, dillerde tekbir,
Nazım Kıbrısî'den selam sizlere...*

*Kırk yıllık hasretim sona ererken,
Mahcup bir şekilde geri dönerken,
Kalbimde bir kutlu ışık yanarken,
Güzel bir sevdadan selam sizlere...*

Küresel Hâkimiyette Denizlerin Rolü ve Önemi

ARŞ. GÖR. DR. MEHMET ALİ YÜKSEL

TARİH boyunca hemen hemen her devletin etkisini ve gücünü diğer devletlerin halkları ve ülkeleri üzerine yaymak için girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Basitçe hâkimiyet kurmak olarak adlandırabileceğimiz bu durum, sistemdeki bir aktörün diğer aktöre karşı güç kazanmasıyla ortaya çıkmıştır. Birkaç devletin yer aldığı bu tür bir ilişki bölgesel bir güç olma ile tarif edilirken, Bu ilişkinin dünya geneline yayılmış olması küresel hâkimiyet ya da küresel hegemonya olarak tanımlanmaktadır. Devletler dış politika stratejilerini uygularken birtakım güç araçlarını kullanmaktadır. Günümüzde kültür ve diplomasi gibi 'yumuşak güç' araçları da kullanılsa da uzun yıllar boyunca, ekonomik ya da askeri güç bu uygulamaların ana nüvesi olmuştur. Tarihsel açıdan bakıldığında güç zamana, mekâna ve aktöre göre değişen bir form almıştır. Her dönem denizler, devletlerarası güç algısıyla bir şekilde alakalı olmuştur. Deniz ve denizlere giden su yolları eski uygarlıklardan beri önemli bir yere sahip olmuştur. Tarihin ilk dönemlerinde dolaylı bir etki ile ortaya çıkan bu ilişki, özellikle 15. Yüzyıldan itibaren direkt olarak denizler ve denizlerdeki etkinliğin devletlerin güç anlayışı ve algılamalarında önemli bir yere sahip olduğu yeni bir forma evrilmiştir. Sümer, Akad, Babil Uygarlıkları ile Antik Mısır ve Antik Yunan medeniyetlerinin her biri denizlere uzanan bir coğrafi sınıra sahip olmuştur. Her biri kendi döneminin süper gücü sayılabilecek bu uygarlıklar gibi daha sonraki yıllarda ortaya çıkan güçlü devletler ve bu devletlerin diğer devletler üstünde kurduğu hâkimiyet de bir şekilde denizlerle alakalı

*Sümer, Akad, Babil
Uygarlıkları ile Antik
Mısır, Antik Yunan
medeniyetlerinin her biri
denizlere erişim sağlayacak
şekilde konumlanmıştır*

Geleneksel olarak kullanılan İpek Yolu ve Baharat Yolunun Müslümanların kontrolünde olması Avrupa'yı yeni arayışlara itmiştir.

olmuştur. Antik çağlardaki uygarlıklar için denizler bir tür besin kaynağı işlevi görürken, yıllar içinde bu işlevi genişlemiş ve önce ticari faaliyet alanı, ardından jeostratejik ve jeopolitik olarak önemini arttırmaya devam etmiştir. 15.yüzyıl ve sonrasında küresel çapta hâkimiyet tesis ettiği görülen veya diğer imparatorluklar ya da devletler karşısında daha güçlü konuma gelen İspanya, Portekiz, Hollanda ve Büyük Britanya'nın yükselişi de denizler sayesinde olmuştur. 20. yüzyılın sonlarından günümüze kadar küresel sistemin başat aktörü olan Amerika Birleşik Devletleri'nin bu gücü şüphesiz ki önemli ölçüde denizler ve su yolları üzerindeki kontrol gücüne de dayanmaktadır. Günümüzde ABD'nin Küresel hakimiyetine meydan okuyabilecek konuma gelen Çin'in, ABD ile mücadelesinde de denizlerin önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Coğrafi Keşifler ve Avrupa'nın Yükselişinde Denizler

15. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u Fethi ile Doğu Roma'nın (*Bizans'ın*) yıkılması Avrupa'nın ticaret yolları üzerinde hâkimiyetini sonlandırmış ve Uluslararası alanda Osmanlı İmparatorluğu başat güç olarak konumlanmıştır. Geleneksel olarak kullanılan İpek Yolu ve Baharat yolunun Müslümanların kontrolünde olması Avrupa'yı yeni arayışlara itmiştir. Karayolu açısından tıkanmış olan Kıta Avrupa'sının bu arayışından en önemli faktör deniz yolları olmuştur. O döneme kadar dünyanın tamamının bilinmemesi, açık denizlerde yön bulmanın ve uzun süreli seyahatlerin zorluğu nedeniyle çok fazla ön planda olmayan deniz ticaretini geliştirme ön plana çıkmıştır. Özellikle Çin ve Hindistan'a uzanacak bir güzergâhın belirlenmesi, bu güzergâh üstünde liman ve benzeri uygun ikmal yerlerinin tespit edilmesi amacıyla birçok girişim başlatılmıştır. Bu girişimler içerisinde Portekiz, İspanya ve ardından Hollanda'nın girişimleri ön plana çıkmıştır.

Portekizli Bartelmi Dias, 1488 yılında Afrika'nın güney ucuna ulaşarak Ümit Burnu olarak adlandırılan yeri bulmuştur. Bulunan bu yerin adına Ümit Burnu denmesinden de anlaşılacağı gibi denizler sayesinde ulaşılan bu yeni güzergâhın Avrupa için ne kadar büyük bir "ümit" olduğunu anlamak da mümkündür. Dias'ın Ümit Burnu'na kadar olan deniz yolunu tespiti sonrasında, Yine bir Portekizli olan Vasco do Gama, 1498 yılında Ümit Burnu'ndan Hindistan'a giderek, kullandığı deniz yolunu haritalandırmıştır. Bu iki keşifle birlikte geleneksel olarak kullanılan İpek ve Baharat yollarına alternatif bir yol oluşturulmuştur. İspanyol asıllı da Kristof Kolomb, Hindistan'a giden bir yol bulmak için denizlerde yolculuk ederken Amerika Kıtası'nı keşfetmiştir. Keşfettiği yerin Hindistan değil de yeni bir kıta olduğunu anlayamadan ölen Kristof

Kolomb'tan kısa bir süre sonra İtalyan gemici Ameriko Vespuçi, Amerika'nın Hindistan değil yeni bir kıta olduğunu dünyaya ilân etmiştir.

Bu keşif sürecinin önde gelen iki aktörü olan Portekiz ve İspanya için, devletlerarasındaki güç dengesinin kısa sürede kendileri lehine değiştiği bir dış politika zemini ortaya çıkmıştır. 1550'li yıllarda gücünün zirvesine ulaşan Portekiz İmparatorluğu; Güney Amerika'nın doğu topraklarını, Afrika'nın batı kıyıları ile Madagaskar Adası dâhil Ümit Burnu'nun doğusundaki Afrika topraklarını, Basra Körfezi girişindeki Hürmüz boğazını ve Doğu Hint Adaları'nı kontrolü altına almıştır. İspanya ise Vespuçi ile başlayan bir yayılcılık sürecine girmiştir. İlk olarak Batı'da bugünkü Venezüella ile başlayan bu süreç Meksika ve Güney Amerika'nın batı kıyıları ile devam ederken, Asya'da da Filipinler'le başlayan bir yayılcılık sürecine girmiştir.

Portekiz ve İspanya öncülüğünde başlayan coğrafi keşifler birçok açıdan uluslararası alana yansımış, mevcut güç dengesine önemli etkiler ortaya çıkarmıştır. Uluslararası sistemde başat güç olan Osmanlı İmparatorluğu'nun ticaret yolları üzerindeki hâkimiyeti son bulurken, İspanya ve Portekiz uluslararası sistemde başat güç olarak belirginleşmiştir. 1493'te bizzat Papa VI. Aleksandre Borgia tarafından, "Inter Caetera" adlı ferman ile İspanya ve Portekiz'in etki alanlarının belirlenmesi ve 1494'te imzalanan Tordesillas Anlaşması'yla bu alanların netleşmesi de bunun ispatı olmuştur.

İstanbul'un fethi, Kudüs'ün Fethi, İslam Halifeliğini bünyesinde barındıran Memluk Devleti'ne son vermesi gibi birçok nedenden dolayı 1450-1520 yıllarında süper güç olan Osmanlı İmparatorluğu, o yıllarda bilinen Dünya'nın önemli bir bölümünde hâkimiyet tesis etmişken, bu tarihten sonra elinde bulundurduğu küresel hâkimiyeti sürdürmemiştir. Denizleri ve limanları kontrol altına almaya başlayan Avrupa devletleri Merkantilizm sayesinde güçlenmeye başlamış ve keşfedilen yerlerde tesis ettikleri yapılarla elde ettikleri avantajı uzun yıllar sürdürebilecekleri bir kolonicilik dönemine geçiş sağlamışlardır.

İspanyol ve Portekizlilerin elde ettiği üstünlük Britanya Krallığı, Fransa ve Hollanda'nın da denizleri kullanarak yayılacağı bir sürece girmesine neden olmuştur. 16. Yüzyılın sonunda Hollanda'dan çıkan ticaret gemileri, Ümit Burnu'ndan dolaşarak bugünkü Endonezya kıyılarına ulaşmış, döndüklerinde büyük karlar elde etmişlerdir. Bu durum karşısında Hollanda, Doğu Hint Adaları ile ticaret yapan tüm şirketleri birleşerek 1602 yılında Hollanda Doğu Hindistan şirketini kurdu muştur. Hollanda adına ticaret yapma tekelinin verildiği şirkete askeri güç bulundurmak, karakol inşa etmek, yerel hükümdarlarla antlaşmalar imza-

lamak ya da onlarla savaşmak gibi özel imtiyazlarda verilmiştir. Devlet desteği ile hızla büyüyen şirket kısa sürede Hint Okyanusu'ndaki İspanya etkisine son vererek, Hollanda'nın küresel siyasette önemli bir güç olarak belirginleşmesine katkı sağlamıştır. Aynı tarihlerde Kraliçe I. Elizabeth döneminde gerçekleşen deniz aşırı sefer ve keşifler İngiltere'nin gücünü ve ticaret hacmini arttırmıştır. Hollanda'nın üstünlüğü kısa sürede sonlanırken, İngilizler denizler ve denizcilik aracılığıyla uzun yıllar sürecek bir süper güç döneminin kapısını aralamıştır.

Tüm bu sürecin en önemli aktörü ve faktörü şüphesiz denizciler ve denizler olmuştur. Avrupa'nın Dünya'ya yayılma süreci olan coğrafi keşifleri özü itibarıyla denizlerin keşfi olarak anlamlandırmak mümkündür. Denizler keşfedilip, deniz yolları haritalandıkça yeni güzergâhlar, yeni kıtalar, yeni güç faktörleri ortaya çıkmış ve küresel sistemdeki güç dengesi değişmeye başlamıştır. Bir başka ifade ile 16. ve 17. Yüzyılda Denizler, Avrupa ve Osmanlı (*ya da Batı Dünyası ve Doğu Dünyası*) arasındaki küresel hâkimiyetin el değiştirmesinde en önemli değişken faktör olmuştur.

Yeni keşfedilen ülkelerde bol miktarda bulunan altın ve gümüş gibi değerli madenler Avrupa'ya getirilmiş, Avrupa'da servet birikimi ve zenginleşme başlamıştır. Bu durum feodal yapının çözüleceği, Aristokrasi'nin (*soylu toprak sahiplerinin*) önemi kaybedip Burjuvanın (*sermaye sahiplerinin*) önem kazanacağı sosyolojik bir değişim sürecini de tetiklemiştir. İlaveten Zenginleşen Avrupalılar, kültür ve sanat hareketlerini desteklediler. Böylece, Avrupa'da Rönesans'ın doğması da denizlerin kontrolü ile ortaya çıkan değişim ile tetiklenmiştir. Bir anlamda Avrupa'yı Dünya tarihinde ekonomik, siyasi, kültürel vb. alanlarda öne çıkartan süreç denizlere açılmaya başlamıştır.

Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Küresel Hâkimiyeti ve Denizler

"Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluk" olarak anılan Britanya İmparatorluğu'nun bu ünvanı, bilinenin aksine mecazdan çok gerçek anlamda kullanılmıştır. Günün her saatinde güneş mutlaka İngiliz kontrolünde olan bir toprağı aydınlatmıştır. Deniz gücü muazzam bir seviyeye ulaşan İmparatorluğun, kontrol ettiği bölgeler Doğu'dan Batı'ya bilinen dünyanın en uç sınırlarına kadar ulaşmış, böylece bir İngiliz kolonisinde güneş batarken, bir diğerinde güneşin doğduğu bir süreklilik ortaya çıkmıştır.

Britanya İmparatorluğu, sömürgecilik döneminin başlarında tam bir başat güç olamasa da dönemin sonralarına doğru dünyanın süper gücü olarak sivrilmıştır. Bu durum İngilizlerin iki önemli stratejisi ile ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi korsan faaliyetlerini kontrol altına alma, ikincisi askeri güç olarak denizlere hâkim olma. Bunlardan ilki servet getirirken, ikincisi küresel hâkimiyet getirmiştir.

Deniz aşırı ticarete başarılı olamayanlar daha kolay bir yola başvurarak korsanlık faaliyetlerine başlamıştır. Açık denizlerde yürüttükleri bu yüksek kârlı faaliyetler Britanya İmparatorluğu'nun dikkatini çekmiş ve İngilizler bu faaliyetlerden pay almak istemiştir. Bunun neticesinde "*beratlı korsanlık*" ortaya çıkmıştır. Britanya vergi vermek, ülkeye yatırım yapmak olarak tanımlayabileceğimiz bir takım şartlar karşılığında korsanlara siyasi himaye sağlamıştır. Korsanlar Britanya'dan aldıkları beratlarla meşruiyet kazanarak, sağladıkları siyasi avantajlar ve elde ettikleri yüksek kâr birikimini değerlendirmiş ve ülkeye servet akımı başlamıştır. İlerleyen yıllarda yasal tacirlere dönüşen korsanlar, birleşerek kurdukları denizaşırı ticaret yapan kumpanyalarla, dünyadaki uluslararası ticarete önemli bir paya sahip olmuşlardır. Kraliyet Nijer Kumpanyası, Tüccar Serüvenciler Loncası ve Kumpanyası, Doğu Hindistan Kumpanyası, Hudson Körfezi Kumpan-

yası, Gine Kumpanyası, Levant Kumpanyası, Massachusetts Körfezi Kumpanyası ve daha birçok kumpanya günümüzdeki çokuluslu şirketlerin temelini teşkil etmiştir.

Britanya Krallığı'nın küresel hâkimiyetinin tartışılmaz olduğu 18. Ve 19. Yüzyıl, denizlerden sağlanan ticari ve ekonomik avantajın yanı sıra denizlerin askeri güç alanı olarak da kullanılmaya başladığı yıllar olmuştur. Bu dönemde denizler, jeostratejik açıdan da ele alınmaya başlamıştır. Küresel hâkimiyet için denizler üzerinde askeri güç olarak da hâkim olunmasının gerekliliği bu dönemde ortaya çıkmıştır. Britanya İmparatorluğu, ele geçirdiği bölgelerde kurduğu koloniler ve kökü beratlı korsanlarla dayanan şirketleriyle tüm dünyaya yayılan bir deniz ticaret ağına sahip olmuştur. İlk başlarda böyle bir ağa sahip olmak tek hedef iken, ilerleyen yıllarda kurulan bu ağın korunmasını imparatorluğun temel hedefi haline dönüşmüştür. Amerika Kıtasıyla olan ticaretin yanı sıra, Doğu'daki sömürgelerine giden Akdeniz'den, Kızıldeniz'e, Kızıldeniz'den Hint Denizini ve Çin Denizine uzanan ticaret yolu "İmparatorluk Yolu" olarak adlandırılmıştır ve Britanya için dış politikada bir kırmızıçizgi olmuştur. Böylesine büyük bir güzergâhın kontrolü de büyük bir donanma filosunu zorunlu kılmıştır. Anakarası itibarıyla bir ada devleti olan Britanya donanmaya önemli miktarlarda kaynak ayırarak dünyanın en büyük deniz gücüne sahip olmuştur. İmparatorluk yolu üzerinde Fas, Kıbrıs, İskenderiye, Somali, Mombasa, Zanzibar ve Fişi İngiliz donanmasının deniz aşırı üsleri olarak konumlandırılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar tartışmasız bir şekilde küresel hâkimiyete sahip olan Britanya'nın deniz gücü savaş esnasında bir kez daha görülmüştür. Almanya'ya yönelik abluka başlatan İngiliz donanması tüm Kıta Avrupa'sının ablukaya almıştır. Britanya'nın sahip olduğu deniz hâkimiyeti savaş sonrasında çökmeye başlasa da savaşın kaderinin belirlenmesindeki en önemli faktörlerden biri olmuştur.

20. Yüzyıl ve Amerikan Hâkimiyetinde Denizler

Amerika kıtasındaki İspanyol ve İngiliz Sömürgelerinin bağımsızlıklarını almaları ve kendi aralarında yaşadıkları bir dizi savaş sonrasında birleşmesiyle ortaya çıkan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de gelişmesini ve güçlenmesini denizlere borçlu olan bir diğer devlet olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Kolonilerin bağımsızlığını almasında, sömürgecilerin Atlantik Okyanusu nedeniyle lojistik sıkıntı yaşamaması kolonilere stratejik bir avantaj sağlamıştır. Birleşme sonrası ABD başkanı Monroe tarafından ilan edilen Monroe Doktrini yine bu avantaja dayanarak Avrupa ve Asya kıtaları savaşlarla boğuşurken ABD'nin de-

"İngilizlerin himayesiyle yasal tüccarlara dönüşen "beratlı" korsan birlikleri günümüzdeki İngiliz kökenli çokuluslu şirketlerin temelini oluşturmuştur."

*Alfred Thayer Mahan'ın
Deniz Hâkimiyet Teorisi, ABD
dış politikasını önemli ölçüde
etkilen bir strateji olarak
hayata geçirilmiştir.*

nizleri doğal kalkan yaparak savaşlardan ve yıkımlardan uzak kalarak gelişip güçlenmesine imkân sağlamıştır.

ABD'li bir deniz subayı olan Alfred Thayer Mahan Birleşik Krallığı incelemiş, İngiliz İmparatorluğu'nun bir deniz gücü haline gelmesiyle paralel olarak imparatorluğun yükselişe geçtiğini ve dönemin en önemli deniz yollarının Birleşik Krallığın iç ulaşım ağı haline dönüştüğünü tespit etmiştir. Çalışmaları sonucunda Deniz Hâkimiyet Teorisi'ni ortaya çıkartan Mahan; bir kara devletinin çok güçlü bir devlet olabileceğini fakat denizlere hâkim olmadan dünyaya hâkim olamayacağını ileri sürmüştür. Ayrıca devletlerin dış ticaret de güvenliklerini sağlayabilmeleri ve ekonomik refahını devam ettirebilmeleri için denizlerin kontrolünün önemli bir gereksinim olduğunu ifade etmiş, özellikle de stratejik suyolları ve boğazlar üzerinde hâkimiyet kurulmasının önemini vurgulamıştır.

Mahan'ın Deniz Hâkimiyet Teorisi, ABD dış politikasını önemli ölçüde etkileyen bir strateji olarak hayata geçirilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD tüm dünya denizleri kontrol altına alabileceği denizaşırı üsler tesis etmiştir. İngiltere'de, İspanya'da, Cibuti'de, Basra Körfezi'nde, Filipinler'de, Japonya'da ve daha birçok yerde stratejik boğazlar, kanallar ve suyollarını kontrol edebilmek için konuşlanmıştır. Açık denizlerde de özel olarak ürettiği nükleer yakıtlı uçak gemilerinin de bulunduğu filolar ile sürekli bir güç bulundurma stratejisini benimsemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile olan güç mücadelesinde de denizler yadsınamaz bir öneme sahip olmuştur. Nükleer caydırıcılığın yanında uygulanan en önemli strateji, SSCB'yi çevreleme stratejisi olmuştur. Bu strateji doğrultusunda kurulan askeri pakt ve ittifaklar ile SSCB kuşatılırken faydalanılan en önemli unsurlardan biri de denizler ve donanmalar olmuştur.

21. Yüzyılda Küresel Hâkimiyet Rekabeti ve Denizler

SSCB'nin dağılması sonrasında kısa bir süre dünyanın tek süper gücü olarak, tesis ettiği küresel hâkimiyetin keyfini çıkaran ABD, 21. Yüzyılda Çin'in, küresel hâkimiyetini sarsacak boyutta güçlenmesi ile yeni bir rekabetin içerisine girmiştir. Günümüzdeki bu güç mücadelesinde de denizlerin, geçmişte olduğu gibi küresel hâkimiyete giden yolun önemli bir parçası olarak ehemmiyetini sürdürdüğü görülmektedir. ABD ve Çin arasındaki rekabette görülen silahlanma yarışının, denizaşırı üs tesis etme çalışmalarının, ticaret savaşlarının ve Çin'in en önemli stratejilerinden biri olan "Bir Yol Bir Kuşak" projesinin denizlerle olan ilişkisi bu

durumu ispatlar niteliktedir. Çin hem askeri hem de ekonomik olarak ABD ile olan küresel hâkimiyet mücadelesinde denizleri aktif olarak kullanmaktadır.

Savunma harcamalarında muazzam artışın önemli bir bölümünü küresel olarak başat bir deniz gücü oluşturmak için harcamaktadır. Hava veya kara diğer askeri unsurlarını da geliştirirse de donanmaya harcadığı kaynak ve önem diğerleriyle mukayese edilemeyecek kadar fazladır. Bu eğilimin neticesinde 2020-2021 itibariyle askeri deniz gücünde ABD'nin deniz gücüne erişmiş ve hatta onu geçmiştir. 68 deniz altısına karşı 79, 22 korvetine karşı 70 korvet başta olmak üzere birçok unsurda ABD'yi geçen Çin, günümüz itibariyle ABD'nin 484 birimden oluşan donanması karşısında 787 birimlik bir donanma tesis etmiştir. Donanmadaki unsurlar karşılaştırıldığında uçak gemileri hariç teknik açıdan da üstün ya da en kötü ihtimalle ABD'nin dengine gelmiştir. Bu nitelikleri ile herhangi bir ABD-Çin Savaşı söz konusu olduğunda ABD'yi pasifikte yenebilecek güce erişmiştir.

Askeri deniz gücünde yakaladığı bu başarı sonrası Çin, ikinci adım olarak bu gücünü dünyaya yaymayı hedeflemektedir. Şuan Qingdao merkezli Kuzey Denizi Filosu, Ningbo merkezli Doğu Deniz Filosu ve Zhanjiang merkezli Güney Denizi Filosu olmak üzere operasyonel olarak üç filoya ayrılmış Çin donanması yakın tarihte yayılmaya eğilimi içerisine de girmiştir. ABD'nin, Kızıldeniz'i kontrolünde önemli bir üssü olan Cibuti'deki 1900 kişilik Camp Lemonnier Askeri Üssü, Çin'in girişimleri ile kapatılmış ve bu üs Cibuti Hükümeti tarafından Çin'e kiralanmıştır. Camp Lemonnier ile başlayan bu stratejinin önümüzdeki yıllarda diğer bölgelerdeki ABD üslerine yönelik olarak devam etmesi de muhtemeldir.

Çin, askeri alandaki uygulamalarını ticaret alanındaki uygulamaları ile birlikte hayata geçirmektedir. Bu kapsamda hem ABD'nin deniz ticaretindeki üstünlüğünü ve kontrolünü pasif hale getirmek, hem de kendi etki alanını arttırmak için uygulamaya koyduğu en önemli strateji "*Bir Yol Bir Kuşak*" projesini hayata geçirmek olmuştur. Bu strateji kapsamında çeşitli ülkelerde kiralandığı ve modernleştirme işlemini üstlendiği limanlar, demiryolları, otoyollar ve alternatif olarak başlatılan yeni kanal açma projeleri ile adeta yeni bir İpek Yolu, Baharat Yolu kurmaktadır. Önemli bir mesafe kat edilmiş olsa da tamamlanması uzun yıllar alacak bu projenin gerçekleşmesi halinde, Çin'in adeta kılcal damarlar gibi karayolu, demiryolu, denizyolu ile Asya, Afrika ve Avrupa'yı saracağı öngörülmektedir.

Günümüzde Çin ve ABD rekabetinde görülen dünya üretim ve ticaretini kontrol altına alma, hem askeri hem ticari olarak denizlerin daha iyi hareket kabiliyeti ve ulaşım sağlama, denizlerde bulunan yeraltı kaynaklarına ve bu kaynakların transferinde kontrol sahibi olma stratejileri gelecek yıllarda da küresel hâkimiyet sağlamanın önemli bir parçası olacaktır.

Köleleştirilen Afrikalı Müslümanlara ne oldu?

MUSTAFA UZUN

BATILILARIN bugünkü zenginliğinin temelini oluşturan köle ticaretleri resmen üç yüz yıl devam etmiş ve milyonlarca özgür insan köleleştirilerek Modern Avrupa'nın temelleri bu vesile ile atılmıştı. Nispeten kısa sayılabilecek bu zaman dilimine sıkıştırılmış milyonlarca köle, Batı'nın gerçek yüzünü görmek için başlı başına bir örnek. Batı'nın kölelik tarihi aynı zamanda vahşetin de tarihidir.

İnsanlık tarihinin en kirli sayfalarından olan Afrikalıların mal gibi alınıp satılması Modern Avrupa'nın hangi temeller üstüne inşa edildiğini de ortaya çıkartıyor. Özellikle Orta Çağ sonrasında Avrupa'ya hammaddenin yanı sıra yüz binlerce köle de getirilmişti. Köylerinde hayatlarını devam ettiren Afrikalılar, vahşi Avrupalılar tarafından yakalanmış, ailelerinden ve sevdiklerinden ayrılarak aylar sürecektir zorlu yolculuklara çıkartılmışlardı. Bu yolculuklarda toplam kölelerin %50'ye yakını ölmüş ve sağ kalanları da Avrupalı efendilerin en rezil isteklerine cevap vermek zorunda bırakılmışlardı.

Orta Çağ Fransasında, kölelerin hakları o kadar çok kısıtlanmıştı ki, köleler ile evlenenler dâhi ömür boyu hapis cezasına çarptırılıyordu. Fransa'da, 1685 yılında çıkarılmış kanunla, kaçan köle ya öldürülür ya da kölenin kulağı kesilirdi. 1767'de ise çıkarılan bir kanunla siyahların Fransa'ya girmesi yasaklanmıştı. Bu kanuna göre siyahlar adi ve hakir görülmüş, beyazlarla aynı haklara sahip olmaları uygun görülmemişti.

İnsanlık tarihinin en kirli sayfalarından olan Afrikalıların mal gibi alınıp satılması Modern Avrupa'nın hangi temeller üstüne inşa edildiğini de ortaya çıkartıyor.

Kölelerin eşya gibi kullanıldığı İngiltere’de de Kraliçe Elizabeth bizzat köle ticareti ile ilgilenmiş ve bu işi teşvik etmişti. Batılıların bu iğrenç Kraliçesi sadece bir köle seferinde resmi olarak 47.146 köleyi Afrika’dan gemilerle İngiltere getirmişti. Sözde medeni Avrupalılar, özgür Afrikalı çocukları da pek çok bilimsel deneyde kullanmışlardı. Bir denek olarak kullanılan bu kölelerin birçoğu ya sakat kalmış ya da ölmüştü. Afrika’nın az gelişmişliğinin temel nedeni olarak gösterilen bu vahşi ticaret Avrupa’nın kapitalist yüzünü de ortaya çıkartmıştı.

Özellikle Amerika’da yoğunlaşan siyah derili insan nüfusu onca ölüme ve vahşete rağmen yok olmadı ve köleliğin resmi olarak kalkmasından sonra da devam eden önyargı ve ırkçılığa karşı direndiler. Bugün hâlâ, siyah derili insanlara ve Müslümanlara karşı önyargılı ve dışlayıcı yaklaşan Avrupalılar bunun zihni altyapısını üç yüzyıllık köleci geçmişlerinden alıyorlar.

1452’de Portekiz Kralı VI. Alfonso’ya izin veren Papa, savaşlarda yakalanan putperestlerin köle olarak satılabileceğine ve kullanılabilmesine dair resmi bir bildiri çıkartarak bu büyük zulme onay vermişti.

Sylviane A. Diouf’un “*Servants of Allah*” adıyla yazdığı kitapta verdiği bilgilere göre Amerika’ya götürülen milyonlarca köle arasında 3 - 4 milyon kadar Müslüman Afrikalı da vardı. Avrupalılar, kabileler arası savaşları tetikliyorlar ve taraflara bugün olduğu gibi silah yardımı yapıyorlardı. Savaş sonrasında da kazanan taraf, aldığı esirleri Avrupalılara satıyordu. İspanyollar Afrika’dan Amerika’ya doğrudan Müslüman köle götürmeyi sakıncalı buluyorlardı. Çünkü Endülüs’ten dolayı Müslümanlarını tanıyorlardı ve her ne kadar zincire vurulsalar bile inançları yüzünden bu insanların ruhen tam anlamıyla köleleştirilemeyeceklerini biliyorlardı. Diğer Avrupa ülkeleri tarafından götürülen Afrikalı Müslümanlar, gerçekten de sömürgecilere her zaman sorun çıkarttılar ve Brezilya’da çıkan köle isyanlarını da onlar organize ettiler.

Yeni Dünyaya köle ticaretinin başladığı 1500’lü yıllarda Afrika’nın hemen her tarafında Müslümanlar çoğunluğu oluşturuyorlardı ve birçok yerde de İslâm devletleri kurmuşlardı. Batı Afrika’da kurulan İslam Devletleri eğitim ve öğretime büyük önem verdiler. Tarihçi John Hunwick, Batı Afrika’da okuryazarlık ve İslâm’ın yayılmasının paralel gittiğini ifade ederek şöyle diyordu; “İslâm’ın yayıldığı her yerde, Arapça ve Kur’an öğretilen küçük okullar ile Arap dilinin ve Müslüman halkların edebiyatının daha derin çalışıldığı yüksekokullar, özellikle de Müslümanların maddi ve manevi yaşamlarının temelini oluşturan din ve hukuk literatürünü öğreten okullar teşvik edilmiştir.”

Avrupalılar, kabileler arası savaşları tetikliyorlar ve taraflara bugün olduğu gibi silah yardımı yapıyorlardı. Savaş sonrasında da kazanan taraf, aldığı esirleri Avrupalılara satıyordu.

Köle taciri Nicholas Owen de şöyle diyordu; “Onların Hıristiyanlığı kabul etmeleri için o kadar çabalamamıza rağmen; bizimle geçirdikleri bunca yıldan sonra hâlâ dinimiz alay konusu olmaktan başka onlar üzerinde hiçbir etki yapmadı.”

Batı Afrika’da Müslümanlar arasında okuryazarlık en ücra köylere kadar yayılmıştı. Bugün bile asla ulaşılabilen eğitim seviyesi daha 1500’lü yıllarda, sömürgeciler gelmeden önce Afrika’da mevcuttu. Batı Afrika’ya gelen Cezayirli bir seyyah 15.yüzyılın sonlarında Kano şehrinde 3000 hoca bulunduğunu notlarında belirtiyordu. Diouf’un verdiği bilgilere göre 16. yüzyıl sonlarında sadece Mali’nin Timbuktu şehrinde tam 150 okul vardı. Bir Fransız tüccar Senegal’de gördüğü hemen herkesin okuma yazma bildiğinden bahsediyordu.

Batılılar tarafından kaçırılarak Avrupa ve Amerika’ya köle olarak götürülen Müslüman Afrikalılar asla dinlerinden vazgeçmediler. Zorla Hıristiyanlaştırılanlar da sadece görünürde Hıristiyan kaldılar. Gineli Muhammed Kaba 1778 yılında 20 yaşındayken kaçırılmış ve Jamaika’ya götürülmüştü. Vaftiz edildikten sonra Robert Tuffit ismini aldı. İsmi Ebubekir Sıddık iken Edward Donlan olarak değiştirilen bir arkadaşı vardı ve 1834 yılında kölelikten azat edilmişti. Bu olay üzerine Muhammed arkadaşını tebrik etmek için bir mektup gönderdi. Mektubu Arapça olarak yazmıştı. Hıristiyan bir aracının eline mektubu teslim ederken, bunu arkadaşını İslâmiyet’ten vazgeçirmek için yazdığını söylemişti. Jamaika’ya getirildikten tam 56 yıl sonra yazdığı bu mektupta arkadaşına şöyle hitap ediyordu; *“Allah’ın adıyla. Her şeyi yaratan ve onlara merhamet eden Allah’a hamd ve Muhammed’e selam olsun. Bu mektup Muhammed Kaba’dan Bekir Sadıki Şerif’edir.”*

Yine uzun yıllar Hristiyan olarak gözükmiş Kuzey Carolinalı Ömer İbn Said, 1831 yılında yazdığı hatıratına şöyle başlıyordu; *“Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla. Allah’ın salât ve selamı peygamberimiz Muhammed üzerine olsun”*. Brezilya’da bulunan Fransız elçi Kont de Gobineau 19. yüzyıl ortalarında bu konuda şöyle yazmıştı; *“Minas’ın tamamı olmasa bile çoğu görünüşte Hristiyan’dı, ama gerçekte çoğu Müslümandı. Dış görünüşlerine rağmen Kur’an’ı en azından kabaca anlayacak kadar Arapça bildiklerinden, Afrika’da sahip oldukları dinlerine sadık kaldılar ve ona hararetle sahip çıktılar”*. Köle taciri Nicholas Owen de şöyle diyordu; *“Onların Hıristiyanlığı kabul etmeleri için o kadar çabalamamıza rağmen; bizimle geçirdikleri bunca yıldan sonra hâlâ dinimiz alay konusu olmaktan başka onlar üzerinde hiçbir etki yapmadı”*.

Peki, geçen yüzyılda Amerika’daki Afrika kökenli insanlar nasıl bir mücadele verdiler? Amerika’daki köle düzenine isyan eden ve vatana ihanet etmekten idam edilen John Brown, ırkçı Amerikalılara karşı direnişi ile zencilerin özgürlüğüyle sonuçlanacak savaşın da ilk haber-cilerinden biri olmuştu. 1834’ten itibaren kölecilikle mücadeleye baş-

layan Brown, 2 Aralık 1859'da köle ayaklanması hazırlamak ve vatana ihanet suçlarından asılarak idam edilmişti. Irkçı Amerikalılara karşı direnişi nedeniyle kısa sürede çok meşhur olan Brown, zencilerin özgürlüğüyle sonuçlanacak savaşın da ilk habercisi olmuştu.

26 Haziran 1919'da New Orleans States ve Jackson Daily News gazeteleri "Zenci J. H. bugün yakılacak" haberini manşetten verdiler. Ertesi günü ise başta Chattanooga Times olmak üzere gazeteler haberi şöyle aktardılar; "Bu akşam saat 7:40'ta J. H. kızgın demirle işkence gördükten sonra yakıldı. 2000'den fazla insan oradaydılar. Şapşal zenci, kızgın demirle dağlanırken metal çubuğu eliyle tuttu, ortalığı yanık et kokusu sardı. Dakikalarca süren işkenceden sonra, maskeli cellâtlar kara bedene benzin döktüler. Alevler bir anda yükseldi ve onun yalvarmaları, kalabalığı eğlen-dirmekten başka bir işe yaramadı."

22 Mayıs 1918 tarihli Memphis Press gazetesi ise bir diğer vahşetin haberini şöyle veriyordu; "Birisi zencinin üzerine benzin döküp ateşi tutuşturduğunda, 15 bin kişilik kalabalık alkış tuttu. Bağırıyor, çağırıyor ve zenciye daha yakından görmek için itişip kakışıyor. Kalabalık ileri geri dalgalanıyor ve sık sık yer değiştiriyordu. Suçlunun etleri tümüyle yandıktan sonra geriye dumanı tüten bir paçavra kaldı ama halk dağılmadı." 4 Mayıs 1917 tarihli Vicksburg Evening Post gazetesi ise bir başka vahşeti şöyle duyuruyordu; "Bütün toplumsal sınıflardan erkekler ve kadınlar oradaydı. Çocuklar da oradaydılar. Yüksek sosyetedeki birçok hanımefendi infazı cezaevinin bitişiğindeki terastan izledi. Zencinin cesedi düştüğünde vatandaşlar idam ipinden bir parça almak için yarıştılar."

Velhasıl, aradan geçen yüzyıllara rağmen Afrika'dan kopartılan Müslümanlar tam anlamı ile asla Batılılar gibi olmadılar. İlk nesillerden sonra İslâmî kitap ve eğitimin yokluğu, baskılar, parçalanmış aileler ve bilinçli Müslümanların bir kısmının Afrika'ya geri dönmeleri gibi nedenlerden dolayı köleleştirilmiş Afrikalılar arasında İslam inancı kaybolmaya başlamıştı ama Afrikalı köleler, aradan geçen 500 yıla rağmen 21. yüzyılda Malcolm X gibi önderleri ile yeniden ayağa kalkarak asıllarını her şeye rağmen koruduklarını gösterdiler.

*Afrika'dan kopartılan
Müslümanlar tam anlamı ile
asla Batılılar gibi olmadılar.*

Kamu Diplomasisinde Osmanlı “Gazi Dervişler” Modeli

ENES GÜNEYLİ

ULUSLARARASI ilişkiler disiplinin bir unsusu olan kamu diplomasisi kavramı kısaca şöyle ifade edilir; bir ülkenin başka bir ülkenin vatandaşları ile aydınlarını kendi politik ve ideolojik düşünceleri doğrultusunda etkilemeye çalışan bir süreçler bütünüdür. Avrupa'daki ilk kamu diplomasisi çalışmaları 17. yüzyılda Fransa'da başlamışken, insanlık tarihinin önemli medeniyetleri olan Türklerin devlet geleneğinde ise kamu diplomasi benzer ilk çalışmaların tarihi arka planı 10. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Büyük Selçuklu Devleti'nde yaklaşık bin yıl önce kurumsal olarak başlayan kamu diplomasisi faaliyetlerinin ilk örnekleri yazılı kaynaklarda yer almaktadır. Büyük Selçuklu ve Osmanlı Devletleri'nde kendi medeniyet değerlerine özgün bir kamu diplomasisi modeli kurulmuştur. İnsanlık tarihinin bu iki önemli devletinin kuruluşundaki varlık tasavvuru, metafizik düşünce, yöntem, insan ve mekân anlayışı üzerine çokça çalışmak, düşünmek gerekir. Zira varlıkta ve bilgide bütünlüğü yakalamış ilimle insan arasında doğru bir bağ kurabilmiş kendilerine özgün bir kamu diplomasisi tarzını kurabilmişlerdir. Selçuklu ve Osmanlı devletleri

Selçuklu ve Osmanlı devletleri kamu diplomasisi alanındaki faaliyetlerini Gazi Dervişlik modeliyle uzun yıllar sürdürülebilir bir şekilde devam ettirmiştir.

kamu diplomasisi alanındaki faaliyetlerini Gazi Dervişlik modeliyle uzun yıllar sürdürülebilir bir şekilde devam ettirmiştir. Öyle ki kuruluş sürecinde gazi dervişlerin bıraktığı kalıcı güzel izler sayesinde asırlar geçmiş olsa da kamu diplomasisi alanındaki olumlu etkileri bugün dahi görülebilmektedir. Gazi Dervişlik modeli Nizamülmülk, Hoca Ahmet Yesevi, Aşıkpaşazade, Ebu'l-Gazi Bahadır Han gibi önemli devlet ve ilim adamlarının eserleri başta olmak üzere bu alan üzerine çalışan Ömer Lütfi Barkan gibi mütefekkirin çalışmalarında da yer almaktadır.

Gazi Dervişliğin tarihi arka planının İslamiyet'in ilk yıllarına dayandığı, asırlarca çetin mücadeleyle yoğrulduğu, ciddi bir tecrübeye sahip derin bir felsefi birikiminin olduğu anlaşılmaktadır. Türklerin İslamiyet'e girmesiyle beraber ise disiplinli bir yapı haline dönüşen, kurumsallaşan ve sistematik hale gelen önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazi Dervişlik modeli Anadolu ve Balkanlarda toplumsal, siyasi ve askerî açıdan önemli bir yer teşkil etmiştir.

Gazi Dervişler Anadolu'da ve Balkanlarda İslamiyet'in yayılmasında, toplumsal altyapının kurulmasında, göç ve iskân politikaları hususunda önemli faaliyetlerde bulunmuştur. XV. yüzyıldaki Osmanlı Tarihçisi Âşıkpaşazâde (1481/886) "Tevârih-i Âl-i Osmân" isimli eserinde XIII. yüzyıl Anadolu'sunda zümreleri dört gruba ayırmıştır; Gâziyân-ı Rûm, Ahîyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm ve Bâciyân-ı Rûm. Bu zümreler içinde Gâziler, savaşçı sınıfı; Ahîler, zanaatkâr sınıfı; Abdallar, dervişleri; Bacıyanlar da kadınlar teşkilatını temsil ettiğini ifade etmektedir. Bu alan üzerinde çalışan önemli devlet ve ilim adamların ortak görüşlerine göre Osmanlı'daki kamu diplomasi faaliyetleri bütüncül bir politika olarak değerlendirilmiştir. Âşıkpaşazâde'nin bahsettiği zümreler birbirinin devamı niteliğindeki toplumsal yapının tamamlayıcı unsurlarıdır. Gazi Dervişler kritik dönemlerde mühim misyonlar yerine getirmektedir. Savaş öncesi dönemde yumuşak güç faaliyetlerini yerine getirirken, savaş zamanında ise daha farklı görevlerde bulunmuşlardır. Gazi Dervişler İslamiyet'in ilk yıllarında olduğu gibi sahabelerin usulüyle farklı bir beldeye gittiklerinde o yörenin kıyafetlerini giyer, konuştukları yerel dilleri konuşur ve yedikleri yemeklerden yerler böylece kültürel, coğrafi uyumu sağlayıp, empati kurarak karşılıklı güveni sağlamış olurlar. Bu sayede doğru bir zeminde ulaştırmak istedikleri mesajların kalıcı bir etkisi olması sağlanır. Günümüz iletişim teknolojilerinin hiçbirinin olmadığı dönemlerde tekke ve zaviyeler üzerinden

Gazi Dervişler İslamiyet'in ilk yıllarında olduğu gibi sahabelerin usulüyle farklı bir beldeye gittiklerinde o yörenin kıyafetlerini giyer, konuştukları yerel dilleri konuşur ve yedikleri yemeklerden yerler böylece kültürel, coğrafi uyumu sağlayıp, empati kurarak karşılıklı güveni sağlamış olurlardı.

Ayvaz Dede, Sarı Sal- tuk, Gül Baba gibi isimlerin Balkanlar coğrafyasında farklı toplulukların gönüllerinde edindikleri konum, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasi politikalarının hitap ettiği coğrafyada kabul görmesine önemli katkılar sağlamıştır.

büyük bir coğrafyada, asırlarca süren bir medeniyetin inşasında gazi dervişlerin bu gibi çalışmalarıyla kalıcı tesirler bırakmıştır.

Gazi Dervişler, Anadolu ve Balkanların şehirleşmesinde, adalet, güvenlik ve barışın sağlanmasında öncü roller üstlenmiştir. Anadolu ve Balkanlarda birçok derviş tekkesi veya hankahı kurulmuştur. Gazi Dervişlerin gittiği diyarlar eğer İslam beldesi değilse mezarları, türbeleri oralarda kalır ki kendinden sonra gelen kişiler ve fetihler sonrasında mihenk taşları olarak kabul edilir. Şehirleşme dahi onlara göre planlanır. Bunun en güzel ve ilk örneklerinden bir tane de Kostantiniyye seferinde Eyyüb el-Ensari'nin (r.a) şehadeti ve şehir surlarına en yakın bir yerde defnedilmek istemesi vasiyetidir. İstanbul fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed Han ve Akşemseddin hazretlerinin ilk yaptığı işlerden bir tanesi Eyyüb el-Ensari'nin (r.a) kabrinin bulunması olmuştur. Zira madden ve manen bir şehrin yapılması İslam toplumu için çok mühimdir.

Peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.av)'in Medine'yi her yönüyle bir medeniyet şehrine dönüştürmesi misali, İstanbul'un fethinde de benzeri bir şehir planlaması yapılmıştır. Diğer fethedilen beldelerde bu örnek model üzerinden hareket edilmiştir. Ahi fütüvvet ilkeleri etrafında oluşmuş gündelik hayat bunun etrafında şekillenmiştir.

Gazi Dervişler, Türk devletlerinin de desteğiyle yeni fethedilen diyarlarda toplum ve devlet arasında önemli fonksiyonlar icra etmiştir. Böylece asırlar boyunca süren muhteşem bir sosyo-kültürel ortamın oluşturulmasına büyük katkılar sunmuşlardır. Türklerin Anadolu'ya geliş süreci, Selçuklu dönemi ve altı asır süren Osmanlı hâkimiyeti şüphesiz sadece askeri güç ile tesis edilmiş bir dönem değildir. Bu hâkimiyetin sağlanması ve sürdürülmesinde yumuşak güç unsurlarının önemli derecede katkısı olmuştur. Osmanlı döneminde farklı dil, din, mezhep ve ırka mensup olan üç kıtadaki farklı topluluklar tek bir çatı altında yaşayabilmiştir. Bu hâkimiyet ve idare kabiliyetinin tesis edilmesinde sert güç kadar yumuşak güç de önemli unsurlardan biri olarak kullanılmıştır. Bugün geniş anlamıyla kültürel diplomasi kavramı etrafından toplanan, eğitim, kültür ve insani diplomasi faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilecek birçok sosyal faaliyetin örnekleri İslam tarihinde ve Türk devlet geleneğinde mevcuttur. Dünyanın birçok coğrafyasına giden kültür insanları ve din adamları buldukları coğrafyalarda Türk kültürünü tanıtmakta, yabancı toplumların İslam dini ve Türkler

hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktaydı. Bu sayede Türkler hakkındaki önyargıların giderilmesi, dostluk iklimi oluşması, hatta kız alıp vermek suretiyle akrabalıkların gelişmesi gibi toplumlar arasında köprü işlevi gören birçok gelişmeye vesile olunmaktaydı. Ayvaz Dede, Sarı Saltuk, Gül Baba gibi isimlerin Balkanlar coğrafyasında farklı toplulukların gönüllerinde edindikleri konum, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasi politikalarının hitap ettiği coğrafyada kabul görmesine önemli katkılar sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan çok önceleri burada var olan bu zümreler her ne kadar plansız topluluklar olarak bilinse de bu zümrelerin çok planlı bir süreci inşa ettikleri, bir devlet kurdukları ve Anadolu'nun ontolojik ve epistemolojik arka planını kuran kişiler oldukları bir hakikattir. Buldukları coğrafyada, onlarca yıl derviş olarak faal durumda olan bu zümreler aynı zamanda bir devletin kuruluş sürecinin siyasi, sosyolojik, askeri, ekonomik ve istihbari zeminini oluşturan kurucu ve öncü kişilerdir. Aslında bu kişilerin "Gazi Derviş" olarak başka bir formda isimlendirilmeleri tam olarak bu zümreyi tanımlayan bir terkip oluşturmuştur.

Osmanlı devletinde kamu diplomasisini destekleyen kalıcı bir unsuru da vakıflar kurulmasıdır. Bu alan, üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. Zira farklı coğrafyalarda inşa edilen eğitim kurumları, hanlar, hamamlar, sosyal hizmet sağlayan yetimhane vb. birçok vakıf eseri, Osmanlı devletinin halka hizmeti olarak yüzyıllar boyunca yumuşak gücünü oluşturmuştur. O dönemlerden kalma vakıf eserleri, medrese ve tekke kültürü, bugün halen Türkiye'nin kamu diplomasisine destek olan önemli bir miras olarak farklı coğrafyalardaki varlığını sürdürmektedir.

Dolayısıyla Türkiye'nin kamu diplomasisi geleneğinin Avrupa'dan çok daha eskilere dayandığını iddia etmemizi mümkün kılmaktadır. Yukarıda zikredilen örneklerde olduğu gibi Osmanlı döneminde çok geniş bir yelpazede uygulanan gönül kazanma siyaseti, bugünkü anlamıyla kamu diplomasisi faaliyetleri, kurumsallaşmış şekilde uygulanmıştır. Resmi adıyla "İstimalet Siyaseti" olarak kaynaklarda yer alan ve Osmanlı döneminde cezbetme, meylettirme, gönül alma gibi amaçlar taşıyan faaliyetler bugün kullanıldığı anlamıyla "insani diplomasi" faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilir. Buna örnek olarak İstanbul'un fethi öncesinde Bizanslıların "Latin serpuşu görmektense Osmanlı sarığını tercih ederiz" diye ifade etmeleri önemlidir.

"İstimalet Siyaseti" olarak kaynaklarda yer alan ve Osmanlı döneminde cezbetme, meylettirme, gönül alma gibi amaçlar taşıyan faaliyetler bugün kullanıldığı anlamıyla "insani diplomasi" faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilir.

Türk devlet geleneğinin asırlar içerisinde geliştirdiği kamu diplomasisi birikimi ve tecrübeleri günümüzdeki teknolojik araçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde büyük fırsatların maksimum seviyede yeniden yakalanabileceğini göstermektedir.

Daha ziyade Osmanlının ilk dönemlerinde görülen Gazi Dervişlik uygulamasının farklı coğrafyalarda farklı bir ruhla ve zaman içinde dönüşerek Osmanlı'nın son dönemlerine kadar devam ettiği söylenebilir. Osmanlı kuruluşundan 19. Yüzyıla geldiğimizde gazi derviş modeli tebliğci mütefekkilere dönüşmüştür. Buna ilk örnek olarak 1800'lü yılların ikinci yarısında Sultan Abdülaziz tarafından Güney Afrika'ya gönderilen Ebubekir Efendi gösterilebilir. Ebubekir Efendinin Cape Town'da açtığı Osmanlı mektebinde gerçekleştirdiği eğitim faaliyetleri ve yayınladığı eserler bölge Müslümanlarının sahih kaynaklardan dinlerini öğrenmelerine yardımcı olmuştur. Ayrıca Güney Afrika'da Türk İslam kültürünün canlı bir temsilcisi ve örnek bir şahsiyeti olarak bugün halen izlerine rastladığımız olumlu bir intibası bulunmaktadır. Yine aynı dönemlerde farklı bir hikâyenin kahramanı da Bağdatlı Abdurrahman Efendi'nin Brezilya'ya gitmesiyle başka bir boyutta yaşanmıştır. "*Brezilya'da ilk Müslümanlar*" başlıklı Seyahatname ilk baskısını 1871 yılında yapmıştır. 1865 yılında İstanbul'dan Basra Körfezi'ne gitmek için yola çıkan iki Osmanlı savaş gemisine Abdurrahman Efendi imam olarak atanmıştır. Yolculuk esnasındaki olumsuz hava şartları yüzünden yolunu şaşırarak gemi uzun süren zorlu yolcuğun sonunda Brezilya'ya ulaşmıştır. Basra yolunda Brezilya'yı bulan mürettebat, kendilerini çok daha fazla şaşırtacak olaylardan habersiz, halkla iletişim kurmaya çalışmıştır.

Brezilya'da yaşayan bir grup siyahi, gemiyi ziyarete gelerek Bağdatlı Abdurrahman Efendi'ye hayretle bakıyorlar. Ardından, namaz vakti geldiğinde mürettebatla birlikte saf tutuyorlar. Kısa süre sonra Arapça bilen bir tercüman bulup bu vesileyle Abdurrahman Efendi'yle iletişime geçen Brezilyalı Müslümanlar, onun Rio de Janeiro'da kalıp kendilerine İslami bilgiler öğretmesini istiyorlar. Gemi mürettebatıyla istişarenin ardından bu talep kabul ediliyor ve böylece Bağdatlı Abdurrahman Efendi'nin Brezilya macerası başlamıştır.

1800'lü yılların başında Afrika ülkelerinden köle olarak getirilen ve yakın zamanda özgürlüklerine kavuşan siyahi halkın içinde hala Müslüman kalanların olduğunu öğrenen Bağdatlı Abdurrahman Efendi, halkın dini bilgi açısından çok zayıf olduğunu fark ediyor. Arapça bilen tercümana büyük saygı duyulduğunu, hatta halkın dine dair bilgilerinin neredeyse tamamını bu tercümandan öğrendiğini görüyor. Fakat kısa zamanda bu tercümanın bir Yahu-

di olduğu ve İslam'ın pratiklerini bir nevi tahrif ederek halka anlattığı anlaşılıyor. İlk olarak bu yanlışları düzeltmekle işe başlayan Bağdatlı Abdurrahman Efendi, birkaç yıl boyunca Brezilya halkına İslam'ı öğretiyor.

Osmanlı dönemi kamu diplomasisi uygulamalarının tarihi derinliğinin yanında bugünkü modern teknolojik araçlara göre kıyaslanamaz bir doğal fark vardır. Ancak bir an için tarihteki kamu diplomasisi şartları tefekkür edildiğinde, üç kıtadaki büyük bir coğrafyada, asırlarca hakimiyet kurmuş olan bir medeniyet olarak, Gazi dervişler modelindeki insan tasavvurunun muazzam bir gönül bağı kurduğu ve derin bir ilişki yönetimi geliştirildiği sonucuna ulaşabilmemiz mümkündür. Fakat kısa bir ontolojik mukayese yapmak gerekirse Avrupa merkezli kamu diplomasisi anlayışında genel olarak hem sivil hem de devlet kurumları açısından bir mekanikleşme, insan merkezinden kopma ve felsefi bir bütünlükten uzaklaşma sorunu yaşanmaktadır. Batılılar için bugün hâkim kamu diplomasisi anlayışı çok fonksiyonel olabilirken, İslam toplumları aynı modeldeki kamu diplomasisi stratejileri yeterli olamamaktadır. Türk devlet geleneğinin ise asırlar içerisinde geliştirdiği kamu diplomasisi birikimi ve tecrübeleri günümüzdeki teknolojik araçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde büyük fırsatların maksimum seviyede yeniden yakalanabileceğini göstermektedir. Tarihi tecrübe ve günümüz modern kamu diplomasisi çalışmalarını kıyasladığımızda şu üç ana sorunsal karşımıza çıkmaktadır.

Birincisi, Batı merkezli olan kamu diplomasisi anlayışı, insan odaklı olmaktan uzaktır. Yani Sarı Saltuk, Hoca Ahmed Yesevi, Eubekir Efendi gibi insan modelleri ya da bütün bu rol modellerin taşıdığı ortak insan ve metafizik bütünlüğünü tam anlamıyla ortaya koyamamaktadır. Dolayısıyla kamu diplomasisi kurumları kalıcı ve sürdürülebilir bir insan tasavvuru, refah, derinlikli ilişki yönetimi kurabilmekten uzak kalabilmektedir.

İkincisi sorun, insan kaynağı sorununun da sebebi aslında, doğru yöntem sorunudur. Modern kamu diplomasisi modeli son yüzyılda batıda kavramsallaşan haliyle direkt olarak aktarılmış aynı biçim ve formla inşa edilmiştir.

Halbuki Türkler kamu diplomasisi alanında batıdan çok daha eski ve daha güçlü bir tecrübeye sahiptir. Avrupa merkezli kamu diplomasisi düşüncesini şekillendiren propaganda, asimilasyon, kültür emperyalizmi gibi kavramlarken, Türk devlet geleneğinin

tarihsel derinliğinde yer alan tecrübe, ısındırma, sevdirme, davet, tebliğ gibi insanı var eden kavramlardır. Tarihi birikimden kaynaklanan tecrübeler ve günümüzün teknolojik imkanlarıyla yeni bir kamu diplomasisi modeli ortaya koyulabilir.

Üçüncü temel sorun ise, ontolojik bütünlük sorunudur. Eğer eğitim politikanız ile kamu diplomasisi politikanız bütünlük arz etmiyorsa ve aynı ontolojik merkezden neşet etmiyorsa kamu diplomasisi başarısı imkânsız hale gelir. Aynı şekilde ülkenin dış politikası ile kamu diplomasisi aynı varlık anlayışına ve bütünlüğe sahip olmalıdır. Aksi halde ciddi bir ekonomik kaynak kullanılabilir ancak bunun karşılığında çok yetersiz bir sonuç ortaya çıkabilir. Bu durum mimariden sanata her alanda bir bütünlüğü ifade etmek zorundadır. İşte tam da burada Sarı Saltuk, Ayvaz Dede, Hoca Ahmed Yesevi gibi Gazi Dervişler hem kurumsal hem de insan modeli olarak tarihimizin en muhteşem kamu diplomasisi örneklerini yeniden modern formda ortaya koyabilmelidir. Ayrıca kamu diplomasisi kurumları istihdam politikasını böyle kalıcı izler bırakabilecek, insan tasavvuruna göre yeniden inşa edebilmenin imkanını ortaya koyabilecek, kapsamlı çalışmalar geliştirebilmelidir.

Kısacası, Gazi dervişler modelinin tarihimizdeki kamu diplomasisi çalışmalarında başarılı olmasının temel prensiplerini varlık ve bütünlük, bilgi, şuur ve feraset, ahlak ve adalet, ve usul gibi maddelerden oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Aşıkpaşazâde, (2007). *Tevârih-i Âl-i Osman (Hazırlayan; K. Yavuz, Y. Saraç)*. Gök-kubbe Yayınları, İstanbul.
- Barkan, Ö.L. (2021). *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- İncalcık, H. (2008). *Devlet-i Aliyye; Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Köprülü, M. F. (1959). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Çeviri Orhan F. Köprülü, Ankara
- Uzunçarşılı, İ.H. (2016). *Osmanlı Tarihi (I. Cilt)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

NE MUTLU TÜRKÜM DİYENE

CİHANNÜMA DERGİ

www.cihannuma.org

Hacı Bayram Mah. Haşimi (Kutlu) Sokak No. 12 Altındağ - ANKARA

@Cihannumader - Twitter / @cihannumader - Facebook / @cihannumader - Instagram / CİHANNÜMA DERNEĞİ- YouTube